

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना

(वि.सं. २०८३/०८४ वि.सं. २०९२/०९३ सम्म)

School Education Sector Plan

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका

बारा, मधेश प्रदेश

Jeetpursimara Sub-metropolitan City

Bara, Madhesh Province

स्वीकृत मिति: २०८२/०३/२८

मन्तव्य

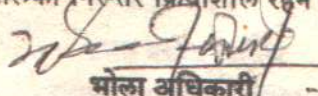
"शिक्षा समाज रूपान्तरण र समृद्धिको मूल आधार हो। जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकालाई देशकै प्रमुख औद्योगिक तथा व्यापारिक पहिचानका साथसाथै एक नमुना, उत्कृष्ट र आधुनिक 'शैक्षिक हब'का रूपमा विकास गर्न हामी पूर्ण रूपमा प्रतिबद्ध छौं। विशेषगरी वीरगन्ज-पथलैया औद्योगिक कोरिडोरको स्थानीय औद्योगिक मागअनुरूप सीपयुक्त, प्रविधिमैत्री, अनुशासित र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी जनशक्ति तयार गर्ने हाम्रो प्रमुख दूरदृष्टि रहेको छ। यसै यथार्थलाई मध्यनजर गर्दै 'सीपयुक्त गुणस्तरीय शिक्षा सहित सुनिश्चित रोजगार, जीतपुरसिमराको सुशासन, समृद्धि र रूपान्तरणको आधार' भन्ने मूल नाराका साथ यो दीर्घकालीन नगर शिक्षा योजना (वि.सं. २०८३/०८४ देखि २०९२/०९३) तर्जुमा गरिएको छ। यस योजनाले परम्परागत शिक्षालाई विस्थापित गर्दै 'नगर स्तरीय नमूना विद्यालय', 'हरित विद्यालय' (Green School), 'कागजविहीन प्रशासन' (E-governance), 'विद्यार्थी ट्याकिङ प्रणाली', र 'पुस्तकविहीन विद्यार्थी' (Bookless Students) जस्ता नवीन तथा प्रविधिमैत्री अवधारणालाई अघि सारेको छ। साथै, प्राविधिक शिक्षालाई जोड दिँदै 'पढ्दै कमाउँदै' अवधारणालाई समेत यसले प्राथमिकतामा राखेको छ। सम्पूर्ण बालबालिकाको समतामूलक, गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षामा सहज पहुँच सुनिश्चित गर्दै 'समृद्ध जीतपुरसिमरा' निर्माण गर्ने यस महान् साझा अभियानमा सम्पूर्ण नगरवासी, शिक्षक, अभिभावक, नागरिक समाज र सरोकारवालाहरूबाट पूर्ण सहयोग र हातेमालोको हार्दिक अपेक्षा गर्दछु।"

[Signature]
राजन पौडेल
नगर प्रमुख
जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका
२०८३/१२/२६

मन्तव्य

"सबैका लागि समावेशी, सुरक्षित र न्यायसंगत शिक्षा प्रदान गर्नु नै हाम्रो उपमहानगरपालिकाको प्रमुख प्राथमिकता हो। विशेष गरी सीमान्तकृत समुदाय, विपन्न वर्ग, दलित (जस्तै मुसहर र डोम समुदाय), अपाङ्गता भएका बालबालिका तथा छात्राहरूको शैक्षिक अधिकारलाई पूर्ण रूपमा सुनिश्चित गर्न यो योजना केन्द्रित छ। हाम्रा विद्यालयहरूलाई बालमैत्री, पूर्ण अपाङ्गतामैत्री र महिनावारी स्वच्छता (WASH) सहितको सुरक्षित वातावरण निर्माण गर्न हामीले स्पष्ट रणनीतिहरू तय गरेका छौं। अति विपन्न र अभिभावकविहीन बालबालिकाको लागि नगरस्तरीय आवासीय विद्यालयको व्यवस्थापन गर्ने र मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा जस्ता धार्मिक विद्यालयहरूलाई आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा ल्याउने कार्यलाई यस योजनाले विशेष महत्त्व दिएको छ। लक्षित वर्गलाई 'नगर शिक्षा कार्ड' मार्फत विशेष छात्रवृत्ति र विद्यालयसम्मको पहुँचमा सहूलियत प्रदान गरिनेछ। सीमान्तकृत समुदायलाई शिक्षाको मूलधारमा ल्याउन र योजनामा उल्लेखित लक्ष्यहरूलाई सुदृढ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीमार्फत पारदर्शी रूपमा कार्यान्वयन गर्न उपमहानगरपालिका निरन्तर क्रियाशील रहने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु।"

उप-प्रमुख

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका

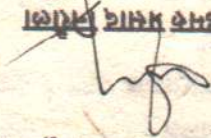
असार २६, २०८२

७५२२७६, २०८२

जीवपुस्तिसमा उपमहानगरपालिका

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

हमर प्रसाद शिरोडा

साथ लाग्न आइने गर्दछ ।"

गरी नगरको समय शैक्षिक सुशासन कायम गर्न सम्पूर्ण कर्मचारी, शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई पूर्ण इमान्दारीका समुचित परिचालन गर्दै शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिमा हामी प्रतिबद्ध छौं । यस योजनालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन राखिनेछ । औद्योगिक क्षेत्रको संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) कोष लगायत आन्तरिक र बाह्य स्रोतहरूको प्रशासनमा ई-गभर्नेन्सको पूर्ण प्रयोग र उद्योग-अकादमिक साझेदारीलाई प्रशासनिक तहबाट उच्च प्राथमिकतामा विकास अत्यन्त आवश्यक हुन्छ । यस योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि वैज्ञानिक शिक्षक दरबन्दी मिलान, विद्यालय रणनीतिक उद्देश्यहरूलाई प्रशासनिक रूपमा सफल बनाउन पुस्तक सुशासन, पारदर्शी स्रोत परिचालन र संस्थागत क्षमता अत्यापका 'कामचालिबिहीन प्रशासन', 'डिजिटल शिक्षा', 'नगर स्तरीय नमूना विद्यालय' र 'देशभक्तन ल्याब' जस्ता संस्थागत गर्न जीवपुस्तिसमा उपमहानगरपालिकाले यो १० वर्ष 'विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना' तर्जुमा गरेको छ । योजनाले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७२ र नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेको शिक्षा सम्बन्धी हकलाई स्थानीय स्तरमा

स-पत्र

मन्तव्य

"स्थानीय आवश्यकता, संवैधानिक व्यवस्था, दिगो विकास लक्ष्य र आधुनिक प्रविधिलाई गहिरो रूपमा आत्मसात् गर्दै जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको यो दीर्घकालीन नगर शिक्षा योजना तयार पारिएको हो। यस योजनाले केवल पहुँचलाई मात्र नभई शैक्षिक गुणस्तर, नमुना विद्यालय विकास, ई-गभर्नेन्स, प्रविधिमैत्री सिकाइ, वैज्ञानिक शिक्षक दरबन्दी मिलान र स्थानीय रैथाने ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रमको सुदृढीकरणलाई उच्च प्राथमिकता दिएको छ। प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विस्तार गर्दै शैक्षिक बेरोजगार उत्पादन गर्ने प्रवृत्तिको अन्त्य गर्न उद्योग र शिक्षाबीचको समन्वयलाई यस योजनाले रणनीतिक रूपमा समेटेको छ। योजनामा निर्धारित २० वटा विशिष्ट रणनीतिक उद्देश्यहरू र परिमाणात्मक लक्ष्यहरू समयमै हासिल गर्दै नगरको शैक्षिक सुशासन, समतामूलक पहुँच र समग्र गुणस्तर अभिवृद्धिमा यो दस्तावेज एक महत्त्वपूर्ण कोशेढुङ्गा साबित हुने पूर्ण विश्वास लिएको छु।"

३१/१२/२०७३

शिवजी प्रसाद

आर्थिक तथा सामाजिक विकास महाशाखा प्रमुख
जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका

मन्तव्य

"कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई प्रभावकारी, व्यावहारिक र जीवनोपयोगी बनाउनु हाम्रो मुख्य दायित्व हो। यस शिक्षा योजनाले परम्परागत शिक्षण शैलीलाई परिमार्जन गर्दै शिक्षकहरूको निरन्तर पेसागत क्षमता विकास (TPD), परियोजनामा आधारित सिकाइ (PBL), प्रविधिको उच्च प्रयोग, इन्टिग्रेसन ल्याब, र स्टेम (STEAM) शिक्षालाई विशेष जोड दिएको छ। विद्यार्थीहरूको नियमित उपस्थिति र सिकाइ उपलब्धि ट्र्याक गर्न 'केन्द्रिकृत विद्यार्थी व्याकिड प्रणाली' लागू गर्ने र हप्ताको एक दिन 'नो बुक डे' (पुस्तकविहीन दिन) घोषणा गरी अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा जीवनोपयोगी सीप सिकाउने नवीनतम योजनाहरू यसमा समेटिएका छन्। यस योजनामा कोरिएका सम्पूर्ण रणनीति, कार्यनीति र नवीनतम अवधारणाहरूलाई विद्यालय स्तरमा पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन गरी विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिमा ठोस सुधार ल्याउन र शैक्षिक गुणस्तरको नयाँ आयाम खडा गर्न हामी अहोरात्र खट्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछौं।"

असार २६, २०८२

हरिश प्रसाद भट्ट
शिक्षा शाखा प्रमुख
जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका

मन्तव्य

"कुनै पनि शिक्षा योजनाको वास्तविक सफलता यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन र कक्षाकोठाभित्र देखिने सिकाइ सुधार तथा विद्यार्थीको व्यावहारिक परिवर्तनमा निर्भर रहन्छ। यस १० वर्षे नगर शिक्षा योजनाले अघि सारेका महत्वपूर्ण उद्देश्यहरू - विशेष गरी प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइ, शून्य विद्यालय परित्याग (Zero Dropout) दर, ई-पुस्तकालय, निरन्तर विद्यार्थी व्याकिड प्रणाली, प्रभावकारी अनुगमन र विद्यालय तहको शैक्षिक सुशासनलाई चुस्त बनाउन प्राविधिक तथा कार्यसम्पादन स्तरमा म निरन्तर क्रियाशील रहनेछु। विद्यालयलाई समुदायको बौद्धिक केन्द्र बनाउँदै 'हाम्रो विद्यालय' भन्ने अपनत्वको भावना विकास गर्न र नगरभित्रका सबै विद्यालयहरूमा गुणस्तरीय, बालकेन्द्रित र व्यावहारिक शिक्षा सुनिश्चित गर्न सम्पूर्ण प्रधानाध्यापक, शिक्षक, अभिभावक तथा समुदायसँग नजिकबाट सहकार्य गर्ने दृढ प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु।"

असार २६, २०८२

खुल प्रसाद गौतम
शिक्षा अधिकृत (छैटौं तह)
जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका

कार्यकारी सारांश (योजनाको संक्षेपीकरण)

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको १० वर्षे 'विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना' (वि.सं. २०८३/०८४ देखि २०९२/०९३) स्थानीय शैक्षिक आवश्यकता, नेपालको संविधान, दिगो विकास लक्ष्य र वीरगन्ज-पथलैया औद्योगिक कोरिडोरको जनशक्ति मागलाई सम्बोधन गर्न तयार पारिएको एक रणनीतिक मार्गचित्र हो। यस योजनाले नगरको शैक्षिक प्रणालीलाई परम्परागत शैलीबाट आधुनिक, प्रविधिमैत्री र व्यावसायिक दिशामा रूपान्तरण गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यस योजनाले "सीपयुक्त गुणस्तरीय शिक्षा सहित सुनिश्चित रोजगार, जीतपुरसिमराको सुशासन, समृद्धि र रूपान्तरणको आधार" भन्ने दूरदृष्टि तय गरेको छ। प्रविधिमैत्री, नवप्रवर्तनात्मक र समावेशी शिक्षाको माध्यमबाट स्थानीय औद्योगिक मागअनुरूपका सीपयुक्त, नैतिकवान् र प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी 'समृद्ध जीतपुरसिमरा' निर्माण गर्नु यसको प्रमुख लक्ष्य हो।

योजनाका प्रमुख प्राथमिकता तथा नवीन अवधारणाहरू:

- **गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री शिक्षा:** विद्यालयहरूमा ई-पुस्तकालय, इन्ट्रोभेसन ल्याब, र ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट विस्तार गर्दै क्रमशः 'पुस्तकविहीन विद्यार्थी' (Bookless Students) को अवधारणा अघि बढाउने। विद्यालय प्रशासनलाई कागजविहीन (E-governance) बनाउने र विद्यार्थीको सिकाइ प्रगति निगरानी गर्न 'केन्द्रिकृत विद्यार्थी ट्याकिङ प्रणाली' लागू गर्ने।
 - **नमुना तथा हरित पूर्वाधार:** प्रत्येक वडामा पूर्ण अपाङ्गतामैत्री, विपत् उत्थानशील, र वास (WASH - सुरक्षित खानेपानी र महिनावारी स्वच्छता) सुविधासहितको 'नगर स्तरीय नमूना विद्यालय' निर्माण गर्ने। साथै, वृक्षारोपण र फोहोर व्यवस्थापनसहित 'हरित विद्यालय' (Green School) को विकास गर्ने।
 - **प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा:** औद्योगिक कोरिडोरको जनशक्ति मागलाई सम्बोधन गर्न विद्यालय तहमा प्राविधिक शिक्षाको विस्तार र उद्योग-शिक्षा साझेदारीमार्फत 'पढ्दै कमाउँदै' कार्यक्रम लागू गर्ने।
 - **समतामूलक पहुँच र समावेशीकरण:** सीमान्तकृत, विपन्न र दलित (विशेषगरी मुसहर र डोम) बालबालिकालाई लक्षित गर्दै लक्षित छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने र शून्य विद्यालय परित्याग (Zero Dropout) सुनिश्चित गर्ने। अति विपन्नका लागि नगरस्तरीय आवासीय विद्यालय सञ्चालन गर्ने र मदरसा/गुरुकुललाई शिक्षाको मूलधारमा ल्याउने।
 - **शिक्षक विकास र सुशासन:** विद्यार्थी-शिक्षक अनुपातको आधारमा वैज्ञानिक दरबन्दी मिलान, कार्यसम्पादनमा आधारित मूल्याङ्कन, निरन्तर पेसागत विकास (TPD) तालिम, र शिक्षक मेन्टरिङ प्रणाली स्थापित गर्ने।
 - **स्थानीय पाठ्यक्रम र सर्वाङ्गीण विकास:** स्थानीय रैथाने ज्ञान, कला र संस्कृतिमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम लागू गर्ने। हप्ताको एक दिन शुक्रबारलाई 'नो बुक डे' घोषणा गरी अतिरिक्त क्रियाकलाप र खेलकुदलाई प्रवर्द्धन गर्ने।
- अपेक्षित उपलब्धि:** योजनाको अन्त्यसम्ममा (सन् २०३४) आधारभूत तहमा शतप्रतिशत भर्ना र टिकाउ सुनिश्चित हुनेछ, भने विद्यालय छोड्ने दर शून्यमा झर्नेछ। "हामी बनाउँछौ हाम्रो विद्यालय" अभियानमार्फत अभिभावक र समुदायको सक्रिय सहभागिता जुट्नेछ। समग्रमा, यस योजनाको सफल कार्यान्वयन पश्चात् जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका देशकै एक उत्कृष्ट, प्रतिस्पर्धी र आधुनिक 'शैक्षिक हब' का रूपमा स्थापित हुनेछ।

विषयसूची (Table of Contents)

पेज नं

परिच्छेद १ : परिचय	१
१.१ वर्तमान अवस्था	१
१.१.१ भौगोलिक अवस्थाको विश्लेषण	१
१.१.२ जनसाङ्ख्यिक संरचनाको विश्लेषण	२
१.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण	४
१.३ शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीको SWOT विश्लेषण	५
१.४ अवसरहरू	५
परिच्छेद २ : दुरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण	६
२.१ जितपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरू	६
२.२ जितपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको दुरदृष्टि	७
२.३ लक्ष्य	७
२.४ उद्देश्य	७
२.५ शैक्षिक रूपान्तरणका लागि रणनीतिहरू	९
२.६ कार्यनीतिहरू	११
२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धिहरू	१४
२.८ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण	१५
परिच्छेद ३ : विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको मुख्य उपक्षेत्र	१७
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	१७
३.१.१ वर्तमान अवस्था	१७
३.१.२ उद्देश्य	१९
३.१.३ रणनीतिहरू	१९
३.१.४ प्रमुख उपलब्धि, नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू	२०
३.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य	२१
३.२ आधारभूत शिक्षा	२१
३.२.१ वर्तमान अवस्था	२२
३.२.२ उद्देश्य	२३
३.२.३ रणनीतिहरू	२३
३.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाहरू	२४
३.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	२५
३.३ माध्यमिक शिक्षा	२६
३.३.१ वर्तमान अवस्था	२७
३.३.२ उद्देश्य	२८
३.३.३ रणनीतिहरू	२८
३.३.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	२९
३.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	३०

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	३१
३.४.१ वर्तमान अवस्था	३१
३.४.२ उद्देश्य	३२
३.४.३ रणनीतिहरू	३२
३.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाहरू	३३
३.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	३३
३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	३४
३.५.१ वर्तमान अवस्था	३४
३.५.२ उद्देश्य	३५
३.५.३ रणनीतिहरू	३५
३.५.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	३५
३.५.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	३६
परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र	३८
४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन	३८
४.१.१ वर्तमान अवस्था	३८
४.१.२ उद्देश्य	३९
४.१.३ रणनीतिहरू	३९
४.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	४०
४.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	४१
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	४२
४.२.१ वर्तमान अवस्था	४२
४.२.२ उद्देश्य	४२
४.२.३ रणनीतिहरू	४३
४.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	४३
४.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	४४
४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण	४५
४.३.१ वर्तमान अवस्था	४५
४.३.२ उद्देश्य	४६
४.३.३ रणनीतिहरू	४६
४.३.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	४७
४.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	४८
४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	४८
४.४.१ वर्तमान अवस्था	४९
४.४.२ उद्देश्य	४९
४.४.३ रणनीतिहरू	५०
४.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	५०
४.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	५१

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	५२
४.५.१ वर्तमान अवस्था	५२
४.५.२ उद्देश्य	५३
४.५.३ रणनीतिहरू	५३
४.५.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	५३
४.५.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	५४
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	५५
४.६.१ वर्तमान अवस्था	५५
४.६.२ उद्देश्य	५६
४.६.३ रणनीतिहरू	५६
४.६.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	५७
४.६.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	५८
४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT)	५८
४.७.१ वर्तमान अवस्था	५९
४.७.२ उद्देश्य	५९
४.७.३ रणनीतिहरू	६०
४.७.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	६०
४.७.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	६१
परिच्छेद ५ : अन्य उपक्षेत्र	६३
५.१ उच्च शिक्षा	६३
५.१.१ वर्तमान अवस्था	६३
५.१.२ उद्देश्य	६३
५.१.३ रणनीतिहरू	६४
५.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	६४
५.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	६४
५.२ अतिरिक्त क्रियाकलाप	६४
५.२.१ वर्तमान अवस्था	६५
५.२.२ उद्देश्य	६५
५.२.३ रणनीतिहरू	६६
५.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	६६
५.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	६७
परिच्छेद ६ : सुशासन तथा व्यवस्थापन	६८
६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास	६८
६.१.१ वर्तमान अवस्था	६८
६.१.२ उद्देश्य	६९
६.१.३ रणनीतिहरू	६९
६.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	६९

६.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	७०
६.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	७१
६.२.१ उद्देश्य	७२
६.२.२ रणनीतिहरू	७२
६.२.३ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	७२
६.२.४ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	७२
परिच्छेद ७ : लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	७३
७.१ वर्तमान अवस्था	७३
७.२ उद्देश्य	७३
७.३ रणनीतिहरू	७३
७.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	७४
७.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य बजेट तालिका	७४
७.६ वार्षिक रणनीति कार्यान्वयन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	७५
परिच्छेद ८ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	७६
८.१ वर्तमान अवस्था	७६
८.२ उद्देश्य	७६
८.३ रणनीतिहरू	७६
८.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	७७
८.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	७७

अनुसूचीहरू

अनुसूची १ - जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको शिक्षक दरबन्दी विवरण....	७९
अनुसूची २ - शिक्षा क्षेत्रका सबल पक्ष, कमजोरी, अवसर, चुनौती (SWOT) विश्लेषण..	८१
अनुसूची ३ - जीतपुरसिमरा नमूना विद्यालयका मापदण्डहरू.....	८३
अनुसूची ४ - शिक्षासँग सम्बन्धित ऐन, नियम दस्तावेजहरूको सूची	८४

परिच्छेद १ : परिचय

१.१ वर्तमान अवस्था

१.१.१ भौगोलिक अवस्थाको विश्लेषण:

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको कूल क्षेत्रफल ३१२.१८ वर्ग किलोमिटर छ। यस पालिकाको पूर्वमा कलैया उपमहानगरपालिका, कोल्हवी नगरपालिका र निजगढ नगरपालिका, पश्चिममा वीरगंज महानगरपालिका, दक्षिणमा प्रसौनी गाउँपालिका र परवानीपुर गाउँपालिका उत्तरमा हेटौडा उपमहानगरपालिका जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकासँग सिमाना जोडिएको छ। यसलाई प्रशासनिक रूपमा २४ वटा वडाहरूमा विभाजन गरीएको छ। यहाँको अधिकांश भूस्वरूप समथर तराई क्षेत्र र केहि भुभाग चुरे क्षेत्र अन्तरगत पर्दछ। यहाँको हावापानी उष्ण खालको छ।

संघिय नेपालको स्थानीय संरचना अनुसार बारा जिल्लामा पर्ने जीतपुरसिमरा जनसंख्याको आधारमा देशकै सानो उपमहानगरपालिका हो। औद्योगिक क्षेत्रको रूपमा ख्याती प्राप्त यो उपमहानगरपालिका बहुजातीय, बहुधार्मिक, बहुसाँस्कृतिक पृष्ठभुमि बोकेको एउटा साझा थलो हो। भौगोलिक हिसाबले मध्य तराईमा अवस्थित भए पनि यो क्षेत्रमा भने अधिकांश पहाडी मुलका जनसामुदायको नै बाहुल्यता छ। बिरगञ्ज सिमरा औद्योगिक करिडोर, विशेष आर्थिक क्षेत्र, पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज, क्षेत्रिय सिमरा रंगशाला जस्ता यावत विशेषताले भरिपूर्ण जीतपुरसिमरा क्षेत्र आफैमा अथाह सम्भावना बोकेको देशकै महत्त्वपूर्ण हिस्सा हो।

विश्व मानचित्रमा २७ डिग्रि १२ मिनेट उत्तरि अक्षांश र ८४ डिग्रि १५ मिनेट पुर्बि देशान्तरमा अवस्थित जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका बारा जिल्लाको सदरमुकामबाट करिब २० कि.मी. उत्तर पश्चिम भेकमा पर्सा जिल्लासँग जोडिएको छ। भौगोलिक रूपमा शिवालिक पर्वत श्रृंखलाको दक्षिण भेगमा गंगाजमुना नदिले श्रृजना गरेको फाटंले यो क्षेत्र बनेको छ।

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको कूल जनसंख्या १२७,३०७ जना रहेको छ जसमा पुरुषको ६३,९२७ जना (५०.२०%), महिलाको ६३,३८० जना (४९.८०%) रहेको छ। महिलाको भन्दा पुरुषको जनसंख्या ५४७ जना (०.४%) ले बढी देखिन्छ। यहाँको लैङ्गिक अनुपात १००.८६ छ। विभिन्न उमेर समूहको जनसंख्यालाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

१.१.२ जनसाङ्ख्यिक संरचनाको विश्लेषण:

क) जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको वडागत जनसङ्ख्या विवरण

वडा नं.	घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	औसत आकार (वर्ग मिटर)	लिंग अनुपात (Sex Ratio)
कुल	२५,६५०	१,२७,३०७	६३,९२७	६३,३८०	४.९६	१००.८६
१	१,७१३	८,३३३	४,२८५	४,०४८	४.८६	१०५.८५
२	२,३६९	११,०१५	५,५०१	५,५१४	४.६५	९९.७६
३	९५८	५,१३९	२,६१३	२,५२६	५.३६	१०३.४४
४	१,५९८	७,९४२	३,८६५	४,०७७	४.९७	९४.८०
५	९५९	४,८८२	२,४७५	२,४०७	५.०९	१०२.८२
६	१,०४९	५,११९	२,५६४	२,५५५	४.८८	१००.३५
७	१,८३२	९,०५४	४,६९५	४,३५९	४.९४	१०७.७१
८	९३२	४,७७३	२,४८१	२,२९२	५.१२	१०८.२५
९	९२७	४,७८६	२,४५९	२,३२७	५.१६	१०५.६७
१०	७४६	३,९७१	२,०७७	१,८९४	५.३२	१०९.६६
११	८६०	४,४९१	२,३२५	२,१६६	५.२२	१०७.३४
१२	८४१	४,३०८	२,१६७	२,१४१	५.१२	१०१.२१
१३	७७४	३,९९४	१,९९३	२,००१	५.१६	९९.६०
१४	१,४०१	६,६७८	३,२३१	३,४४७	४.७७	९३.७३
१५	९०३	४,३८३	२,०८१	२,३०२	४.८५	९०.४०
१६	१,३१७	५,९१७	२,७७८	३,१३९	४.४९	८८.५०
१७	५४६	२,८९७	१,३'६७	१,५३०	५.३१	८९.३५
१८	६३२	३,१६९	१,५५४	१,६१५	५.०१	९६.२२
१९	४७७	२,६१९	१,२९८	१,३२१	५.४९	९८.२६
२०	४८२	२,५७८	१,३०३	१,२७५	५.३५	१०२.२०
२१	४६४	२,४४९	१,२७०	१,१७९	५.२८	१०७.७२
२२	३५९	१,९४६	९६२	९८४	५.४२	९७.७६
२३	८४५	४,७५३	२,५०६	२,२४७	५.६३	१११.५३
२४	८८६	४,३०९	२,१०४	२,२०५	४.८६	९५.४२

ख) उमेर समूहअनुसार जनसङ्ख्याको विवरण

जितपुर सिमरा उपमहानगरपालिका				
Sex		Both Sex	Male	Female
Age groups	00 - 04	11519	6055	5464
	05 - 09	12948	6705	6243
	10 - 14	12894	6606	6288
	15 - 19	13195	6724	6471
	20 - 24	12432	5945	6487
	25 - 29	11064	5316	5748
	30 - 34	9717	4591	5126
	35 - 39	9446	4534	4912
	40 - 44	7777	3993	3774
	45 - 49	6178	3104	3074
	50 - 54	5824	2974	2850
	55 - 59	4222	2194	2028
	60 - 64	3387	1767	1620
	65 - 69	2736	1383	1353
	70 - 74	2123	1079	1044
	75 +	1855	957	898
जम्मा		127307	63927	63390

स्रोत: पालिका स्तरीय पाश्र्वचित्र, २०७८

ग) सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको विश्लेषण

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका सामाजिक, सांस्कृतिक र भाषिक विविधतायुक्त एक सुन्दर सहर हो। पूर्व-पश्चिम राजमार्ग र औद्योगिक कोरिडोरको सङ्गमस्थल भएकाले यहाँ देशका विभिन्न भागबाट आएका मधेसी, पहाडी र आदिवासी जनजाति समुदायको मिश्रित बसोबास पाइन्छ। विशेष गरी थारु, बाहुन, क्षेत्री, यादव, मुस्लिम, तामाङ, मगर, नेवार र दलित समुदायको यहाँ बाक्लो उपस्थिति छ। यहाँ मुख्य रूपमा भोजपुरी, नेपाली र थारु भाषा बोलिन्छन्। हिन्दू, इस्लाम, बौद्ध र क्रिश्चियन धर्मावलम्बीहरूले आ-आफ्ना चाडपर्वहरू जस्तै: दशैं, तिहार, छठ, माघी, इद र ल्होसार हर्षोल्लास र सद्भावपूर्ण ढङ्गले मनाउने गरेका छन्। यसले नगरमा अनेकतामा एकता, सहअस्तित्व र सहिष्णुताको बलियो आधार खडा गरेको छ।

घ) आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण

यस उपमहानगरपालिकाको आर्थिक अवस्थाको मुख्य आधार 'वीरगन्ज-पथलैया औद्योगिक कोरिडोर' हो। देशकै प्रमुख औद्योगिक तथा व्यापारिक केन्द्र भएकाले यहाँ साना-ठुला सयौँ उद्योगहरू (जस्तै: स्टिल, सिमेन्ट, खाद्यान्न, गार्मेन्ट) सञ्चालनमा छन्। सहरी क्षेत्रका मानिसहरूको मुख्य पेसा व्यापार, व्यवसाय र औद्योगिक रोजगारी हो भने अर्ध-सहरी र ग्रामीण भेगमा कृषि (धान, गहुँ, उखु खेती) र पशुपालन प्रमुख आर्थिक स्रोतका रूपमा रहेको छ। यसका साथै वैदेशिक

रोजगारीले पनि यहाँको अर्थतन्त्रमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको छ । उद्योगहरूमा निरन्तर रूपमा प्राविधिक र सीपमूलक जनशक्तिको उच्च माग रहेकाले स्थानीय शिक्षालाई रोजगारीसँग जोड्ने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका छन् ।

ड) शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकालाई एक नमुना शैक्षिक हबको रूपमा विकास गर्ने प्रयास भइरहेको छ । नगरभित्र हाल १७ वटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमध्ये १२ वटा कक्षा १२ सम्म संचालन र उच्च शिक्षा प्रदान गर्न त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त ३ वटा क्याम्पसहरू सञ्चालनमा छन् । यसबाहेक नगरमा ४४ वटा सामुदायिक आधारभूत विद्यालय (३ वटा मदरसा र १ वटा गुम्बा गरी ४ वटा धार्मिक विद्यालयहरू समेत), ४७ वटा संस्थागत (निजी) विद्यालय, १०१ वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र (ECD) सञ्चालित छन् । यस नगरको समग्र साक्षरता दर ७१.७% रहेको छ, जसमा पुरुष साक्षरता ७८.९% र महिला साक्षरता ६४.५% छ ।

● नीतिगत प्रबन्ध:

नेपालको संविधान २०७२ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गर्दै यस उपमहानगरपालिकाले विद्यालय शिक्षाको समग्र रूपान्तरणका लागि १८ वटा रणनीतिक उद्देश्यहरू तय गरेको छ । "नगर स्तरीय नमूना विद्यालय", "हरित विद्यालय", "कागजविहीन प्रशासन (E-governance)", "विद्यार्थी ट्याकिङ प्रणाली", र "पुस्तकविहीन विद्यार्थी (Bookless Students)" जस्ता नवीन र प्रविधिमैत्री अवधारणालाई नीतिगत रूपमै अगाडि बढाइएको छ ।

● उपलब्धिको अवस्था:

फ्ल्यास रिपोर्ट २०८१ अनुसार यस नगरको बालविकासमा भर्ना दर ७८.०६% रहेको छ भने कक्षा १ देखि ८ सम्मको खुद भर्ना दर ८२.३३% रहेको छ । कक्षा ८ र १२ सम्म पुग्दा विद्यार्थीको टिकाउ दर क्रमशः ६२.६१% र ४२.९१% रहेको छ । समग्रमा विगतका वर्षहरूभन्दा शैक्षिक पहुँच बढेको भए तापनि सीमान्तकृत समुदायका विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र प्रविधिको प्रयोग अपेक्षाअनुसार पुग्न सकेको छैन ।

१.२ मुख्य समस्या तथा चुनौतीको विश्लेषण

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको समग्र औद्योगिक सन्दर्भ र वर्तमान शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण गर्दा विद्यालय शिक्षाको क्षेत्रमा देखिएका मुख्य समस्या तथा चुनौतीहरू निम्नानुसार छन्:

१. औद्योगिक क्षेत्रको माग र शैक्षिक उत्पादनबीच तालमेल नहुनु र माध्यमिक तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको पर्याप्त विस्तार नहुनु ।

२. 'कागजविहीन प्रशासन' र 'विद्यार्थी ट्याकिङ प्रणाली' लागू गर्न आवश्यक पर्ने सफ्टवेयर, डिजिटल पूर्वाधार र दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु ।

३. गरिबी र चेतनाको कमीका कारण विपन्न र दलित समुदायका बालबालिकाको बीचमै पढाइ छाड्ने (Drop-out) दरलाई शून्यमा झार्न नसक्नु ।

४. विद्यालयहरूमा इन्भेसन्स ल्याब, ई-पुस्तकालय र उच्च गतिको इन्टरनेटको पहुँच सबै विद्यार्थीसम्म पुऱ्याउन स्रोतको अभाव हुनु ।

५. सबै सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमा शिक्षक दरबन्दी (विशेषगरी विज्ञान, गणित र प्राविधिक विषय) को न्यायोचित मिलान र पर्याप्तता नहुनु ।

६. मदरसा, गुम्बा जस्ता धार्मिक विद्यालयहरूलाई आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध गर्न र अति विपन्नका लागि नगरस्तरीय आवासीय विद्यालय सञ्चालन गर्न भौतिक संरचनाको अभाव हुनु ।

७. तोकिएका तहगत सक्षमता पूर्णरूपमा हासिल गर्न नसक्नु ।

१.३ शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीको SWOT विश्लेषण

यस जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौतीलाई विस्तृत रूपमा अनुसूची ३ मा विश्लेषण गरिएको छ । समग्रमा औद्योगिक क्षेत्र हुनु र स्थानीय सरकारको दरिलो इच्छाशक्ति हुनु यसको सबल पक्ष हो भने परम्परागत शिक्षण शैली र आधुनिक पूर्वाधारको अभाव मुख्य कमजोरीका रूपमा रहेका छन् ।

१.४ अवसरहरू

माथि उल्लेख गरिएका चुनौतीहरू समाधान गरी विद्यालय शिक्षाको प्रभावकारी विकास र २० वटा रणनीतिक उद्देश्य पूरा गर्नका लागि नगरमा निम्न अवसरहरू रहेका छन्:

१. वीरगन्ज-पथलैया औद्योगिक कोरिडोरका उद्योगहरूबाट प्राप्त हुने संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) कोषलाई 'नगर शिक्षा विकास कोष' मार्फत प्राविधिक शिक्षा र इन्जिनेरिङ ल्याबमा लगानी गर्न सकिने ।

२. सूचना प्रविधि र दूरसञ्चार कम्पनीहरूसँग सार्वजनिक-निजी साझेदारी (PPP Model) मार्फत विद्यालयहरूमा ई-पुस्तकालय, डिजिटल शिक्षा र 'पुस्तकविहीन विद्यार्थी' अवधारणा लागू गर्न सकिने ।

३. माध्यमिक तहमा प्राविधिक धार (TVET) सञ्चालन गरी उत्पादित जनशक्तिलाई स्थानीय उद्योगमै रोजगारी (पढाइसँगै कमाइ) दिलाउन सकिने उच्च सम्भावना रहेको ।

४. स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा र कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण र कार्यान्वयनमा समुदायको सकारात्मक साथ रहेको ।

५. नमुना विद्यालय र हरित विद्यालय निर्माणका लागि सङ्घीय र प्रादेशिक सरकारबाट विशेष अनुदान तथा प्राविधिक सहयोग प्राप्त गर्न सकिने अवस्था रहेको ।

६. शिक्षाको गुणस्तर सुधार्न र राजनैतिक हस्तक्षेप अन्त्य गर्न स्थानीय बुद्धिजीवी, अभिभावक र नागरिक समाजको निरन्तर खबरदारी र सकारात्मक जनमत रहेको ।

परिच्छेद २: दुरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरू

यस जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण गर्दा नेपाल सरकारका विद्यमान ऐन, कानून, नीति तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूलाई मार्गदर्शक सिद्धान्तका रूपमा ग्रहण गरिएको छ। यसका साथै, नगरको आफ्नै भौगोलिक, सामाजिक, र औद्योगिक विशेषतालाई सम्बोधन गर्दै शिक्षामा "स्थानीय अपनत्व" स्थापित गर्न देहायका प्रमुख आधारहरू लिइएको छः

१. संवैधानिक तथा कानुनी आधारः

- नेपालको संविधानः संविधानको धारा ३१ (शिक्षा सम्बन्धी हक) तथा अनुसूची ८ (स्थानीय तहको एकल अधिकार) र अनुसूची ९ (साझा अधिकार) ले निर्दिष्ट गरेका प्रावधानहरू।
- मधेश प्रदेश शिक्षा नीति २०८१
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४: दफा ११ (२) (ज) मा व्यवस्था भएको आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय तहको २३ वटा अधिकारहरू।
- अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५: सबै बालबालिकालाई आधारभूत तहसम्म अनिवार्य र माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क शिक्षा प्रदान गर्ने कानुनी व्यवस्था।
- राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ को दफा ११.३ मा तोकिएका स्थानीय सरकारका २७ ओटा जिम्मेवारी सम्बन्धी व्यवस्था।

२. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय नीतिगत आधारः

- दिगो विकास लक्ष्य (SDG): दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं. ४ ले परिकल्पना गरेको 'समावेशी, समतामूलक र गुणस्तरीय शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर'।
- विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP 2022-2032): नेपाल सरकारले तय गरेको शिक्षा क्षेत्रको दश वर्षे दीर्घकालीन योजना।
- राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ र सोहीँ आवधिक योजना: शिक्षालाई सीपसँग र सीपलाई श्रम तथा उत्पादनसँग जोड्ने राष्ट्रिय दृष्टिकोण।

३. प्रादेशिक आधारः

- मधेश प्रदेश सरकारको शिक्षासम्बन्धी नीति, प्रादेशिक आवधिक योजना र प्रदेशले तय गरेका शैक्षिक प्राथमिकताहरू।

४. जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको विशिष्ट र स्थानीय आधार (अपनत्वको आधार):

यस योजनालाई केवल एक दस्तावेज मात्र नबनाई नगरवासीको आफ्नै योजना बनाउन देहायका स्थानीय आधारहरूलाई मुख्य मार्गदर्शन मानिएको छः

- स्थानीय आवधिक योजना र नीति: जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको आफ्नो आवधिक योजना, वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र 'नगर शिक्षा ऐन' ले तय गरेका दूरदृष्टि ।
- औद्योगिक कोरिडोरको जनशक्ति माग: देशकै प्रमुख औद्योगिक कोरिडोर (वीरगन्ज-पथलैया) यसै नगरमा पर्ने भएकाले स्थानीय उद्योग, कलकारखाना र व्यापारिक प्रतिष्ठानहरूलाई आवश्यक पर्ने प्राविधिक तथा सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गर्ने आवश्यकता ।
- सरोकारवालाको प्रत्यक्ष सहभागिता र सुझाव: नगरभित्रका सबै माध्यमिक विद्यालय, आधारभूत विद्यालय, क्याम्पस, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, वडा समितिहरू र स्थानीय बुद्धिजीवीहरूबाट विभिन्न चरणमा सङ्कलन गरिएका प्रत्यक्ष सुझावहरू ।
- भौगोलिक र जनसाङ्ख्यिक विविधता: सहरी र ग्रामीण भेगको सम्मिश्रण रहेको यस उपमहानगरपालिकाको सामाजिक, भाषिक र सांस्कृतिक विविधतालाई सम्बोधन गर्नुपर्ने स्थानीय पाठ्यक्रमको मर्म ।
- नगरका २० वटा विशिष्ट रणनीतिक उद्देश्यहरू : नगरले अघि सारेका 'नगर स्तरीय नमूना विद्यालय', 'हरित विद्यालय', 'इन्भेन्सन ल्याब', 'कागजविहीन प्रशासन' र 'प्राविधिक शिक्षाको विस्तार' जस्ता महत्वाकांक्षी तर यथार्थपरक स्थानीय उद्देश्यहरू ।

२.२ जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको दूरदृष्टि

"सीपयुक्त गुणस्तरीय शिक्षा सहित सुनिश्चित रोजगार, जीतपुरसिमराको सुशासन, समृद्धि र रुपान्तरणको आधार ।"

२.३. लक्ष्य

"प्रविधिमैत्री, नवप्रवर्तनात्मक र समावेशी शिक्षाको माध्यमबाट स्थानीय औद्योगिक मागअनुरूपका सीपयुक्त, नैतिकवान र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी 'समृद्ध जीतपुरसिमरा' निर्माण गर्ने ।"

२.४ उद्देश्य:

१. **समावेशी र पहुँचयोग्य शिक्षा:** नगरभित्रका सबै बालबालिका, विशेष गरी विपन्न, दलित (बिषेष्गरी मुसहर र डोम) र अपाङ्गता भएका समुदायका लागि सुरक्षित, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक शिक्षासम्मको अवसर सुनिश्चित गर्ने ।

२. **अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा:** आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा शतप्रतिशत भर्ना र टिकाउ सुनिश्चित गर्दै अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको संवैधानिक अधिकारलाई पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

३. **नगर स्तरीय नमूना विद्यालय र पूर्वाधार:** प्रत्येक वडा र नगर स्तरमा भौतिक रूपमा सम्पन्न, अपाङ्गता मैत्री र विपत् उत्थानशील "नगर स्तरीय नमूना विद्यालय" (Municipal Level Model School) हरूको विकास गर्ने ।

४. **हरित विद्यालय (Green School) अवधारणा:** विद्यालयहरूलाई वातावरणमैत्री बनाउन वृक्षारोपण, फोहोर व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी "हरित विद्यालय" को रूपमा विकास गर्ने ।

५. **प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको व्यवस्थापन:** जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुरूप माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारका कार्यक्रम व्यवस्थापन गरी "पढाइसँगै कमाइ" को अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने ।

६. **डिजिटल शिक्षा र ई-पुस्तकालय (E-Library):** प्रत्येक विद्यालयमा उच्च गतिको इन्टरनेट, डिजिटल ल्याब र ई-पुस्तकालयको स्थापना गरी विद्यार्थी र शिक्षकको सूचना प्रविधिमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

७. **नवप्रवर्तन र इन्नोभेसन ल्याब (Innovation Lab):** विद्यार्थीहरूमा अनुसन्धान र सिर्जनात्मक सोचको विकास गर्न विद्यालयहरूमा इन्नोभेसन ल्याबको स्थापना गरी आधुनिक आविष्कारमा जोड दिने ।

८. **कागजविहीन प्रशासन (E-governance):** विद्यालयको प्रशासनिक कार्यलाई प्रविधिमैत्री बनाउन ई-गभर्नेन्स (E-governance) लागू गर्दै "कागजविहीन प्रक्रिया" (Paperless Process) मार्फत सुशासन कायम गर्ने ।

९. **प्रविधिले विस्थापित पुस्तक (Bookless Students):** विद्यार्थीहरूको भारी झोलाको सट्टा बिस्तारै डिजिटल ट्याब्लेट वा ई-लर्निङ सामग्रीको प्रयोग बढाई "पुस्तकविहीन विद्यार्थी" (Bookless Students) को अवधारणालाई क्रमशः अघि बढाउने ।

१०. **विद्यार्थी ट्र्याकिङ (Student Tracking Methods):** विद्यार्थीहरूको उपस्थिति, शैक्षिक प्रगति र बीचैमा विद्यालय छोड्ने अवस्थाको निगरानी गर्न आधुनिक सफ्टवेयरमा आधारित "विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली" लागू गर्ने ।

११. **खेलकुद र सर्वाङ्गीण विकास:** बालबालिकाको शारीरिक र मानसिक विकासका लागि विद्यालयमा खेलकुदका पूर्वाधार विकास गरी नियमित खेलकुद गतिविधि र प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गर्ने ।

१२. **स्वच्छता र सरसफाइ (Sanitation at Core):** विद्यालयहरूमा शुद्ध खानेपानी, पर्याप्त र सफा शौचालय तथा छात्राहरूका लागि स्यानिटरी प्याड र सरसफाइलाई विद्यालयको मुख्य प्राथमिकतामा राख्ने ।

१३. **शिक्षक दक्षता र मेन्टरिङ:** आधुनिक शिक्षण विधि र सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि शिक्षकहरूलाई नियमित तालिम र मेन्टरिङ (Mentoring) मार्फत सक्षम र उत्तरदायी बनाउने ।

१४. **स्थानीय पाठ्यक्रम र पहिचान:** स्थानीय कला, संस्कृति, कृषि र भाषालाई समेटेर स्थानीय पाठ्यक्रम र परियोजना कार्यमा आधारित सिकाइ प्रणालीलाई सुदृढ गर्ने ।

१५. **अभिभावक र समुदायको सक्रियता:** बालबालिकाको सिकाइ र विद्यालयको चौतर्फी विकासमा अभिभावक र स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता बढाउन 'अभिभावक शिक्षा' र सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी कर्मको सम्मान गर्ने अभिभावक निर्माण गर्ने ।

१६. **नैतिक शिक्षा:** बालबालिकामा आधारभूत मानवीय मूल्य, राष्ट्रियता, चरित्र निर्माण र सदाचारिताको विकास गर्न सबै तहमा नैतिक शिक्षालाई सुदृढ गर्ने ।

१७. **नगरस्तरीय आवासीय विद्यालय:** अति विपन्न, अनाथ र अपायक पर्ने क्षेत्रका बालबालिकाको गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न नगरस्तरीय आवासीय विद्यालयको स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।

१८. **धार्मिक विद्यालय व्यवस्थापन:** नगरभित्र रहेका मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा जस्ता धार्मिक विद्यालयहरूलाई आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध गर्दै तिनीहरूको भौतिक र शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्ने ।

१९. **हामी बनाउँछौ हाम्रो विद्यालय (अपनत्व र सामुदायिक सहभागिता):** विद्यालयको विकास, संरक्षण र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिमा स्थानीय समुदाय, अभिभावक, पूर्व विद्यार्थी र सरोकारवालाहरूको अपनत्व बढाउँदै "हाम्रो विद्यालय" भन्ने भावनाको विकास गराउनु र स्थानीय श्रम तथा स्रोतको परिचालन गर्नु ।

२०. **विपत् व्यवस्थापन तथा शैक्षिक निरन्तरता:** विद्यालयहरूलाई सम्भावित प्राकृतिक तथा गैर-प्राकृतिक विपत् (भूकम्प, बाढी, शीतलहर, महामारी आदि) बाट सुरक्षित राख्न आवश्यक पूर्वतयारी गर्ने, विपत् जोखिम न्यूनीकरण योजना निर्माण गर्ने र आपत्कालीन अवस्थामा पनि वैकल्पिक माध्यमबाट पठनपाठन सुचारु राखी शैक्षिक निरन्तरता सुनिश्चित गर्नु ।

२.५ शैक्षिक रूपान्तरणका लागि रणनीतिहरू

१. लक्षित छात्रवृत्ति र पहुँच विस्तार रणनीति

विपन्न, दलित विषेश गरी मुसहर र डोम र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहिचान गरी विशेष छात्रवृत्ति, निःशुल्क यातायात (बस सेवा), र अपाङ्गतामैत्री शैक्षिक सामग्री वितरण गर्ने। सीमान्तकृत समुदायका अभिभावकहरूलाई सचेत गराउन टोल-टोलमा "शिक्षाको अधिकार" अभियान सञ्चालन गर्ने ।

२. शतप्रतिशत भर्ना र "टिकाउ र सिकाउ" रणनीति

आधारभूत तहमा शतप्रतिशत भर्ना सुनिश्चित गर्न घरधुरी सर्वेक्षण (Door-to-Door Campaign) गर्ने। बीचैमा विद्यालय छोड्ने (Drop-out) दर कम गर्न दिवा खाजा कार्यक्रमको गुणस्तर सुधार गर्ने र विद्यार्थीमैत्री सिकाउ वातावरण निर्माण गर्ने ।

३. गुरुयोजना आधारित पूर्वाधार र नमूना विद्यालय विकास रणनीति

प्रत्येक वडामा कम्तीमा एउटा विद्यालयलाई "भौतिक पूर्वाधार गुरुयोजना" अन्तर्गत अपाङ्गतामैत्री (Ramp, Accessible Toilets), भूकम्प प्रतिरोधी र सुरक्षित भवन सहितको "नगर स्तरीय नमूना विद्यालय" मा स्तरोन्नति गर्ने ।

४. "एक विद्यालय, एक हरित क्षेत्र" (Eco-School) रणनीति

प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य रूपमा वृक्षारोपण, फुलवारी, कौसी खेती वा करेसाबारी, र "थ्री-आर" (Reduce, Reuse, Recycle) सिद्धान्तमा आधारित फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली लागू गर्ने। विद्यालयमा ECO क्लब गठन गरी जलवायु परिवर्तन र अनुकूलन सम्बन्धी व्यावहारिक ज्ञान दिने ।

५. उद्योग-शिक्षा साझेदारी र "कमाउँदै पढ्दै" रणनीति

जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरका स्थानीय उद्योगहरूसँग साझेदारी (MoU) गरी बजारको माग अनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक पाठ्यक्रम (जस्तै: इलेक्ट्रोनिक्स, मेकानिकल, कृषि, आदि) सञ्चालन गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई इन्टर्नसिप तथा 'Apprenticeship' को अवसर मिलाउने ।

६. एकीकृत डिजिटल सिकाउ पूर्वाधार (ICT Infrastructure) रणनीति

सबै विद्यालयमा उच्च गतिको ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट जडान गर्ने, कम्तीमा एउटा आधुनिक डिजिटल ल्याब स्थापना गर्ने र खुला शैक्षिक स्रोतहरू (Open Educational Resources) समेटिएको केन्द्रीय ई-पुस्तकालय (E-Library) सँग विद्यालयहरूलाई आबद्ध गर्ने ।

७. स्टेम (STEAM) र नवप्रवर्तन प्रवर्द्धन रणनीति

विद्यार्थीहरूमा विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित (STEAM) प्रति रुचि बढाउन "नगर इन्ोभेसन ल्याब" र विद्यालय स्तरीय विज्ञान क्लबहरू स्थापना गर्ने। वार्षिक रूपमा नगर स्तरीय विज्ञान तथा नवप्रवर्तन मेला (Science & Innovation Fair) आयोजना गर्ने ।

८. विद्यालय एकीकृत सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (EMIS) रणनीति

विद्यालयको सम्पूर्ण प्रशासनिक, आर्थिक र शैक्षिक अभिलेखलाई अनलाइन प्रणालीमा रूपान्तरण गर्न एकीकृत सफ्टवेयर (School EMIS) लागू गर्ने। डिजिटल हाजिरी, अनलाइन रिपोर्ट कार्ड र डिजिटल प्रशासनिक कार्यमार्फत कागजविहीन (Paperless) सुशासन कायम गर्ने।

९. क्रमशः पुस्तकविहीन (Smart Learning) रूपान्तरण रणनीति

सुरुवाती चरणमा कक्षा ६-१० का विद्यार्थीहरूका लागि डिजिटल पाठ्यक्रम, अडियो-भिडियो सामग्री र स्मार्ट बोर्ड/ट्याब्लेटको प्रयोग बढाउने। हप्ताको एक दिन "किताबविहीन दिन" (Book-free Day) घोषणा गरी व्यावहारिक र प्रयोगात्मक सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्ने।

१०. केन्द्रिकृत विद्यार्थी ट्र्याकिङ र परामर्श रणनीति

प्रत्येक विद्यार्थीको युनिक आइडी (Unique ID) सहितको सफ्टवेयर-आधारित ट्र्याकिङ प्रणाली विकास गर्ने। कुनै विद्यार्थी लगातार ३ दिन अनुपस्थित भएमा अभिभावकलाई स्वचालित एसएमएस (SMS) जाने र विद्यालय छोड्ने जोखिममा रहेका विद्यार्थीलाई पहिचान गरी विशेष परामर्श (Counseling) दिने।

११. एकीकृत खेलकुद र चौतर्फी प्रतिभा प्रवर्द्धन रणनीति

"खेलकुद जीवनको हिस्सा" भन्ने मान्यताका साथ प्रत्येक विद्यालयमा खेलमैदान र खेल सामग्रीको व्यवस्था गर्ने। वार्षिक नगर खेलकुद क्यालेन्डर निर्माण गरी विभिन्न खेल संस्थाहरूको सहयोग र समन्वयमा अन्तर-विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता र अतिरिक्त क्रियाकलापहरूलाई नियमित गर्ने।

१२. वास (WASH) र स्यानिटरी व्यवस्थापन रणनीति

सबै विद्यालयमा "सुरक्षित खानेपानी र पूर्ण सरसफाइ" (WASH) मापदण्ड लागू गर्ने। छात्राहरूका लागि अलग्गै सफा शौचालय, निःशुल्क स्यानिटरी प्याड बितरण मेसिन (Vending Machine) र त्यसको सुरक्षित बिसर्जनका लागि इन्सिनेरेटर (Incinerator) को व्यवस्था गर्ने।

१३. निरन्तर शिक्षक मेन्टरिङ र कार्यसम्पादन प्रोत्साहन रणनीति

शिक्षकहरूलाई आधुनिक शिक्षण शिक्षण विधि र सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रयोग सम्बन्धी नियमित तालिम दिने। विषय विज्ञहरू मार्फत "कक्षाकोठा भित्रै मेन्टरिङ" प्रणाली लागू गर्ने र उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने शिक्षकलाई कार्यसम्पादनका आधारमा पुरस्कृत गर्ने।

१४. स्थानीय रैथाने ज्ञान र परियोजनामा आधारित सिकाइ रणनीति

जीतपुरसिमरा क्षेत्रको स्थानीय इतिहास, थारु/भोजपुरी, तामाङ्ग, घाँघर, मगर लगायतका स्थानीय भाषा, कला, कृषि, र औद्योगिक महत्त्वलाई समेटेर स्थानीय पाठ्यक्रम परिमार्जन गर्ने। विद्यार्थीहरूलाई सैद्धान्तिक ज्ञान भन्दा बढी समुदायमा आधारित परियोजना कार्य (Project-based Learning) मा संलग्न गराउने।

१५. "अभिभावक-विद्यालय साझेदारी" (Parent-Teacher Partnership) रणनीति

विद्यालय व्यवस्थापन समिति (SMC) र शिक्षक-अभिभावक संघ (PTA) लाई पुनरुत्थान गरी सक्रिय बनाउने। नियमित अन्तरालमा 'अभिभावक शिक्षा' (Parenting Education) र साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्दै बालबालिकाको गृहकार्य र सिकाउ प्रक्रियामा अभिभावकको उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्ने।

१६. संस्कारयुक्त शिक्षा रणनीति:

पाठ्यक्रममा नैतिक शिक्षा, योग, ध्यान र नागरिक कर्तव्यलाई समावेश गरी विद्यार्थीलाई दक्ष मात्र नभई चरित्रवान् नागरिक बनाउने।

१७. आवासीय पहुँच रणनीति:

लक्षित समुदायका बालबालिकालाई खान, बस्न र पढ्न पूर्ण सुविधा भएको एउटा केन्द्रीय आवासीय विद्यालयको विकास गर्ने ।

१८. धार्मिक-आधुनिक मूलधार रणनीति:

धार्मिक विद्यालयहरूको मौलिकतालाई कायम राख्दै विज्ञान, गणित र अङ्ग्रेजी जस्ता आधुनिक विषयहरू अध्यापन गराउन विशेष अनुदान र सहयोग उपलब्ध गराउने ।

१९. समुदाय-विद्यालय अपनत्व र साझा लगानी रणनीति ("हाम्रो विद्यालय"): विद्यालयलाई समुदायको बौद्धिक र सामाजिक केन्द्रका रूपमा विकास गर्न पूर्व विद्यार्थी समाज (Alumni), स्थानीय आमा समूह, र युवा क्लबहरूलाई परिचालन गरिनेछ । विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार निर्माणमा स्थानीय श्रमदान, शैक्षिक चन्दा र सामाजिक परीक्षण (Social Audit) लाई प्रोत्साहन गर्दै समुदायमा आधारित विद्यालय विकास प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ ।

२०. विपत् उत्थानशीलता र द्रुत वैकल्पिक सिकाइ रणनीति (विपत् व्यवस्थापन): सबै विद्यालयहरूमा स्थानीय जोखिमका आधारमा "विद्यालयस्तरीय विपत् जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षा योजना (DRR Plan)" निर्माण गरी अनिवार्य रूपमा लागू गरिनेछ । विपत्को समयमा वा विपत्पश्चात् पठनपाठन अवरुद्ध हुन नदिन डिजिटल माध्यम (e-learning), रेडियो, र स्थानीय स्वयंसेवक परिचालन सहितको "शैक्षिक निरन्तरता योजना (Educational Continuity Plan)" लाई सुदृढ बनाइनेछ ।

२.६ कार्यनीतिहरू

यस जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको शिक्षाको कार्यनीति यस प्रकार हुनेछ;

१. लक्षित छात्रवृत्ति र पहुँच विस्तार कार्यनीति

वडा कार्यालयको समन्वयमा विपन्न, दलित विशेष गरी मुसहर र डोम र अपाङ्गता भएका बालबालिकाको वास्तविक तथ्याङ्क अध्यावधिक गरी "नगर शिक्षा कार्ड" मार्फत विशेष छात्रवृत्ति वितरण गर्ने ।

टाढाबाट आउने विद्यार्थीका लागि उपमहानगरपालिकाले विद्यालय बसको व्यवस्था गर्ने वा यातायात सहूलियत प्रदान गर्ने ।

टोल-टोलमा रहेका समुदाय सिकाई केन्द्रहरूसँग मिलेर शिक्षाको अधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक सडक नाटक र घरदैलो कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

२. शतप्रतिशत भर्ना र "टिकाउ र सिकाउ" कार्यनीति

प्रत्येक शैक्षिक सत्रको सुरुमा शिक्षक र जनप्रतिनिधिको सहभागितामा व्यापक भर्ना अभियान र "घरधुरी सर्वेक्षण" गरी विद्यालय उमेरका कोही पनि बालबालिका बाहिर नरहेको सुनिश्चित गर्ने । स्थानीय उत्पादनमा आधारित स्वस्थ र पोषिलो दिवा खाजाको मेनु निर्माण गरी प्रभावकारी अनुगमन गर्ने । बालबालिकालाई आकर्षण गर्न विद्यालयमा "रमाइलो सिकाइ केन्द्र" र बाल-उद्यानहरूको निर्माण गर्ने ।

३. गुरुयोजना आधारित पूर्वाधार र नमूना विद्यालय विकास कार्यनीति

प्रत्येक वडामा छनोट गरिएका विद्यालयहरूको "मास्टर प्लान" तयार गरी क्रमशः मर्मत-सम्भार र नयाँ भवन निर्माण गर्ने । सबै विद्यालयमा अनिवार्य रूपमा ज्याम्प, फराकिलो ढोका र अपाङ्गतामैत्री शौचालय निर्माण गर्ने । भूकम्प प्रतिरोधी संरचनाका लागि प्राविधिक परीक्षण गरी पुराना भवनहरूको रेट्रोफिटिङ वा पुनर्निर्माण गर्ने ।

४. "एक विद्यालय, एक हरित क्षेत्र" (Eco-School) कार्यनीति

विद्यालयको खाली जग्गामा "करेसाबारी" निर्माण गरी त्यहाँ उत्पादित तरकारीलाई दिवा खाजामा प्रयोग गर्ने । विद्यार्थीहरूलाई कुहिने र नकुहिने फोहोर छुट्याउन सिकाउने र विद्यालयमा "कम्पोस्ट बिन" को व्यवस्था गर्ने ।

वातावरण संरक्षणका लागि प्रत्येक विद्यार्थीले कम्तीमा एउटा बिरुवा रोप्ने र हुर्काउने "मेरो बिरुवा, मेरो जिम्मेवारी" कार्यक्रम लागू गर्ने ।

५. उद्योग-शिक्षा साझेदारी र " पढ्दै कमाउँदै " कार्यनीति:

जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरका प्रमुख उद्योगहरू, होटल तथा पर्यटन क्षेत्र एवं विशेष आर्थिक क्षेत्र (SEZ) सँग सम्झौता गरी विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय समयपछि वा बिदाको समयमा "अन-द-जब ट्रेनिङ" (OJT) मा सहभागी गराउने । स्थानीय उद्योग, पर्यटन र SEZ को माग अनुसारको सीप (जस्तै: वेल्डिङ, मेकानिकल, अटोमोबाइल, हस्पिटालिटी) सिकाउन विद्यालयमा "मिनी वर्कसप" स्थापना गर्ने । प्राविधिक धारका विद्यार्थीले उत्पादन गरेका सामग्री तथा सेवाहरूको बजारीकरणमा उपमहानगरले सहयोग गर्ने ।

६. एकीकृत डिजिटल सिकाइ पूर्वाधार (ICT) कार्यनीति:

नेपाल टेलिकम वा स्थानीय इन्टरनेट सेवा प्रदायकसँग समन्वय गरी सबै विद्यालयमा 'हाइ-स्पीड' ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट पुऱ्याउने । प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयमा ल्यापटप, प्रोजेक्टर र पावर ब्याकअप सहितको आधुनिक सूचना प्रविधि ल्याब स्थापना गर्ने । डिजिटल शैक्षिक सामग्रीहरू (अडियो-भिडियो) समेटिएको नगर स्तरीय "डिजिटल रिसोर्स पोर्टल" निर्माण गर्ने ।

७. स्टेम (STEAM) र नवप्रवर्तन प्रवर्द्धन कार्यनीति

नगर स्तरमा एउटा सुविधासम्पन्न "इन्नोभेसन हब" निर्माण गर्ने जहाँ विद्यार्थीले रोबोटिक्स र कोडिङ सिकाउन सक्नून् । विद्यालयहरूमा विज्ञान शिक्षकहरूको नेतृत्वमा "यंग साइन्टिस्ट क्लब" गठन गर्ने । उत्कृष्ट आविष्कार गर्ने विद्यार्थीलाई "नगर प्रमुख नवप्रवर्तन पुरस्कार" प्रदान गर्ने ।

८. विद्यालय एकीकृत सूचना व्यवस्थापन (EMIS) कार्यनीति

उपमहानगरपालिकाले सबै विद्यालयको विवरण एकीकृत रूपमा हेर्न मिल्ने गरी 'सेन्ट्रल ड्यासबोर्ड' निर्माण गर्ने । शिक्षक र कर्मचारीका लागि "डिजिटल हाजिरी" अनिवार्य गर्ने र त्यसलाई तलब प्रणालीसँग जोड्ने । कागजको प्रयोग घटाउन विद्यालयका पत्रचार र प्रशासनिक कार्यहरू 'इ-अफिस' मार्फत गर्ने ।

९. क्रमशः पुस्तकविहीन (Smart Learning) रूपान्तरण कार्यनीति

प्रयोगात्मक रूपमा कक्षा ६ र ७ बाट "डिजिटल ट्याब्लेट" वा ई-बुकको प्रयोग सुरु गर्ने । हप्ताको एक दिन (जस्तै शुक्रबार) पूर्ण रूपमा "नो बुक डे" घोषणा गरी संगीत, चित्रकला र जीवनोपयोगी सीपमा केन्द्रित गर्ने । सबै कक्षाकोठामा सेतो बोर्ड (White Board) र बिस्तारै स्मार्ट बोर्डको व्यवस्था गर्ने । साथै शिक्षकको लागि उपयुक्त तालिमको व्यवस्था गर्ने ।

१०. केन्द्रिकृत विद्यार्थी ट्र्याकिङ र परामर्श कार्यनीति

विद्यार्थीको भर्नादेखि नतिजासम्मको अभिलेख रहने गरी "युनिक स्टुडेन्ट आइडी" प्रणाली लागू गर्ने । अनुपस्थित विद्यार्थीका अभिभावकसँग तत्काल संवाद गर्न "स्वचालित एसएमएस अलर्ट" सफ्टवेयर जडान गर्ने । किशोर-किशोरीहरूका लागि विद्यालयमा तालिमप्राप्त "मनोसामाजिक परामर्शदाता" (Counselor) को व्यवस्था गर्ने ।

११. एकीकृत खेलकुद र चौतर्फी प्रतिभा प्रवर्द्धन कार्यनीति

उपमहानगरपालिकाले वार्षिक "नगर खेलकुद क्यालेन्डर" बनाई अन्तर-विद्यालय फुटबल, क्रिकेट र एथलेटिक्स प्रतियोगिता आयोजना गर्ने । स्थानीय खेल क्लबहरूसँग सहकार्य गरी विद्यालयमा प्रशिक्षक (Coach) पठाउने व्यवस्था गर्ने । प्रत्येक विद्यालयमा प्राथमिक उपचार किट र खेलकुद सामग्रीको स्थायी कोष खडा गर्ने ।

१२. वास (WASH) र स्यानिटरी व्यवस्थापन कार्यनीति

विद्यालयमा 'वाटर फिल्टर' र सुरक्षित पिउने पानीको धाराहरूको व्यवस्था गर्ने। छात्राहरूका लागि "महिनावारी मैत्री" शौचालय र शौचालय भित्रै स्यानिटरी प्याड चेन्ज गर्ने ठाउँ बनाउने। प्रयोग गरिएका प्याडहरूको सुरक्षित व्यवस्थापनका लागि विद्युतीय इन्सिनेरेटर जडान गर्ने।

१३. निरन्तर शिक्षक मेन्टरिङ र कार्यसम्पादन प्रोत्साहन कार्यनीति

उत्कृष्ट कार्य गर्ने शिक्षकहरूलाई "मेन्टर" को रूपमा छनोट गरी अन्य विद्यालयमा ज्ञान आदानप्रदान गर्न पठाउने। शिक्षकको पेसागत विकासका लागि अनलाइन र अफलाइन दुवै माध्यमबाट 'टीपीडी' (TPD) तालिममा सहभागिता सुनिश्चित गर्ने। सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्ने विद्यालय र शिक्षकलाई सार्वजनिक समारोहमा पुरस्कृत गर्ने।

१४. स्थानीय रैथाने ज्ञान र परियोजनामा आधारित सिकाइ कार्यनीति:

थारु र भोजपुरी संस्कृतिको संरक्षणका लागि स्थानीय विज्ञहरूको सहभागितामा "स्थानीय पाठ्यक्रम" मा समावेश गरी लागू गर्ने। विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय कृषि फार्म, उद्योग वा ऐतिहासिक स्थलको भ्रमण गराई सो सम्बन्धी प्रतिवेदन (Project Report) तयार गर्न लगाउने। स्थानीय सीप (जस्तै: हस्तकला, परम्परागत खेती) सिकाउन स्थानीय कलाकार वा किसानलाई विद्यालयमा आमन्त्रण गर्ने।

१५. "अभिभावक-विद्यालय साझेदारी" कार्यनीति

अभिभावकहरूलाई बालबालिकाको मनोविज्ञान र सिकाइमा सहयोग गर्ने तरिका सिकाउन "अभिभावक विद्यालय" (Parent School) सत्रहरू सञ्चालन गर्ने। शिक्षक र अभिभावक बीच नियमित संवादका लागि "डिजिटल ग्रुप" वा एपको प्रयोग गर्ने। विद्यालयको आर्थिक र भौतिक विकासमा पारदर्शिता कायम गर्न 'सार्वजनिक सुनुवाइ' कार्यक्रम अनिवार्य गर्ने।

१६. नैतिक र संस्कारयुक्त शिक्षा कार्यनीति

विद्यालयको दैनिक क्रियाकलापमा "नैतिक कक्षा" (Moral Class) र महापुरुषहरूका प्रेरक प्रसङ्गहरू सुनाउने व्यवस्था गर्ने। स्थानीय पाठ्यक्रममा जीतपुरसिमराको सामाजिक सद्भाव र सांस्कृतिक मूल्यहरू समावेश गरी सदाचारिताको पाठ सञ्चालन गर्ने। शिक्षक र विद्यार्थीका लागि छुट्टाछुट्टै आचारसंहिता (Code of Conduct) निर्माण गरी कडाइका साथ लागू गर्ने।

१७. नगरस्तरीय आवासीय विद्यालय सञ्चालन कार्यनीति: अति विपन्न र अभिभावकविहीन बालबालिका पहिचान गरी नगरस्तरीय आवासीय विद्यालयमा भर्नाको प्राथमिकता दिने। आवासीय विद्यालयमा स्तरीय छात्रावास, पुस्तकालय र अतिरिक्त क्रियाकलापका लागि आवश्यक विशेष बजेट विनियोजन गर्ने। आवासीय विद्यालयको प्रभावकारी सञ्चालनका लागि छुट्टै व्यवस्थापन कार्यविधि तयार गर्ने।

१८. धार्मिक विद्यालय (मदरसा/गुम्बा) सुदृढीकरण कार्यनीति

सबै धार्मिक विद्यालयहरूलाई नगरको शिक्षा पोर्टल (IEMIS) मा अनिवार्य दर्ता र आवद्ध गराउने। धार्मिक विद्यालयमा आधुनिक विषय (विज्ञान, कम्प्युटर र गणित) पढाउनका लागि नगर स्वयंसेवक शिक्षक उपलब्ध गराउने।

१९. हामी बनाउँछौं हाम्रो विद्यालय तथा विपत् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यनीतिहरू: विद्यालयहरूमा पूर्व विद्यार्थी सञ्चाल गठन गरी उनीहरूको सीप र स्रोत परिचालन गर्ने, टोल सुधार समिति र अभिभावकहरूको सहभागितामा श्रमदान हप्ता सञ्चालन गरी भौतिक सुधार गर्ने, योगदान पुर्‍याउने दाताहरूलाई सार्वजनिक सम्मान गर्ने र योजना तर्जुमा प्रक्रियामा स्थानीयको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने कार्यनीति लिइनेछ।

२०. बिपत व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यनीति: प्रत्येक विद्यालयमा विपत् व्यवस्थापन समिति र खोज तथा उद्धार टोली गठन गर्ने, वर्षमा दुई पटक विपत् पूर्वतयारी अभ्यास (Mock Drill) सञ्चालन गर्ने, प्राथमिक उपचार सामग्री सहितको सुरक्षा कर्नर स्थापना गर्ने र शीत लहर, बाढी वा महामारीका बेला डिजिटल पोर्टल र कार्यपुस्तकमार्फत वैकल्पिक वा द्रुत सिकाइ प्रणाली लागू गरी पठनपाठनलाई निरन्तरता दिने कार्यनीति अवलम्बन गरिनेछ।

२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धिहरू

शिक्षा क्षेत्र योजना को अन्त्य सन २०३४ सम्ममा निम्नअनुसारको मुख्य उपलब्धिहरू प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१. पहुँच र समतामा सुधार: नगरभित्रका विद्यालय उमेर समूहका शतप्रतिशत बालबालिका विद्यालय भर्ना भई आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित हुनेछ ।
२. शून्य विद्यालय परित्याग (Zero Dropout): आधुनिक 'विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली' र परामर्श सेवाको प्रभावकारी प्रयोगले बीचैमा विद्यालय छोड्ने दर शून्यमा झर्नेछ ।
३. नमूना शैक्षिक पूर्वाधार: प्रत्येक वडामा कम्तीमा एउटा सुरक्षित, अपाङ्गतामैत्री र प्रविधिमैत्री 'नगर स्तरीय नमूना विद्यालय' सञ्चालनमा आउनेछन् ।
४. दक्ष र स्वरोजगार जनशक्ति: औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुसारको प्राविधिक शिक्षा र "कमाउँदै पढ्दै" कार्यक्रममार्फत वर्षेनी उल्लेख्य संख्यामा दक्ष र स्वरोजगार उन्मुख जनशक्ति उत्पादन हुनेछन् ।
५. पूर्ण डिजिटल र कागजविहीन प्रशासन: सबै विद्यालयको प्रशासनिक र शैक्षिक अभिलेख ई-गभर्नेन्स (E-governance) मा आबद्ध भई 'कागजविहीन' र पारदर्शी सुशासन कायम हुनेछ ।
६. आधुनिक र स्मार्ट सिकाइ: ई-पुस्तकालय, इन्ट्रोभेसन ल्याब र डिजिटल सामग्रीको प्रयोगले शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया 'स्मार्ट' र 'पुस्तकविहीन' अवधारणातर्फ उन्मुख हुनेछ ।
७. हरित र स्वच्छ शैक्षिक वातावरण: सबै विद्यालयहरू 'हरित विद्यालय' (Green School) को रूपमा रूपान्तरण भई सफा, सुरक्षित र वातावरणमैत्री सिकाइ केन्द्र बन्नेछन् ।
८. शिक्षकको व्यावसायिक दक्षता: नियमित मेन्टरिङ र आइसीटी (ICT) तालिमका कारण शिक्षकहरू आधुनिक शिक्षण विधि र नवप्रवर्तनमा पूर्ण रूपमा सक्षम हुनेछन् ।
९. नैतिक र संस्कारयुक्त नागरिक: नैतिक शिक्षा र स्थानीय पाठ्यक्रमको माध्यमबाट दक्ष हुनुका साथै अनुशासित, चरित्रवान् र आफ्नो कला-संस्कृतिप्रति गौरव गर्ने नागरिक तयार हुनेछन् ।
१०. मजबुत अभिभावक-विद्यालय साझेदारी: 'अभिभावक शिक्षा' र सक्रिय विद्यालय व्यवस्थापन समितिमार्फत विद्यालयको विकासमा समुदायको स्वामित्व र सहभागिता उल्लेख्य रूपमा वृद्धि हुनेछ ।
११. धार्मिक विद्यालयको मूलधार: नगरभित्रका मदरसा र गुम्बा जस्ता धार्मिक विद्यालयहरू आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध भई शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार आउनेछ ।
१३. आवासीय शिक्षाको सुनिश्चितता: अति विपन्न, अनाथ र सडक बालबालिकाका लागि नगरस्तरीय आवासीय विद्यालयमार्फत अभिभावकत्वसहितको गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुनेछ ।

२.८ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको १० वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना सन् २०२६ -२०३५ का मुख्य कार्यसम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य निम्न बमोजिम निर्धारण गरिएको छ ।

मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र. सं.	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८२ को अवस्था	लक्ष्य २०८८	लक्ष्य २०९२
१.	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा			
१.१	कुल भर्नादर	३३४.६२ %	२३५%	१२०%
१.२	चार वर्षका बालबालिकाहरूको भर्ना अनुपात	८५:१८४	१:१	१:१
१.३	न्यूनतम योग्यता पुगेका शिक्षक प्रतिशत	१००%	१००%	१००%
१.४	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत	६५ %	१००%	१००%
१.५	कक्षा १ का नवप्रवेशी मध्ये प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको प्रतिशत	५६%	१००%	१००%
२.	आधारभूत शिक्षा			
२.१	कक्षा १ मा कुल प्रवेशदर	१७६.३७ %	१३५%	१००%
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेशदर	१७.७६%	६५%	१००%
२.३	कक्षा १-५ मा कुल भर्नादर	१३९.१७%	१२०%	१००%
२.४	कक्षा १-५ मा खुद भर्नादर	६९.५८%	८९.६५%	१००%
२.५	कक्षा १-८ मा कुल भर्नादर	१२२.४८%	११२.१२%	१००%
२.६	कक्षा १-८ मा खुद भर्नादर	८२.३३%	९३.२७%	१००%
२.७	कक्षा ८ मा टिकाउ दर	६२.६१%	८२.२६%	१००%
२.८	आधारभूत शिक्षाको तह पुरा गर्ने दर	५९.६७%	७६.२८%	१००%
२.९	५-१२ वर्ष उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	१७.६६%	१०.०५%	०%
३.	माध्यमिक शिक्षा			
३.१	कुल भर्नादर कक्षा ९-१०	७६.९२%	८७.६५%	१००%
३.२	खुद भर्नादर कक्षा ९-१०	१४.३२%	५६.५४%	८५%
३.३	कुल भर्नादर कक्षा ९-१२	५६.५४%	८५.४३%	१००%
३.४	खुद भर्नादर कक्षा ९-१२	३०.८०%	५२.१२%	८०%
३.५	कुल भर्नादर कक्षा ११-१२	३५.८३%	६२.२६%	१००%
३.६	खुद भर्नादर कक्षा ११-१२	७.२५%	३५.२८%	६५%

३.७	कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर	६८.२८%	८५.२७%	९६%
३.८	कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर	४२.९१%	६७.२८%	९५%
४.	अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ			
४.१	५ वर्ष माथिको साक्षरता दर	७१.९२%	८१%	९५%
४.२	१५-२४ वर्षको साक्षरता दर	८७.९०%	९२%	९६%
४.३	२५ वर्ष माथिको साक्षरता दर	५७.७१%	६०%	७५%
५.	महिला शिक्षक प्रतिशत			
५.१	आधारभूत तह	४८.३५%	४९%	५०%
५.२	माध्यमिक तह	१६.६६%	२०%	२२%
६.	प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पुरा गरेका विद्यालय प्रतिशत			
६.१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र	८०%	९०%	९९%
६.२	आधारभूत विद्यालय	६२%	७०%	८०%
६.३	माध्यमिक विद्यालय	५२%	६५%	७७%

परिच्छेद ३ : विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

परिचय

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा विद्यालय जाने उमेर पुर्वका बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गरी आधारभूत शिक्षाका लागि तयार गराउने कार्यक्रम हो । सर्वाङ्गीण विकास अन्तर्गत बालबालिकाहरुको शारीरिक, मानसिक, तथा बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक विकास पर्दछन् । नेपालको संविधान, २०७२ को धारा ३९ मा बालबालिकाको हक अन्तर्गत उपधारा (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरीएको छ । शिक्षा ऐन, २०२८ (आठौँ संशोधन) ले बालविकास शिक्षालाई विद्यालयको संरचना भित्र कायम गरेको छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले चार वर्ष उमेर पुरा भएका बालबालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गरीने छ भनी उल्लेख गरेको छ साथै नेपालको पन्ध्रौँ योजनामा पनि प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अंगको रूपमा विकास गरी सबै बालबालिकाका लागि अनिवार्य गर्ने भन्ने रणनीति लिएको पाइन्छ । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको मुख्य उद्देश्य विविध किसिमका मनोरञ्जनात्मक सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापका माध्यमद्वारा बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग पुर्याउनु र कक्षा एकमा प्रवेशका लागि तयार पार्नु हो । हालका वर्षहरुमा प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा पूर्व प्राथमिक शिक्षाका कारण सिकाइको तत्परतामा उल्लेख्य प्रगति भएको र विचैमा पढाई छाड्ने तथा कक्षा दोहोर्‍याउने दर घटाउनेमा यसको सकारात्मक प्रभाव रहेको र कक्षा एकमा प्रवेश गरेका बालबालिकाहरुको शैक्षिक उपलब्धि दर बढी हुने गरेको पाइएको छ । यो तह विद्यालय शिक्षाको आधार स्तम्भ मात्र नभई बालबालिकाको जीवनभरीको विकासको पूर्वाधार हो । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई विद्यालय र समुदाय दुवैमा सञ्चालन गरीएको छ । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई थप विस्तार गरी सबैको पहुँचसम्म पुर्याउने रणनीति विकास तथा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा यो योजना केन्द्रित रहेको छ ।

३.१.१ वर्तमान अवस्था

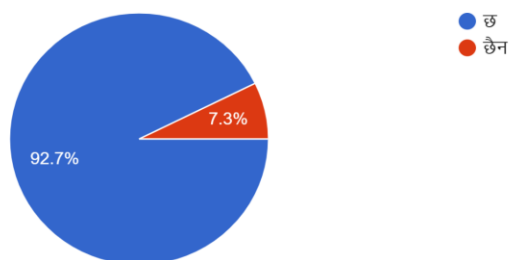
वडागत बाल विकास केन्द्र तथा शिक्षा केन्द्रको विवरण :

क्र.सं.	वडा नं.	बाल विकास केन्द्रको संख्या	सहजकर्ता संख्या	योग्यता			तालिम		कैफियत
				SLC	+2	माथि	लिएको	नलिएको	
१	सबै	१११	१११	५०	४०	२१	८०	३१	

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रको लागि छुट्टै कक्षाकोठाको व्यवस्थापन

क. के प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रको लागि छुट्टै कक्षाकोठाको व्यवस्थापन गरिएको छ ?

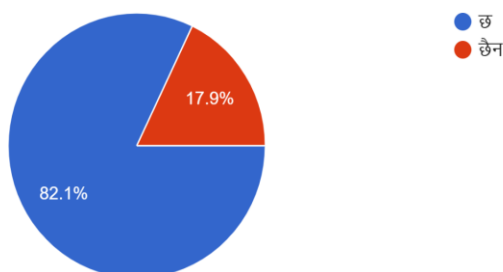
96 responses

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रका शिक्षकले लिएको आधारभूत तालिम विवरण :

ख. के प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रका शिक्षकले आधारभूत तालिम लिनुभएको छ ?

95 responses

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू

१. भौतिक पूर्वाधार र बालमैत्री वातावरण व्यवस्थापन:

साना बालबालिकाहरूका लागि उपयुक्त छुट्टै कक्षाकोठा र बालमैत्री भवनको अभाव हुनु ।

उपयुक्त बसाइ व्यवस्थापनको कमी (जस्तै: कार्पेट वा अन्य बालमैत्री साधनको सट्टा बेन्चको प्रयोग गरिनु । तोकिए अनुसार ६ वटा सिकाइ कुना (Learning Corners) को व्यवस्थापन गर्न नसक्नु र सिकाइ सामग्री पर्याप्त नहुनु ।

२. शिक्षकको क्षमता वृद्धि र शिक्षण विधिमा परिवर्तन:

प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरूलाई आधारभूत, पुनरताजकी, र पेशागत विकास (TPD) जस्ता तालिमहरूको अभाव हुनु । दैनिक कार्यतालिका बनाई सो बमोजिम सिकाइ सहजीकरण गर्न नसक्नु, र तालिममा सिकाइएका सिकाइ रणनीतिहरू (जस्तै: गृहकार्यका लागि) प्रयोग नगर्नु । स्थानीय सामग्रीहरू बनाई बालबालिकाहरूको सिकाइमा प्रयोग गर्न नसक्नु । बहुकक्षा शिक्षण सञ्चालन गर्नुपर्दा सिकाइ व्यवस्थापनमा समयको अभाव हुनु ।

३. अनुगमन र दस्तावेजीकरण:

बालबालिकाहरूको सिकाइ तथा विकास मापदण्ड अनुसार सही तरिकाले अनुगमन तथा दस्तावेजीकरण गर्न नसक्नु ।

सबै बालबालिकाको प्रगति प्रतिवेदन कायम गरी निरन्तर सहयोग गर्ने व्यवस्था नहुनु ।

हरेक अभिभावकसँग कम्तीमा ४ पटक भेटेर प्रगति प्रतिवेदन बुझाउने कार्य नहुनु ।

४. विद्यार्थी भर्ना अनुसार टिकाउमा चुनौती:

साना बालबालिकाहरू सानै उमेरमा विद्यालय छाड्ने (ड्रप-आउट) वा निजी विद्यालयतर्फ आकर्षित हुने प्रवृत्ति । विद्यार्थीहरूको नियमित उपस्थितिमा कमी ।

५. अभिभावकको सहभागितामा चुनौती:

अभिभावकको शिक्षाप्रति चेतनाको कमी हुनु र अभिभावकले विद्यालयका गतिविधिमा समय दिन नसक्नु ।

६. आधुनिक प्रविधिको पहुँचमा चुनौती:

आधुनिक शिक्षण सामग्री र ई-लर्निङका साधनहरूको पहुँच नहुनु ।

३.१.२ उद्देश्य

१. प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको भौतिक पूर्वाधारलाई बालमैत्री, सुरक्षित र अपाङ्गतामैत्री बनाउँदै तोकिए अनुसारका सिकाइ कुना र पर्याप्त शिक्षण सामग्रीहरू सुनिश्चित गर्नु ।
२. प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरूको पेशागत विकास (TPD), आधारभूत र पुनरताजकी तालिमको व्यवस्था गरी आधुनिक तथा बालकेन्द्रित शिक्षण विधिलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
३. उपमहानगरपालिकाभित्रका लक्षित समूह (विपन्न, दलित र अपाङ्गता भएका) लगायत सबै बालबालिकाको प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा शतप्रतिशत पहुँच, भर्ना र टिकाउ सुनिश्चित गर्नु ।
४. बालबालिकाहरूको सिकाइ र विकास मापदण्ड अनुसार सही अनुगमन, मूल्याङ्कन र दस्तावेजीकरण प्रणाली लागू गर्ने र अभिभावकहरूसँग नियमित प्रगति प्रतिवेदन आदानप्रदान गर्नु ।
५. शिक्षण-सिकाइ प्रक्रियामा डिजिटल प्रविधि र ई-लर्निङ सामग्रीको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरी बालविकास केन्द्रहरूलाई आधुनिक बनाउनु ।
६. बालबालिकाको सिकाइमा अभिभावकको सक्रिय सहभागिता बढाउन 'अभिभावक शिक्षा' र नियमित संवादको वातावरण बनाउनु ।

३.१.३ रणनीतिहरू

१. **बालमैत्री पूर्वाधार, सिकाइ कुना र सामग्री सुनिश्चितता रणनीति:** प्रत्येक बालविकास केन्द्रमा छुट्टै, सुरक्षित, अपाङ्गतामैत्री कक्षाकोठा, उपयुक्त बसाइ व्यवस्थापन (कार्पेट/पी-पर्फर्म), र तोकिए अनुसारका ६ वटा सिकाइ कुना तथा स्थानीय स्रोतमा आधारित पर्याप्त शिक्षण सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने ।
२. **सहजकर्ताको पेशागत विकास र बालकेन्द्रित शिक्षण सुदृढीकरण रणनीति:** प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरूका लागि आधारभूत, पुनरताजकी र पेशागत विकास (TPD) तालिमको चक्रलाई नियमित गरी बहुकक्षा शिक्षण व्यवस्थापनको सीप विकास गर्ने । दैनिक कार्यतालिका र तालिममा सिकाइएका बालकेन्द्रित विधि (गृहकार्य समेत) को प्रयोग सुनिश्चित गर्न 'अन-साइट मेन्टरिङ' प्रणाली लागू गर्ने ।
३. **शतप्रतिशत भर्ना, टिकाउ र लक्षित पहुँच रणनीति:** लक्षित समूह (दलित, विपन्न र अपाङ्गता भएका) बालबालिकालाई पहिचान गरी केन्द्रमा शतप्रतिशत भर्ना सुनिश्चित गर्न समुदायमा आधारित अभियान चलाउने र उनीहरूको नियमित उपस्थितिका लागि विशेष प्रोत्साहन (शैक्षिक सामग्री वा दिवाखाजाको थप व्यवस्था) गर्ने ।
४. **मानकमा आधारित अनुगमन र दस्तावेजीकरण रणनीति:** बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास मापदण्ड अनुसार सरल अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचा (Simple Monitoring and Evaluation Framework) लागू गर्ने । हरेक बालबालिकाको प्रगति प्रतिवेदन नियमित रूपमा कायम गरी वर्षमा कम्तीमा ४ पटक अभिभावकलाई बुझाउने व्यवस्था गर्ने ।
५. **डिजिटल र ई-लर्निङ प्रवर्द्धन रणनीति:** बालविकास केन्द्रहरूमा सुरक्षित इन्टरनेट र उपयुक्त ई-लर्निङ सामग्री (जस्तै: अडियो-भिडियो सामग्री) को उपलब्धता बढाउने । सहजकर्तालाई डिजिटल प्रविधि र सिकाइ सामग्री प्रयोग गर्ने क्षमता अभिवृद्धि तालिम दिने ।
६. **सक्रिय अभिभावक शिक्षा र साझेदारी रणनीति:** बालबालिकाको सिकाइ प्रक्रिया र विद्यालय गतिविधिमा अभिभावकको सक्रिय सहभागिता बढाउन नियमित रूपमा 'अभिभावक शिक्षा' (Parenting Education) कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने र अभिभावक-शिक्षक संवादलाई अनिवार्य गर्ने ।

३.१.४ प्रमुख उपलब्धि, नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

क) उपलब्धि

१. सबै बालबालिकाहरुलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

२. सबै प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रले न्यूनतम राष्ट्रिय मापदण्ड पूरा गरेको हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजाहरु तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनाको अन्त्य सम्ममा निम्नानुसार नतिजा प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरुलाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रममा सहज पहुँच हुनेछ ।

२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरुलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर हुनेछ ।

३. प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरुका सबै शिक्षकहरुले न्यूनतम योग्यता र तालिम हासील गरेका हुनेछन् ।

४. प्रत्येक वडामा कम्तीमा एउटा नमुना बालविकास केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ ।

५. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारी संघसंस्था, विद्यालय र स्थानीय सरकार जिम्मेवार हुनेछ ।

६. सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरुले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणत्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	प्रारम्भिक बालविकासमा कुल भर्ना सङ्ख्या	८४६६	८५५१	८६३८	८७२६	८८१४	८९०४
२	न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेको बालविकास केन्द्रको सङ्ख्या	५९	६०	७५	८५	९५	११०
३	नयाँ बालविकास केन्द्र स्थापना	०	०	०	०	०	०
४	अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुको पहिचान	१६४	१६४	१६४	१६४	१६४	१६४
५	अभिभावकहरुलाई सचेतना	५९	५९	५९	५९	५९	५९

३.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

सि.नं.	क्रियाकलाप	इकाइ	प्रथम वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	जम्मा	जिम्मेवारी निकाय
१	प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड निर्देशिका, २०६७ अनुसार मापदण्ड पुरा गरेको संख्या	वटा	३०	३५	४०	४५	५०	५९	प्रदेश/नगरपालिका/संघ संस्थाहरू
२	बालविकास सहजकर्ताका लागि टी. पी. डी. १ र २ तालिम	पटक	१			१		२	संघ/नगरपालिका/संघ संस्थाहरू
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको नक्साङ्कन र पुनर्वितरण	पटक		१		१		२	नगरपालिका
४	अभिभावक सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
५	पोषणयुक्त दिवा खाजाको	५ सम्म	५९	५९	५९	५९	५९	५९	संघ

३.२ आधारभूत शिक्षा

परिचय

नेपालमा बहुदलीय व्यवस्थाको पुनःस्थापना पश्चात सरकारी योजनामा नीतिगत रुपमा विद्यालय शिक्षाको पहुँच अभिवृद्धिका लागि उच्च प्राथकिता पाउँदै आएको हुनाले सोको प्रतिफल स्वरुप यस उपमहानगरपालिकामा आधारभूत तहको शिक्षामा उल्लेख्य मात्रामा शिक्षाको पहुँचमा रहेको देखिन्छ । त्यसकारण यो योजनाले पहुँचलाई कायम राख्दै गुणस्तर बृद्धिमा जोड दिइएको छ ।

विद्यालय शिक्षाको विकासमा भएका विभिन्न प्रयास तथा परियोजनाहरू मध्ये आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना, प्राथमिक शिक्षा परियोजना प्राथमिक शिक्षा विकास परियोजना सेती परियोजना माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम, सबैकालागि शिक्षा कार्यक्रम, विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना आदि धेरै परियोजनाहरू सन्चालन गरीए जसको प्रमुख लक्ष्य नेपालको शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि र शिक्षक ब्यबस्थापनमा तालीम अनिवार्य गरीएको हुनाले आधारभूत तहका शिक्षकहरूलाई ब्यापक तालीमको ब्यबस्था गरियो भने विद्यालयको समग्र भौतिक ब्यबस्थापनलाई पनि उच्च महत्वका साथ भौतिक सँरचनाहरूको समेत उल्लेख्य विकास गरिएको छ । सन २०१५ पछाडी शैक्षिक सुधार र गुणस्तर बृद्धिका प्रयासहरू भएको देखिन्छ । हाल सँचालित विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले शैक्षिक गुणस्तरलाई जोड दिँदै सँरचनागत रुपमा परिवर्तन गरीएको छ । जस अन्तरगत ४ बर्ष उमेर समूहकालागि प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा, ५ देखि ७ बर्ष उमेर समूहकालागि आधारभूत तह १ (कक्षा १देखि ३) ८ बर्ष देखि ९ बर्ष उमेर समूहकालागि आधारभूत तह २ (कक्षा ४ र ५) १०देखि १२ बर्ष उमेर समूहकालागि ,आधारभूत तह ३ (कक्षा ६, ७ र ८) रहेका छन । यिनै ३ वटा तहलाई नेपालको आधारभूत शिक्षाको तह भनिएको छ ।

नेपालमा शिक्षा विकासको क्रममा नेपालको संविधान २०७२को धारा ३१(१)मा नागरीकको मौलिकहकको रूपमा व्यवस्था गरीएको छ । संविधानले सबैकालागि निःशुल्क तथा आधारभूत शिक्षा सुनिश्चित गर्ने प्रत्याभूति गरीएको सन्दर्भमा शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थापन एवम सेवा प्रवाह प्रणालीको पुनरावलोकन एवम परिमार्जन आवश्यकता महसुस गरी संविधानले स्थानीय तहको अधिकारमा बढोत्तरी गरी विद्यालये शिक्षा व्यवस्थापनमा तिनै तहको अधिकार सुनिश्चित गरी एकल अधिकार र सँघ, प्रदेशको साझा अधिकार भित्र राखिए पनि सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न एकल वा साझा सूचिका आधारमा तिनै तहका सरकार जिम्मेवार रहेको देखिन्छन । आधारभूत शिक्षाको लक्ष्य ४ वर्ष देखि १२ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई विद्यालय प्रवेशको पूर्व तयारी एवम गुणस्तरीय आधारभुत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गरी तिनको शारीरिक, सामाजिक सँवेगात्मक सँज्ञानात्मक आध्यामिक तथा नैतिक शिक्षाको विकास गराई जीवनउपयोगी सिप एवम मूल्यमा आधारित सामाजिक साँस्कृतिक विविधताबारे परिचित गराइ अपाङ्गता तथा सिकाइ कठिनाइ भएका बालबालिकालाई शैक्षिक स्तर बृद्धिकालागि सँस्थागत सहयोग आवश्यक पर्ने हुँदा जितपुर सिमरा नगपालिका सामाजिक समिति शिक्षा तथा स्वास्थ्य शाखा बीच समन्वय कायम गर्दै माध्यमिक शिक्षामा प्रवेश गराई आवश्यकता अनुरूप निर्माण गरीएका शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु सबैको समान दायित्व रहनेछ ।

३.२.१ वर्तमान अवस्था

१. **पहुँच सुनिश्चितता:** संवैधानिक व्यवस्था अनुसार आधारभूत तहमा सबै बालबालिकाको पहुँच उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भएको छ, तर अबको मुख्य ध्यान पहुँचलाई कायम राख्दै शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिमा केन्द्रित रहेको छ ।
२. **भौतिक तथा वास (WASH) पूर्वाधारमा कमी:** अधिकांश विद्यालयहरूमा कक्षाकोठाको अभाव, जीर्ण भवन, अपर्याप्त तथा जीर्ण शौचालय, सुरक्षित खानेपानीको समस्या र घेराबार नहुने जस्ता भौतिक पूर्वाधारका चुनौतीहरू विद्यमान छन् ।
३. **शिक्षक दरबन्दीको अभाव र व्यवस्थापन:** विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा विषयगत शिक्षक (दरबन्दी) को कमी हुनु, बाल विकास सहजकर्ताको अपर्याप्तता, र शिक्षकलाई तालिम तथा पेशागत विकासको अवसर कम हुनु मुख्य समस्याको रूपमा रहेको छ ।
४. **सिकाइमा अनियमितता र टिकाउको समस्या:** विद्यार्थीहरूको विद्यालयमा नियमित उपस्थिति न्यून हुनु, सिकाइमा चासो नदिनु, र बीचैमा विद्यालय छोड्ने (ड्रप-आउट) दर कायम रहनु शैक्षिक गुणस्तरका लागि प्रमुख चुनौती बनेको छ ।
५. **प्रविधि र स्मार्ट सिकाइको कमी:** विद्यालयहरूमा विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब, स्मार्ट बोर्ड, र उच्च गतिको इन्टरनेट जस्ता आधुनिक शिक्षण प्रविधि र सामग्रीहरूको पहुँच अत्यन्तै न्यून रहेको छ ।
६. **अभिभावकको न्यून सहभागिता र विद्यालय व्यवस्थापन:** अभिभावकहरूमा शिक्षाप्रति चेतनाको कमी हुनु र विद्यालयका गतिविधिमा सक्रिय सहभागिता नहुनु, तथा कतिपय विद्यालयमा आन्तरिक स्रोतको अभावका कारण प्रशासनिक र मर्मत सम्भार कार्यमा समस्या देखिनु वर्तमान अवस्थाका कमजोरी हुन् ।

आधारभूत शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू

१. **भौतिक तथा वास (WASH) व्यवस्थापनमा चुनौती:** अधिकांश विद्यालयहरूमा कक्षाकोठाको अभाव, जीर्ण भवन, अपर्याप्त तथा जीर्ण शौचालय, सुरक्षित खानेपानीको समस्या र घेराबार नहुने जस्ता भौतिक पूर्वाधारका चुनौतीहरू विद्यमान छन् ।

२. शिक्षक व्यवस्थापन र क्षमता अभिवृद्धि: विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा विषयगत शिक्षक (दरबन्दी) को कमी हुनु, बाल विकास सहजकर्ताको अपर्याप्तता, र शिक्षकलाई तालिम तथा पेशागत विकासको अवसर कम हुनु मुख्य समस्याको रूपमा रहेको छ ।

३. विद्यार्थी उपस्थिति र टिकाउ: विद्यार्थीहरूको विद्यालयमा नियमित उपस्थिति न्यून हुनु, सिकाइमा चासो नदिनु, र बीचैमा विद्यालय छोड्ने (ड्रप-आउट) दर कायम रहनु शैक्षिक गुणस्तरका लागि प्रमुख चुनौती बनेको छ ।

४. प्रविधिमैत्री र स्मार्ट सिकाइको व्यवस्थापन: विद्यालयहरूमा विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब, स्मार्ट बोर्ड, र उच्च गतिको इन्टरनेट जस्ता आधुनिक शिक्षण प्रविधि र सामग्रीहरूको पहुँच अत्यन्तै न्यून रहेको छ ।

५. अभिभावकको उल्लेख्य सहभागिता र विद्यालय व्यवस्थापन: अभिभावकहरूमा शिक्षाप्रति चेतनाको कमी हुनु र विद्यालयका गतिविधिमा सक्रिय सहभागिता नहुनु, तथा कतिपय विद्यालयमा आन्तरिक स्रोतको अभावका कारण प्रशासनिक र मर्मत सम्भार कार्यमा समस्या देखिनु वर्तमान अवस्थाका कमजोरी हुन् ।

३.२.२ उद्देश्य

यस योजनाले आधारभूत शिक्षा सम्बन्धि निम्न उद्देश्य राखेको छ;

१. आधारभूत तहका विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार (कक्षाकोठा, फर्निचर, घेराबार) तथा वास (WASH) मापदण्डहरू (सुरक्षित खानेपानी, सफा शौचालय) लाई सुरक्षित, अपाङ्गतामैत्री र पूर्ण बनाउनु ।
२. विद्यार्थी सङ्ख्या र आवश्यकता अनुरूप विषयगत शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन गर्ने र सबै शिक्षकलाई आधुनिक शिक्षण विधि तथा सूचना प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी नियमित पेशागत विकास तालिम र मेन्टरिङ प्रदान गरी दक्ष बनाउनु ।
३. आधारभूत तहमा शतप्रतिशत विद्यार्थीको नियमित उपस्थिति र टिकाउ (Retention) सुनिश्चित गर्न 'विद्यार्थी ट्याकिङ प्रणाली' लागू गर्ने र कमजोर विद्यार्थीहरूका लागि अतिरिक्त कक्षा तथा परामर्श सेवा सञ्चालन गर्नु ।
४. हरेक विद्यालयमा आवश्यक विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब, स्मार्ट बोर्ड र उच्च गतिको इन्टरनेटको पहुँच विस्तार गरी शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई प्रविधिमैत्री र स्मार्ट बनाउनु ।
५. अभिभावक शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी विद्यालय व्यवस्थापन समिति (SMC) लाई सक्रिय बनाउने, र आन्तरिक स्रोतको अभाव हटाउन स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा दिगो स्रोत व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्नु ।

३.२.३ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्य हासिल गर्न निम्न रणनीति अपनाइनेछ;

१. भौतिक पूर्वाधार र वास (WASH) मापदण्ड सुदृढीकरण रणनीति: गुरुयोजनामा आधारित भएर सबै आधारभूत विद्यालयमा सुरक्षित, अपाङ्गतामैत्री भवन, आवश्यक कक्षाकोठा, फर्निचर, र पूर्ण वास (WASH) मापदण्डहरू लागू गर्ने (जस्तै: सुरक्षित खानेपानी, छात्राका लागि छुट्टै महिनावारीमैत्री शौचालय) ।
२. शिक्षक व्यवस्थापन र पेशागत दक्षता अभिवृद्धि रणनीति: विद्यार्थी सङ्ख्या र विषय आवश्यकताको आधारमा शिक्षक दरबन्दी पुनःवितरण गर्ने र सबै शिक्षकलाई आधुनिक शिक्षण विधि, ICT प्रयोग तथा विषयगत ज्ञानका लागि निरन्तर पेशागत विकास (TPD) तालिम र मेन्टरिङको व्यवस्था गर्ने ।

३. शतप्रतिशत टिकाउ र विद्यार्थी ट्याकिड रणनीति: आधारभूत तहमा विद्यार्थीको नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गर्न 'केन्द्रिकृत विद्यार्थी ट्याकिड प्रणाली' (Unique ID System) लागू गर्ने र अनुपस्थित विद्यार्थीलाई परामर्श तथा कमजोर विद्यार्थीलाई उपचारात्मक शिक्षण (Remedial Classes) सञ्चालन गर्ने ।
४. डिजिटल र स्मार्ट सिकाइ पूर्वाधार विस्तार रणनीति: प्रत्येक विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब, स्मार्ट बोर्ड, र उच्च गतिको इन्टरनेटको पहुँच विस्तार गर्ने । खुला शैक्षिक स्रोत (OER) र डिजिटल सामग्री प्रयोग गरी शिक्षण सिकाइलाई स्मार्ट बनाउने ।
५. सक्रिय अभिभावक-विद्यालय साझेदारी र स्रोत परिचालन रणनीति: विद्यालय व्यवस्थापन समिति (SMC) र शिक्षक अभिभावक संघ (PTA) लाई सक्रिय बनाउन 'अभिभावक शिक्षा' कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र विद्यालयको दिगो सञ्चालनका लागि स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत परिचालन गर्ने ।
६. परियोजनामा आधारित सिकाइ र स्थानीय पाठ्यक्रम समायोजन रणनीति: स्थानीय रैथाने ज्ञान, भाषा र संस्कृतिलाई समेटेर स्थानीय पाठ्यक्रम लागू गर्ने र विद्यार्थीको व्यावहारिक सीप विकासका लागि परियोजनामा आधारित सिकाइ (Project-Based Learning) लाई अनिवार्य गर्ने ।
७. आधारभूत तहलाई ०-३ र ४-८ गरी २ तहमा विभाजन गरी शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा विद्यालय समायोजन गर्ने ।
८. माध्यमिक विद्यालयद्वारा आधारभूत विद्यालयको नेतृत्व: नगरभित्र रहेका माध्यमिक विद्यालयहरूले नजिक रहेका न्युनतम ओटा आधारभूत विद्यालयको शैक्षिक व्यवस्थापन नेतृत्व प्रदान गरी नगरभित्रका सबै आधारभूत विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने ।

३.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाहरु

क) उपलब्धिहरु

१. आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा शतप्रतिशत भर्ना र टिकाउ सुनिश्चित भई विद्यालय परित्याग दर शून्यमा झर्नेछ ।
२. सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार (कक्षाकोठा, फर्निचर) र पूर्ण वास (WASH) मापदण्डहरू लागू भई सुरक्षित सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुनेछ ।
३. विषयगत शिक्षकको अभाव हट्नेछ र सबै शिक्षकहरूले पेशागत विकास तालिम तथा मेन्टरिङ मार्फत आधुनिक शिक्षण विधिमा दक्षता हासिल गर्नेछन् ।
४. प्रत्येक विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब र डिजिटल सिकाइ सामग्रीको पहुँच विस्तार भई शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया स्मार्ट हुनेछ ।
५. "केन्द्रिकृत विद्यार्थी ट्याकिड प्रणाली" (Unique ID System) प्रभावकारी रूपमा लागू भई विद्यार्थीको नियमित उपस्थिति र सिकाइ प्रगतिमा सुधार आउनेछ ।
६. स्थानीय पाठ्यक्रम र परियोजनामा आधारित सिकाइ (Project-Based Learning) मार्फत विद्यार्थीको व्यावहारिक र जीवनोपयोगी सीपमा उल्लेख्य वृद्धि हुनेछ ।
७. सक्रिय अभिभावक-विद्यालय साझेदारी र दिगो स्रोत परिचालनका कारण विद्यालय व्यवस्थापन सुदृढ हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
----------	---------------	---------------------	---------	---------	---------	---------	---------

१	न्यूनतम सिकाइ सबलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पुरा गरेका आधारभूत तहका विद्यालयको सङ्ख्या	३०	३२	३४	३५	३६	३९
२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विधार्थी सङ्ख्या	२५११९	२५४७१	२५८२८	२६१९०	२६५५७	२६९२९
३	तालिम प्राप्त शिक्षकको सङ्ख्या	२००	४००	५००	६००	७००	७५०
४	महिला शिक्षक संख्या	४०१	४०१	४०१	४०१	४०१	४०१
५	स्थानीय पाठ्यक्रम २०८० को कार्यान्वयन	छ	छ	छ	छ	छ	छ
६	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोग	२७	३२	४०	४८	५५	५९

३.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	क्रियाकलाप/लक्ष्य	एकाइ	भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	जिम्मेवारी
			वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५		
१	विद्यालयमा नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण र समायोजन	पटक		१			१	२	नगरपालिका
२	शिक्षक योग्यता र दरबन्दी निर्धारण तथा पुनरावलोकन	पटक		१		१	१	३	नगरपालिका, संघ
३	आधारभूत तहमा सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना	प्रतिशत	१५६	१५१	१४६	१४१	१३६	१००	नगरपालिका, संघसंस्था
४	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	२०	२५	३०	४०	४५	५९	नगरपालिका, संघ, प्रदेश
५	स्थानीय पाठ्यक्रम २०८० को कार्यान्वयन	कक्षा	१ - ८	१ - ८	१ - ८	१ - ८	१ - ८	१ - ८	नगरपालिका
६	प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति योजना तयार गरी कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका, प्रदेश
७	सिकाइ आपुरण तथा द्रुत सिकाइ योजना कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ र नगरपालिका
८	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	संख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९	नगरपालिका, संघ
९	विद्यालय पोषण, स्वास्थ्य कार्यक्रम तथा दिवा खाजा	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	नगरपालिका, संघ
१०	अपाङ्गता भएकाहरूको प्रारम्भिक पहिचान गर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१	१	संघ र नगरपालिका
११	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि विधार्थी पाठ्यपुस्तक	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ र नगरपालिका
१२	एकीकृत पाठ्यक्रम सम्बन्धि (कक्षा १-३) का शिक्षकलाई क्षमता विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ र नगरपालिका

१३	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
१४	सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका, प्रदेश

३.३ माध्यमिक शिक्षा

परिचय नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ । संविधानले एकातिर विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानिय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ । भने अर्कोतिर संघ, प्रदेश र स्थानिय सरकारको साझा अधिकार भित्र पनि राखेको छ । यसरी गुणस्तरिय शिक्षा सुनिश्चितताका लागि संविधानले तीनै तहलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट मार्गनिर्देशन कोरेको छ । शिक्षा ऐन २०२८ ले कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा राखेको छ । जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाले माध्यमिक तहको शिक्षालाई प्रविधियुक्त, सिपमूलक, निःशुल्क, वालमैत्री, र समावेशी गराउने नीती अख्तियार गर्नुपर्दछ । विद्यालय शिक्षाअन्तर्गत कक्षा ९ देखि १२ सम्मलाई माध्यमिक शिक्षा कायम गरिएको छ । माध्यमिक शिक्षालाई साधारण, प्राविधिक तथा व्यावसायिक र परम्परागत गरी तीन प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ । गुरुकुल, गोन्पा विहार, मदर्सा, मुन्धुमलगायतका परम्परागत शिक्षा पद्धतिलाई माध्यमिक शिक्षामा समेटिएको छ । माध्यमिक शिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना एकलपथको हुने व्यवस्था छ । यस तहको मुख्य उद्देश्य मुलक र प्रदेशको आवश्यकता अनुरूप प्रारम्भिक स्तरको दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्नु रहेको छ । यस तहको १५ सिकाइ सक्षमताहरूमा मानवीय मूल्य, मान्यता र लोकतान्त्रिक संस्कार अवलम्बन गर्दै राष्ट्र र राष्ट्रियताको प्रवर्धनका लागि सचेत नागरिकको जिम्मेवारी वहन, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशसँग परिचित भई विविधता, सद्भाव र सहअस्तित्वलाई आत्मसात् गर्दै सभ्य, सुसंस्कृत र समतामूलक समाज निर्माणका लागि भूमिका निर्वाह, दैनिक क्रियाकलापका साथै प्राज्ञिक क्षेत्रमा आत्मविश्वासका साथ उपयुक्त, सिर्जनात्मक र सान्दर्भिक रूपमा भाषिक सिपको प्रयोग, प्रभावकारी सिकाइ, रचनात्मक र विश्लेषणात्मक सोच तथा सामाजिक सम्पर्क र सञ्चारबाट विचार हरूको आदान प्रदान, व्यक्तिगत विकास र आवश्यकताको परिपूर्तिका लागि सिकाइप्रति सकारात्मक सोचको विकास तथा स्वअध्ययन एवम् ज्ञान र सिपको खोजी गर्ने बानीको विकास, गणितीय समस्या समाधानमा गणितीय अवधारणा, सिद्धान्त तथा तार्किक सिपको प्रयोग, व्यावहारिक गणितीय ज्ञान र सिपको बोध र प्रयोग, वैज्ञानिक ज्ञान, तथ्य, सिद्धान्त र प्रविधिको समुचित प्रयोग, जीवनजगत् र व्यवहारसँगको तादात्म्य बोध गरी जीवनोपयोगी को प्रयोग गर्दै समाजसापेक्ष व्यवहार प्रदर्शन, स्वास्थ्यप्रतिको सचेततासहित वातावरण संरक्षण र संवर्धन तथा जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा सक्रिय सहभागिता, प्राकृतिक तथा सामाजिक घटनाको विश्लेषण, तिनको कारण र असर बोध तथा सकारात्मक व्यवहार प्रदर्शन, वैज्ञानिक खोज तथा अनुसन्धान गर्न आवश्यक प्रक्रियागत सिपहरू हासिल गरी आधुनिक प्रविधिहरूको दैनिक जीवनमा प्रयोग, श्रमप्रति सम्मान गर्दै कामको संसारमा आत्मविश्वाससाथ तयारी, प्राविधिक ज्ञान, सिप, प्रवृत्ति तथा पेसागत र व्यवस्थापकीय क्षमताको विकास र प्रयोग तथा उच्च तहमा अध्ययनको आधार विकास गर्ने रहेका छन् ।

१६ औ योजनाले माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधिमैत्री बनाउने कुरामा जोड दिएको छ भने शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै सिर्जनशिलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवं उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्नु ।

३.३.१ वर्तमान अवस्था

यस योजनाले माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी निम्न उद्देश्य लिएको छ;

१. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको संवैधानिक हकले पहुँचमा वृद्धि भए तापनि प्राविधिक, साधारण र परम्परागत धार (गुरुकुल, मदरसा) बीच गुणस्तर र व्यवस्थापनमा एकरूपता कायम हुन सकेको छैन ।
२. भौतिक पूर्वाधारमा कमी: माध्यमिक विद्यालयहरूमा आवश्यक विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब, आधुनिक पुस्तकालय, र पर्याप्त खेलमैदानको अभाव छ ।
३. शिक्षकको दक्षता र दरबन्दी व्यवस्थापन: साधारण धार, प्राविधिक धार र उच्च माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) का लागि विषयगत र दक्ष शिक्षकको दरबन्दी पर्याप्त छैन । साथै, शिक्षकहरूमा आधुनिक शिक्षण विधि र सूचना प्रविधि सम्बन्धी तालिमको कमी छ ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा समन्वयको अभाव: जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुसार प्राविधिक शिक्षाको विस्तार र उद्योगसँगको प्रभावकारी साझेदारी हुन सकेको छैन ।
५. डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनमा न्यूनता: विद्यालयहरूमा डिजिटल ल्याब, उच्च गतिको इन्टरनेट र ई-पुस्तकालयको व्यवस्थापन न्यून छ, जसले गर्दा विद्यार्थीहरू 'स्मार्ट लर्निङ' र नवप्रवर्तन (Innovation) बाट वञ्चित छन् ।
६. सिकाइ उपलब्धि र जीवनोपयोगी सीपमा सुधारको आवश्यकता: माध्यमिक तहको सिकाइ उपलब्धि दर अपेक्षित रूपमा सुधार हुन सकेको छैन र विद्यार्थीको व्यावहारिक तथा जीवनोपयोगी सीप विकासमा ध्यान पुग्न सकेको छैन ।

माध्यमिक तहमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू

१. गुणस्तर र व्यवस्थापनमा एकरूपता: निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको संवैधानिक हकले पहुँचमा वृद्धि भए तापनि प्राविधिक, साधारण र परम्परागत धार (गुम्बा, मदरसा) बीच गुणस्तर र व्यवस्थापनमा एकरूपता कायम हुन सकेको छैन ।
२. भौतिक पूर्वाधार व्यवस्थापनमा चुनौती: माध्यमिक विद्यालयहरूमा आवश्यक विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब, आधुनिक पुस्तकालय, र पर्याप्त खेलमैदानको अभाव छ ।
३. विषयगत शिक्षक र दरबन्दी व्यवस्थापन: साधारण धार, प्राविधिक धार र उच्च माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) का लागि विषयगत र दक्ष शिक्षकको दरबन्दी पर्याप्त छैन । साथै, शिक्षकहरूमा आधुनिक शिक्षण विधि र सूचना प्रविधि सम्बन्धी तालिमको कमी छ ।
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको समन्वयमा चुनौती: जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुसार प्राविधिक शिक्षाको विस्तार र स्थानीय उद्योगसँगको प्रभावकारी साझेदारी हुन सकेको छैन ।
५. डिजिटल शिक्षा र शिक्षामा नवप्रवर्तन: विद्यालयहरूमा डिजिटल ल्याब, उच्च गतिको इन्टरनेट र ई-पुस्तकालयको व्यवस्थापन न्यून छ, जसले गर्दा विद्यार्थीहरू 'स्मार्ट लर्निङ' र नवप्रवर्तन (Innovation) बाट वञ्चित छन् ।
६. सिकाइ उपलब्धि र जीवनोपयोगी सीपमा सुधार: माध्यमिक तहको सिकाइ उपलब्धि दर अपेक्षित रूपमा सुधार हुन सकेको छैन र विद्यार्थीको व्यावहारिक तथा जीवनोपयोगी सीप विकासमा ध्यान पुग्न सकेको छैन ।

३.३.२ उद्देश्य

१. माध्यमिक विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार (विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब, पुस्तकालय, खेलमैदान) लाई सुरक्षित, अपाङ्गतामैत्री र प्राविधिक बनाउँदै नमूना विद्यालयको मापदण्ड अनुरूप विकास गर्ने।
२. साधारण, प्राविधिक र उच्च माध्यमिक (कक्षा ११-१२) तहका लागि विषयगत र दक्ष शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन गर्ने र शिक्षकहरूको ICT प्रयोग तथा आधुनिक शिक्षण विधि सम्बन्धी पेशागत दक्षता अभिवृद्धि गर्ने।
३. जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुरूप प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रमको विस्तार गरी 'उद्योग-शिक्षा साझेदारी' र 'कमाउँदै पढ्दै' अवधारणालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने।
४. सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा डिजिटल ल्याब, उच्च गतिको इन्टरनेट, ई-पुस्तकालय, र 'इन्नोभेसन ल्याब' को पहुँच सुनिश्चित गरी 'स्मार्ट लर्निङ' र नवप्रवर्तन (Innovation) लाई प्रोत्साहन गर्ने।
५. सिकाइ उपलब्धि दरमा उल्लेख्य सुधार ल्याउने र व्यावहारिक तथा जीवनोपयोगी सीपमा आधारित परियोजना कार्यलाई अनिवार्य गरी माध्यमिक तहका विद्यार्थीलाई प्रतिस्पर्धी र उत्पादनशील जनशक्तिमा तयार गर्ने।
६. साधारण, प्राविधिक र धार्मिक (गुरुकुल/मदरसा) शिक्षाको गुणस्तर र व्यवस्थापनमा एकरूपता कायम गर्दै सबैलाई आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध गर्ने।

३.३.३ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्य हासिल गर्न निम्न रणनीति अपनाइनेछ;

१. **भौतिक पूर्वाधार विकास र नमूना विद्यालय स्तरोन्नति रणनीति:** माध्यमिक विद्यालयहरूमा गुरुर्योजनामा आधारित विज्ञान प्रयोगशाला, डिजिटल ल्याब, र आधुनिक पुस्तकालयको निर्माण तथा स्तरवृद्धि गरी अपाङ्गतामैत्री र सुरक्षित 'नगर स्तरीय नमूना विद्यालय' को रूपमा विकास गर्ने।
२. **दक्ष शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन र पेशागत क्षमता अभिवृद्धि रणनीति:** आवश्यकता अनुसार विषयगत शिक्षकको दरबन्दी मिलान गर्ने, ICT प्रयोग, परियोजनामा आधारित सिकाइ, र आधुनिक शिक्षण विधिमा नियमित 'शिक्षक मेन्टरिङ' र तालिम प्रदान गरी शिक्षकलाई पूर्ण दक्ष बनाउने।
३. **उद्योग-शिक्षा साझेदारी र प्राविधिक शिक्षा विस्तार रणनीति:** औद्योगिक कोरिडोरसँग समन्वय गरी मागमा आधारित प्राविधिक धारका विषयहरू (जस्तै: पर्यटन, मेकानिकल, आईसीटी) को विस्तार गर्ने र विद्यार्थीका लागि 'इन्टर्नसिप' तथा 'कमाउँदै पढ्दै' कार्यक्रम अनिवार्य गर्ने।
४. **एकीकृत डिजिटल र नवप्रवर्तन प्रवर्द्धन रणनीति:** सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा उच्च गतिको इन्टरनेट, ई-पुस्तकालय, र 'स्टिम (STEAM) तथा इन्नोभेसन ल्याब' स्थापना गर्ने र डिजिटल सिकाइ सामग्री (e-Content) को प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने।
५. **सिकाइ उपलब्धि सुधार र जीवनोपयोगी सीप रणनीति:** सिकाइ उपलब्धिको नियमित मूल्याङ्कन गरी उपचारात्मक शिक्षण (Remedial Teaching) लागू गर्ने। साथै, विद्यार्थीहरूलाई व्यावहारिक सीप र सामाजिक उत्तरदायित्व विकासका लागि सामुदायिक परियोजना कार्य (Community Project Work) मा अनिवार्य रूपमा संलग्न गराउने।
६. **धार्मिक विद्यालय आधुनिकीकरण र मूलधारमा आबद्ध गर्ने रणनीति:** धार्मिक विद्यालयहरू (गुरुकुल, मदरसा) लाई आधुनिक विज्ञान, गणित र कम्प्युटर शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध गर्न विशेष अनुदान र शिक्षकको व्यवस्था गरी शैक्षिक गुणस्तरमा एकरूपता कायम गर्ने।
७. **माध्यमिक तहलाई ९-१० र ११-१२ गरी २ तहमा विभाजन गरी विषयगत दरबन्दी मिलान तथा विद्यालय समायोजन गर्ने।**

३.३.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

- सुरक्षित, अपाङ्गतामैत्री, र प्रविधिमैत्री भौतिक पूर्वाधारसहितको 'नगर स्तरीय नमूना विद्यालय' सञ्चालनमा आउनेछन् । साधारण, प्राविधिक र परम्परागत धारका लागि विषयगत शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन भई सबै शिक्षकहरू ICT र आधुनिक शिक्षण विधिमा दक्ष हुनेछन् ।
- जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुसार प्राविधिक शिक्षाको विस्तार हुनेछ र 'कमाउँदै पढ्दै' अवधारणा प्रभावकारी रूपमा लागू हुनेछ ।
- सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा 'इन्ट्रोभेसन ल्याब', ई-पुस्तकालय, र उच्च गतिको इन्टरनेट पहुँच सुनिश्चित भई 'स्मार्ट लर्निङ' संस्कृति विकास हुनेछ ।
- सिकाइ उपलब्धि दरमा उल्लेख्य सुधार आउनुका साथै विद्यार्थीहरू व्यावहारिक र जीवनोपयोगी सीपमा प्रतिस्पर्धी बन्नेछन् ।
- धार्मिक विद्यालयहरू (गुरुकुल/मदरसा) आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध भई शैक्षिक गुणस्तरमा एकरूपता कायम हुनेछ ।

ख) प्रमुख नतिजा र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या	४०४४	४१०१	४१५९	४२१८	४२७८	४३३८
२	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा भर्ना भएको विद्यार्थी सङ्ख्या	१८५३	१८७९	१९५५	१९८३	२०११	२०४०
३	विज्ञान विषयमा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या	१३५	१८५	२१०	२३५	२६०	३००
४	न्यूनतम सिकाइ सवलिकरण मापदण्ड (MEC) पुरा गरेका माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	१४	१५	१६	१७	१७	१७
५	निःशुल्क माध्यमिक तहको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्नादर	५६.५४	५९.२८	६३.९८	६९.३५	७५.६७	८२.२९
६	माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारतर्फको शिक्षा व्यवस्थित र विस्तार	४	०	०	०	०	०
७	विद्यालय शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज प्रयोग	२०	३०	४०	५०	५९	५९
८	बाल क्लब पुनर्गठन	३०	३५	४०	४५	५०	५९
९	पुस्तकालय व्यवस्थापन तथा परिचालन	४	१	१	०	१	०
१०	गुनासो सुनुवाई समिति गठन तथा परिचालन	५९	०	०	०	०	०
११	माध्यमिक तहमा जम्मा शिक्षक	९९	५	५	५	५	५

३.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	क्रियाकलाप/ लक्ष्य	एकाइ	भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	जिम्मेवारी
			वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५		
१	विद्यालयमा नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	०	१	०	१	०	२	नगरपालिका
२	प्राविधिक धारको शिक्षाको विस्तार	संख्या	१	०	१	०	०	१	नगरपालिका
३	शिक्षक योग्यताका मापदण्ड र दरबन्दी आधारको पुनरावलोकन	संख्या	०	०	१	०	०	१	नगरपालिका, संघ
४	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, वास सहितको शौचालय, खानेपानीमा सुधार	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	९	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
५	नमुना माध्यमिक विद्यालय विस्तार	संख्या	२	१	१	०	१	१	संघ/प्रदेश/ नगरपालिका
६	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	१०	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
७	विद्यालय पोषण, स्वास्थ्य कार्यक्रम	संख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
८	तहगत तथा क्षमतामा आधारित प्र.अ. व्यवस्थापन	पटक	०	१	०	०	०	२	नगरपालिका
९	प्रकोप तथा जोखिम न्युनिकरण सम्बन्धी सचेतना	पटक	०	१	१	१	१	७	नगरपालिका
१०	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	संख्या	०	५००	५००	५००	५००	२०००	नगरपालिका
११	सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	१०	संघ/नगरपालिका
१२	विद्यालय भर्ना तथा स्वागत कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका, संघ संस्था
१३	बाल क्लब पुनर्गठन	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
१४	पुस्तकालय व्यवस्थापन	संख्या	२०	२	२	२	२	३८	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
१५	अभिभावक सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
१६	अपाङ्गता अल्पसंख्यक र पछाडि परेका तथा विद्यालय बाहिर	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम

परिचय

विद्यालय स्तरको शिक्षाले सीप सिकाउन सकेन र बेरोजगार उत्पादन गर्ने थलोमात्र भयो भन्ने गुनासो अहिले सर्वत्र सुन्नै गरेको छ । यस्ता गुनासोहरूलाई सम्बोधन गर्न माध्यमिक तहको पाठ्यक्रममा प्राविधिक धारको व्यवस्था गरिनुका साथै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्ले (CTEVT) अन्तर्गतका कार्यक्रम मार्फत सामुदायिक विद्यालयहरूमा विभिन्न विषयको प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेको छ । तर, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाका यस्ता अवसरहरू सीमित भएको, उत्पादित जनशक्ति जागिर खोज्ने खालको मात्र भएको, आफैले केही गर्न पुँजी लगायत अन्य अवरोधहरू रहेको, रोजगारदाताको अपेक्षाअनुसार नभएको जस्ता गुनासोहरू पनि सुन्न थालेका छन् । अर्कोतिर कक्षा ६-८ को पाठ्यक्रममा राखिएको पेसा, व्यवसाय र प्रविधि शिक्षाको पढाइलाई व्यावहारिक बनाउने र विद्यार्थीहरूमा पेसा, व्यवसाय र प्रविधिप्रति रुचि जगाएर नरम सीपको विकासमा जोड दिनुपर्ने कुराप्रति पनि विद्यालयहरू त्यति सजग भएको देखिँदैन । यस्तो अवस्थामा कक्षा ८ देखि १२ सम्म उत्तीर्ण गरेका र माथिल्लो तहको शिक्षामा जान आर्थिक र बौद्धिक क्षमता तथा रुचि र चाहनाका कारण असक्षम र अनिच्छुक विद्यार्थीहरू अलमलमा पर्ने गरेको देखिन्छ । त्यस्ता व्यक्तिहरूका लागि नगरपालिकाले रोजगारमूलक सीप सिक्रे अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ भन्ने मान्यताका साथ यस योजनामा कार्यक्रम राखिएको हो ।

३.४.१ वर्तमान अवस्था

१. माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारका विषयहरूको व्यवस्थापन र विस्तार अपर्याप्त छ, जसले गर्दा औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुरूप दक्ष जनशक्तिको उत्पादन हुन सकेको छैन ।
२. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (CTEVT) बाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूको पहुँच सीमित छ र तालिम पाएका जनशक्तिहरू जागिर खोज्ने प्रवृत्तिका छन्, स्वरोजगार सिर्जना गर्न पुँजी तथा मार्गदर्शनको अभाव छ ।
३. रोजगारदाताहरूको अपेक्षा र प्राविधिक शिक्षाको गुणस्तर तथा सीपबीच तालमेल (Mismatch) नहुँदा उत्पादित जनशक्तिको उपयोगितामाथि प्रश्न उठेको छ । विद्यार्थीहरूमा नरम सीप (Soft Skills) तथा उद्यमशीलताको रुचि जगाउन सकेको छैन ।
४. माथिल्लो तहको शिक्षामा जान नसक्ने वा नचाहने कक्षा ८ देखि १२ सम्म उत्तीर्ण गरेका विद्यार्थीहरूका लागि नगरपालिका स्तरमा रोजगारमूलक सीप विकास तालिम र मार्गदर्शनको स्पष्ट अवसरको कमी छ ।
५. यस उपमहानगरपालिकाभित्रका ४ सामुदायिक विद्यालयहरूमा विभिन्न सीप विकास तथा जीवन उपयोगी शिक्षा सम्बन्धी प्राविधिक धार कक्षा सञ्चालनमा रहेको छ ।

प्राविधिक शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू

१. प्राविधिक शिक्षाको सीमित पहुँच र विस्तार: माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारका विषयहरूको व्यवस्थापन र विस्तार अपर्याप्त हुनुका साथै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (CTEVT) का कार्यक्रमहरूको पहुँच पनि सीमित हुनु ।
२. सीप र बजारको मागबीच सन्तुलन: रोजगारदाताको अपेक्षा र उत्पादित जनशक्तिको सीप तथा गुणस्तरबीच तालमेल (Mismatch) नहुनु ।
३. स्वरोजगार र उद्यमशीलतामा उत्प्रेरित: तालिमप्राप्त जनशक्ति जागिर खोज्ने प्रवृत्तिको मात्रै हुनु र स्वरोजगार सिर्जना गर्नका लागि आवश्यक पुँजी तथा मार्गदर्शनको कमी हुनु ।
४. विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी सीप (Life Skills) तथा उद्यमशीलताको रुचि जगाउन ।

५.रोजगारमूलक अवसरको चुनौती: कक्षा ८ देखि १२ सम्म उत्तीर्ण गरेका तर उच्च शिक्षामा जान नसके वा नचाहने विद्यार्थीहरूका लागि रोजगारमूलक सीप विकास तालिम र मार्गदर्शनको स्पष्ट अवसरको कमी हुनु ।

३.४.२ उद्देश्य

यस योजनाले प्राविधिक शिक्षामा निम्न उद्देश्य लिएको छ;

जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुरूप प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूको विस्तार र व्यवस्थापन गर्दै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (CTEVT) का कार्यक्रमहरूको पहुँच बढाउने ।

उत्पादित जनशक्तिको सीप र गुणस्तरलाई रोजगारदाताको अपेक्षा र बजारको मागसँग तालमेल हुने गरी सुदृढ गर्ने ।

तालिमप्राप्त जनशक्तिलाई स्वरोजगार उन्मुख बनाउन उद्यमशीलता, आवश्यक पुँजी (वित्त पहुँच) र व्यावसायिक मार्गदर्शनको व्यवस्था गर्ने ।

पढाइलाई व्यावहारिक र परियोजनामा आधारित बनाई विद्यार्थीहरूमा नरम सीप (Soft Skills) तथा उद्यमशीलताको रुचि विकास गर्ने ।

माथिल्लो तहको शिक्षामा जान नसके वा नचाहने कक्षा ८ देखि १२ सम्म उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूका लागि लक्षित रोजगारमूलक सीप विकास तालिम र मार्गदर्शनका स्पष्ट अवसरहरू सुनिश्चित गर्ने ।

३.४.३ रणनीतिहरू

१. उद्योग-शिक्षा समन्वय तथा मागमा आधारित प्राविधिक शिक्षा विस्तार रणनीति: जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरका उद्योगहरूसँग औपचारिक साझेदारी (MoU) गरी बजारको माग अनुरूप माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारका र CTEVT कार्यक्रमहरूको विस्तार गर्ने ।

२. बजार माग अनुरूप सीपको गुणस्तर सुनिश्चितता रणनीति: रोजगारदाता प्रतिनिधि, उद्योग विज्ञ र शिक्षाकर्मीहरूको सहभागितामा पाठ्यक्रमको आवधिक पुनरावलोकन गरी उत्पादित जनशक्तिको सीप (competency) लाई बजारको अपेक्षासँग मिलाउन 'प्रमाणित गुणस्तर मापदण्ड' लागू गर्ने ।

३. स्वरोजगार प्रवर्द्धन, उद्यमशीलता विकास र वित्त पहुँच रणनीति: प्राविधिक तालिम प्राप्त युवाहरूलाई उद्यमशीलता तालिम प्रदान गर्ने, नगर सहकारी वा बैंकहरूसँग समन्वय गरी सहूलियत ऋण वा 'सिड मनी' (Seed Money) मा पहुँचको व्यवस्था गर्ने र व्यावसायिक मार्गदर्शनका लागि मेन्टरिङ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

४. व्यावहारिक तथा परियोजनामा आधारित सिकाइ प्रवर्द्धन रणनीति: कक्षा ६-८ को पेसा, व्यवसाय र प्रविधि शिक्षालाई व्यावहारिक बनाउने, प्राविधिक धारमा 'परियोजनामा आधारित सिकाइ' (Project-Based Learning) अनिवार्य गर्ने र विद्यार्थीहरूमा नरम सीप (Soft Skills) तथा उद्यमशीलताको रुचि विकासका लागि विशेष कार्यशाला सञ्चालन गर्ने ।

५. कक्षा ८-१२ उत्तीर्ण लक्षित समूहका लागि रोजगारमूलक तालिम रणनीति: उच्च शिक्षामा जान नसके वा नचाहने विद्यार्थीहरूलाई लक्षित गरी छोटो अवधिको, बजार मागमा आधारित रोजगारमूलक सीप विकास तालिम (Vocational Training) प्याकेजहरू सञ्चालन गर्ने र 'करियर काउन्सिलिङ' (Career Counseling) तथा प्लेसमेन्ट सेवा प्रदान गर्ने ।

३.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजाहरु

क) उपलब्धि

१. जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुरूप प्राविधिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी विस्तार भई CTEVT कार्यक्रमहरूको पहुँच बढ्नेछ र 'उद्योग-शिक्षा साझेदारी' संस्थागत हुनेछ ।
२. रोजगारदाताको अपेक्षा अनुरूप सीपयुक्त र गुणस्तरीय जनशक्ति उत्पादन हुनेछ र उत्पादित जनशक्तिको सीप र बजारको मागबीचको असन्तुलन हट्नेछ ।
३. प्राविधिक तालिम प्राप्त युवाहरूलाई उद्यमशीलता तालिम प्रदान गरी स्वरोजगार व्यवसाय सुरु गर्न सहूलियत ऋण वा 'सिड मनी' (Seed Money) मा पहुँच सुनिश्चित हुनेछ ।
४. पेसा, व्यवसाय र प्रविधि शिक्षा व्यावहारिक हुनेछ र परियोजनामा आधारित सिकाइ (Project-Based Learning) अनिवार्य लागू भई विद्यार्थीहरूमा नरम सीप (Soft Skills) तथा उद्यमशीलताको रुचि विकास हुनेछ ।
५. उच्च शिक्षामा जान नसक्ने वा नचाहने विद्यार्थीहरूका लागि लक्षित बजार मागमा आधारित रोजगारमूलक सीप विकास तालिम (Vocational Training) प्याकेजहरू नियमित सञ्चालन भई रोजगारी र स्वरोजगारीका स्पष्ट अवसरहरू सिर्जना हुनेछन् ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदान गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	४				२	
२	माध्यमिक तहमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या	७३	१००	१२५	१५०	१७५	२००

३.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाई	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५		
१	माध्यमिक तहमा शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिममा भर्ना हुन चाहने विद्यार्थीको तथ्याङ्क संकलन तथा खण्डीकृत डाटाबेस तयार	पटक	०	१	०	०	०	२	नगरपालिका
२	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
३	विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्तिका अवसर	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
४	प्राविधिक शिक्षा संचालन गरेको विद्यालयलाई आवश्यक भौतिक संरचना विस्तार	संख्या	१	१	०	०	१	४	संघ, नगरपालिका
५	प्राविधिक शिक्षा संचालन गरेको विद्यालयलाई शैक्षिक सामग्री तथा पुस्तकालय व्यवस्थापन	पटक	०	१	०	०	१	३	संघ, नगरपालिका

३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ

परिचय

अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइले औपचारिक विद्यालय शिक्षा प्रणालीभन्दा बाहिर रहेका वा छोडेका व्यक्तिहरू, विशेषगरी प्रौढ, निरक्षर तथा सीमान्तकृत समुदायका सदस्यहरूलाई लक्षित गर्दछ। जीतपुरसिमराको सन्दर्भमा, यसले निरक्षरता उन्मूलन, आधारभूत साक्षरता सीप प्रदान गर्ने, र औद्योगिक क्षेत्रको माग अनुरूप रोजगारीका लागि छोटो अवधिको व्यावसायिक सीप विकास तालिमहरूलाई समेट्छ। आजीवन सिकाइको अवधारणाले ज्ञान, सीप र प्रवृत्तिलाई जीवनभर विकास गर्ने निरन्तर प्रक्रियालाई जोड दिन्छ। यसको मुख्य उद्देश्य स्थानीय समुदायलाई समयसापेक्ष सीप र ज्ञानले सुसज्जित गरी उनीहरूको जीवनस्तर उकास्नु र स्थानीय तहको दिगो विकासमा सक्रिय सहभागी बनाउनु हो।

३.५.१ वर्तमान अवस्था

१. **कमजोर साक्षरता दर:** औपचारिक शिक्षामा पहुँच बढे पनि प्रौढ तथा सीमान्तकृत समुदायमा अझै पनि निरक्षरताको समस्या कायम छ। विशेषगरी महिला, दलित, र विपन्न वर्गका व्यक्तिहरू साक्षरता कक्षाको पहुँचभन्दा बाहिर छन्।
२. **समुदाय सिकाइ केन्द्रको निष्क्रियता:** सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरू (Community Learning Centers - CLCs) को स्थापना भए पनि प्रभावकारी सञ्चालनका लागि आवश्यक स्रोत, दक्ष सहजकर्ता, र स्पष्ट कार्यक्रमको अभावमा अधिकांश केन्द्रहरू निष्क्रिय अवस्थामा छन्।
३. **बजार माग अनुरूप तालिमको कमी:** औद्योगिक कोरिडोरमा आवश्यक पर्ने सीप र अनौपचारिक रूपमा दिइने छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिम (Short-term Vocational Training) बीच तादात्म्यता छैन। यसले गर्दा तालिम प्राप्त गरे पनि रोजगारी पाउन कठिन भएको अवस्था छ।
४. **प्रविधिमा आधारित सिकाइको अभाव:** अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरूमा आधुनिक प्रविधि (ICT) र ई-लर्निङ सामग्रीको प्रयोग हुन सकेको छैन, जसले गर्दा सिकाइको गुणस्तर र प्रभावकारिता परम्परागत नै रहेको छ।
५. **आजीवन सिकाइको संस्कृतिमा न्यूनता:** औपचारिक शिक्षा पूरा गरिसकेका व्यक्तिहरूमा समेत जीवनभर नयाँ सीप र ज्ञान सिक्ने 'आजीवन सिकाइ' को संस्कृति विकास हुन सकेको छैन।

अनौपचारिक शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू

१. **कमजोर साक्षरता दर:** प्रौढ तथा सीमान्तकृत समुदायमा अझै पनि निरक्षरताको समस्या कायम छ। विशेषगरी महिला, दलित, र विपन्न वर्गका व्यक्तिहरू साक्षरता कक्षाको पहुँचभन्दा बाहिर छन्।
२. **समुदाय सिकाइ केन्द्रको निष्क्रियता:** सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरू (Community Learning Centers - CLCs) को स्थापना भए पनि प्रभावकारी सञ्चालनका लागि आवश्यक स्रोत, दक्ष सहजकर्ता, र स्पष्ट कार्यक्रमको अभावमा अधिकांश केन्द्रहरू निष्क्रिय अवस्थामा छन्।
३. **बजार माग अनुरूप तालिमको कमी:** औद्योगिक कोरिडोरमा आवश्यक पर्ने सीप र अनौपचारिक रूपमा दिइने छोटो अवधिको व्यावसायिक तालिम (Short-term Vocational Training) बीच तादात्म्यता छैन। यसले गर्दा तालिम प्राप्त गरे पनि रोजगारी पाउन कठिन भएको अवस्था छ।
४. **प्रविधिमा आधारित सिकाइको अभाव:** अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरूमा आधुनिक प्रविधि (ICT) र ई-लर्निङ सामग्रीको प्रयोग हुन सकेको छैन, जसले गर्दा सिकाइको गुणस्तर र प्रभावकारिता परम्परागत नै रहेको छ।
५. **आजीवन सिकाइको संस्कृतिमा न्यूनता:** औपचारिक शिक्षा पूरा गरिसकेका व्यक्तिहरूमा समेत जीवनभर नयाँ सीप र ज्ञान सिक्ने 'आजीवन सिकाइ' को संस्कृति विकास हुन सकेको छैन।

३.५.२ उद्देश्य

१. निरक्षरता उन्मूलन गरी प्रौढ, महिला र सीमान्तकृत समुदायमा साक्षरता दर बढाउने ।
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरू (CLCs) लाई स्रोत, दक्ष सहजकर्ता र स्पष्ट कार्यक्रम सहित सक्रिय र प्रभावकारी बनाउने ।
३. औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुरूप बजार-आधारित व्यावसायिक सीप विकास तालिम सञ्चालन गरी रोजगारी र स्वरोजगारका अवसर सिर्जना गर्ने ।
४. अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरूमा आधुनिक प्रविधि (ICT) र ई-लर्निङ सामग्रीको प्रयोगलाई विस्तार गरी सिकाइको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने ।
५. औपचारिक शिक्षा पूरा गरेका व्यक्तिहरूमा समेत निरन्तर नयाँ सीप र ज्ञान सिक्ने 'आजीवन सिकाइ' को संस्कृति विकास गर्ने ।

३.५.३ रणनीतिहरू

१. समुदायमा आधारित साक्षरता र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम रणनीति: लक्षित समुदाय (प्रौढ, महिला, दलित) लाई समेट्ने गरी घरदैलो अभियान र आवश्यकतामा आधारित साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्ने र साक्षरता प्रमाणपत्र प्राप्त गर्नेहरूलाई आधारभूत निरन्तर शिक्षा कार्यक्रममा आबद्ध गर्ने ।
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र (CLCs) पुनर्संरचना र सबलीकरण रणनीति: CLCs को भौतिक पूर्वाधार सुधार गर्ने, आवश्यक शिक्षण सामग्री र बजेट विनियोजन गर्ने, र दक्ष, स्थानीय सहजकर्तालाई तालिम दिई केन्द्रहरूलाई बहुउद्देश्यीय सिकाइ हब (Multipurpose Learning Hub) को रूपमा सक्रिय बनाउने ।
३. उद्योग समन्वयमा बजार-माग आधारित सीप विकास रणनीति: जीतपुरसिमरा औद्योगिक क्षेत्र र रोजगारदातासँगको समन्वयमा माग पहिचान गरी छोटो अवधिको सीपमूलक तालिमहरू (जस्तै: प्लम्बिङ, सिलाई, इलेक्ट्रोनिक्स मर्मत) निःशुल्क सञ्चालन गर्ने र तालिमपश्चात् रोजगारीका लागि प्लेसमेन्ट सेवा प्रदान गर्ने ।
४. प्रविधिमा आधारित अनौपचारिक सिकाइ विस्तार रणनीति: अनौपचारिक शिक्षा र सीप तालिमहरूमा डिजिटल साक्षरता, मोबाइल एप र अडियो-भिडियो सामग्रीको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने, र सहजकर्ताहरूलाई ICT प्रयोग सम्बन्धी विशेष तालिम दिई सिकाइको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने ।
५. आजीवन सिकाइ संस्कृति प्रवर्द्धन र प्रोत्साहन रणनीति: औपचारिक शिक्षा पूरा गरेका व्यक्तिहरूका लागि समेत नयाँ सीप, रुचि र व्यक्तित्व विकाससँग सम्बन्धित विषयहरूमा नियमित रूपमा 'खुला सिकाइ कार्यक्रम' (Open Learning Programs) तथा कार्यशालाहरू सञ्चालन गर्ने ।

३.५.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. निरक्षरता उन्मूलन भई प्रौढ, महिला र सीमान्तकृत समुदायमा साक्षरता दर उल्लेख्य रूपमा वृद्धि हुनेछ । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरू (CLCs) भौतिक पूर्वाधार, दक्ष सहजकर्ता र बहुउद्देश्यीय कार्यक्रम सहित सक्रिय 'सिकाइ हब' को रूपमा सञ्चालनमा आउनेछन् ।
२. जीतपुरसिमरा औद्योगिक कोरिडोरको माग अनुरूप बजार-आधारित व्यावसायिक सीप विकास तालिम सञ्चालन भई रोजगारी र स्वरोजगारका अवसर सिर्जना हुनेछन् ।

३. अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरूमा डिजिटल साक्षरता, mobile एप र ई-लर्निङ सामग्रीको प्रयोग विस्तार भई सिकाइको गुणस्तर अभिवृद्धि हुनेछ ।
४. औपचारिक शिक्षा पूरा गरेका व्यक्तिहरूमा समेत निरन्तर सीप र ज्ञान सिक्रे 'आजीवन सिकाइ' को संस्कृति प्रवर्द्धन हुनेछ ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जिम्मेवारी
१	साक्षर जीतपुरसिमराको घोषणा	यसै वर्ष गर्ने २४ ओटा वडा मा						नगरपालिका
२	साक्षर वडा घोषणा	८(अरु पहिले भइ सकेका)						नगरपालिका, वडा
३	अनौपचारिक शिक्षा संचालन भएको केन्द्र सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१	संघ, नगरपालिका
४	आधारभूत सुविधा सम्पन्न सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१	नगरपालिका
५	सामुदायिक पुस्तकालयको सङ्ख्या	०	१	०	१	०	१	संघ, नगरपालिका
६	विज्ञ समूह निर्माण र परिचालन	१	१	१	१	१	१	नगरपालिका, संघसंस्था

३.५.५ प्रमुख क्रियालकाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५		
१	निरक्षरहरूको विवरण संकलन	पटक	१	०	०	०	०	१	नगरपालिका
२	साक्षर जीतपुरसिमरा	वडागत	१	०	०	०	०	१	नगरपालिका
३	स्थानीय माग र आवश्यकताका आधारमा सा.सि.के सञ्चालन र व्यवस्थापन	संख्या	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
४	सामुदायिक पुस्तकालयलाई सामुदायिक केन्द्रसँग आबद्ध गर्ने	पुस्तकालय	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
५	सा.सि.के. मा प्रविधिको विकास गर्ने	संख्या	०	१	०	०	१	४	नगरपालिका

६	सा.सि.के. ले समुदायमा आधारित संघ संस्थासँग सहकार्य गर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१	१०	सा. सि.के.
७	जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सामग्री विकास	संख्या	०	१	०	०	१	४	नगरपालिका
८	विज्ञ समूह निर्माण	पटक	०	१	०	०	१	४	नगरपालिका संघसंस्था

परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र

४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन

परिचय

वास्तवमा पाठ्यक्रमले शैक्षिक तथा सामाजिक जीवनदर्शन, समकालीन समाजका वास्तविकताहरू, सिकाइ प्रक्रिया एवं विषयवस्तु तथा ज्ञानको प्रकृति समेतलाई विचार गरी बालकका सिकाइ सम्बन्धी आवश्यकताको निदान गरेर विस्तृत योजना प्रस्तुत गरेको हुन्छ । पाठ्यक्रम विकास एउटा निरन्तर प्रक्रिया भएकोले समाज, राष्ट्र र व्यक्तिको आवश्यकता र चाहना अनुरूप परिवर्तन भइरहन्छ । निर्धारित सिकाइ उपलब्धिहरू प्राप्तिका लागि विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न अनुभवहरू हासिल गराउन निश्चित दिशा दिने कार्यक्रम नै पाठ्यक्रम हो । पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्राविधिक कार्य हो । यसमा विभिन्न व्यक्ति, समूहसँगको सहकार्य आवश्यक हुन्छ । पाठ्यक्रम निश्चित रूपमा सान्दर्भिक र समयसापेक्ष हुनुपर्छ । जनचाहना पूरा गर्न सक्नुपर्दछ । कक्षाकोठा वातावरण अनुकूल हुनुपर्छ । व्यवहार योग्य, प्रयोग योग्य, पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन सर्वत्र अपेक्षित विषयका रूपमा पर्दछ । पाठ्यक्रम समावेशी हुनुपर्छ । यसले सबैको चाहना प्रतिबिम्बित गर्न सक्नुपर्छ । पाठ्यक्रम कुनै कक्षा वा तहमा कुन कुन विषयवस्तु सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित नभई विद्यार्थीमा केकस्ता क्षमता विकास गराउने हो अर्थात् किन पढाउने, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन सकिन्छ र विद्यार्थीले सिकेको वा नसकेको सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न केकसरी मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्त्वपूर्ण आधार हो । स्थानीय तहको नेतृत्व र सहभागिताका आधारमा स्थानीय तहमै प्राविधिक तथा आर्थिक स्रोत परिचालन गरी मातृभाषा तथा स्थानीय ज्ञान, सीप र प्रविधिमा आधारित विषयवस्तुको चयन, व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गरिनुलाई स्थानीय आवश्यकतामा आधारित शिक्षाका रूपमा लिइन्छ ।

४.१.१ वर्तमान अवस्था

१. **स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा चुनौती:** स्थानीय ज्ञान, सीप र संस्कृतिलाई समेट्ने गरी स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने कार्य अपूर्ण छ । यसलाई औपचारिक पाठ्यक्रमको मूलधारमा प्रभावकारी रूपमा जोड्न सकिएको छैन ।
२. **परम्परागत शिक्षण र मूल्याङ्कन प्रणाली:** सिकाइलाई व्यावहारिक बनाउने 'परियोजनामा आधारित सिकाइ' (Project-Based Learning) को प्रयोग न्यून छ । मूल्याङ्कन प्रणालीले विद्यार्थीको सैद्धान्तिक ज्ञानमा मात्र जोड दिन्छ, व्यावहारिक सीप र रचनात्मकताको सही मापन हुन सकेको छैन ।
३. **डिजिटल सिकाइ सामग्रीको अभाव:** शिक्षक र विद्यार्थी दुवैका लागि डिजिटल पाठ्यपुस्तक (e-books) र खुला शैक्षिक स्रोत (OER) जस्ता आधुनिक सिकाइ सामग्रीहरूको उपलब्धता तथा प्रयोग अत्यन्तै न्यून छ ।
४. **समयमै पाठ्यपुस्तक पुर्‍याउन समस्या:** शैक्षिक सत्र सुरु हुने समयमा पनि विद्यार्थीको हातमा पाठ्यपुस्तक पुग्न ढिलाइ हुने समस्या अझै कायम छ ।
५. **शिक्षकको क्षमता:** शिक्षकहरूमा नयाँ पाठ्यक्रम र परिमार्जित मूल्याङ्कन प्रणाली अनुसार कक्षाकोठामा सिकाइ सामग्रीको सिर्जना गर्ने र प्रयोग गर्ने क्षमतामा कमी छ ।

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू

१. **स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा चुनौती:** स्थानीय ज्ञान, सीप र संस्कृतिलाई समेटेर निर्माण गरिएको स्थानीय पाठ्यक्रमलाई औपचारिक पाठ्यक्रमको मूलधारमा प्रभावकारी रूपमा जोड्न नसक्नु ।

२. परम्परागत शिक्षण र मूल्याङ्कन प्रणाली: परम्परागत मूल्याङ्कन प्रणालीले व्यावहारिक सीप र रचनात्मकताको सही मापन गर्न नसक्नु र 'परियोजनामा आधारित सिकाइ' (Project-Based Learning) को प्रयोग न्यून हुनु।
३. डिजिटल सिकाइ सामग्रीको व्यवस्थापन: शिक्षक र विद्यार्थी दुवैका लागि डिजिटल पाठ्यपुस्तक (e-books) र खुला शैक्षिक स्रोत (OER) जस्ता आधुनिक सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता तथा प्रयोग अत्यन्तै न्यून हुनु।
४. समयमै पाठ्यपुस्तकको वितरणमा चुनौती: शैक्षिक सत्र सुरु हुने समयमा पनि विद्यार्थीको हातमा पाठ्यपुस्तक पुग्न ढिलाइ हुने समस्या कायम रहनु।
५. शिक्षकलाई नयाँ पाठ्यक्रम र परिमार्जित मूल्याङ्कनसँग परिचित गराउने: शिक्षकहरूमा नयाँ पाठ्यक्रम र परिमार्जित मूल्याङ्कन प्रणाली अनुसार कक्षाकोठामा सिकाइ सामग्रीको सिर्जना गर्ने र प्रयोग गर्ने क्षमतामा कमी हुनु।

४.१.२ उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन सम्बन्धि निम्न उद्देश्य राखेको छ;

१. स्थानीय ज्ञान, सीप र संस्कृतिमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रमलाई औपचारिक शिक्षाको मूलधारमा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु।
२. परियोजनामा आधारित सिकाइ (Project-Based Learning) लाई प्रवर्द्धन गर्ने र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई परिमार्जन गरी विद्यार्थीको व्यावहारिक सीप र रचनात्मकताको सही मापन सुनिश्चित गर्नु।
३. शिक्षक र विद्यार्थी दुवैका लागि डिजिटल पाठ्यपुस्तक (e-books) र खुला शैक्षिक स्रोत (OER) लगायत आधुनिक सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता र प्रयोग सुनिश्चित गर्नु।
४. शैक्षिक सत्र सुरु हुनु अगावै विद्यार्थीको हातमा समयमै पाठ्यपुस्तक पुग्ने सुनिश्चितता गर्न वितरण प्रणालीलाई सुदृढ र प्रभावकारी बनाउनु।
५. नयाँ पाठ्यक्रम र परिमार्जित मूल्याङ्कन प्रणाली अनुसार कक्षाकोठामा सिकाइ सामग्रीको सिर्जना र प्रयोग गर्न शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि गर्नु।

४.१.३ रणनीतिहरू

उद्देश्य हासिल गर्न निम्न रणनीति अबलम्बन गर्नेछ;

१. स्थानीय पाठ्यक्रम र रैथाने ज्ञान समायोजन रणनीति: स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास, परिमार्जन र कार्यान्वयनलाई प्राथमिकता दिने र स्थानीय ज्ञान, सीप र रैथाने कला-संस्कृतिलाई पाठ्यक्रमको मूलधारमा जोड्न स्थानीय विज्ञहरूसँग समन्वय गर्ने।
२. परिमार्जित मूल्याङ्कन र व्यावहारिक सिकाइ रणनीति: मूल्याङ्कन प्रणालीलाई परिमार्जन गरी परियोजनामा आधारित सिकाइ (Project-Based Learning), कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन (Performance Assessment) र व्यावहारिक परीक्षण (Practical Exam) लाई समावेश गर्ने।
३. एकीकृत डिजिटल पोर्टल र ई-लर्निङ विस्तार रणनीति: सबै विद्यालयमा ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट र डिजिटल ल्याबको पहुँच विस्तार गर्ने। शिक्षक र विद्यार्थीका लागि डिजिटल पाठ्यपुस्तक (e-books) र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय खुला शैक्षिक स्रोत (OER) समेटिएको नगर स्तरीय डिजिटल पोर्टल स्थापना गर्ने।

४. समयबद्ध पाठ्यपुस्तक वितरण व्यवस्थापन रणनीति: आगामी शैक्षिक सत्र सुरु हुनु अगावै उपमहानगरपालिका र जनक शिक्षा सामग्री केन्द्रबीच समन्वय गरी विद्यालयको माग अनुसारको पाठ्यपुस्तकको वितरण तालिका बनाई समयमै विद्यार्थीको हातमा पुग्ने सुनिश्चितता गर्ने ।

५. शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि र सामग्री सिर्जना रणनीति: शिक्षकहरूको पेशागत विकास (TPD) तालिमलाई नयाँ पाठ्यक्रम र परिमार्जित मूल्याङ्कन विधिमा केन्द्रित गर्ने र सिकाइ सामग्री (जस्तै: स्थानीय सामग्री, डिजिटल कन्टेन्ट) सिर्जना र प्रयोग गर्न शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

४.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

- स्थानीय पाठ्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भई रैथाने ज्ञान, सीप र संस्कृति औपचारिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध हुनेछ ।¹

परियोजनामा आधारित सिकाइ (Project-Based Learning) र व्यावहारिक परीक्षणका आधारमा मूल्याङ्कन प्रणाली परिमार्जन भई विद्यार्थीको व्यावहारिक सीप र रचनात्मकताको सही मापन हुनेछ ।¹

- नगर स्तरीय डिजिटल पोर्टल र ई-लर्निङ सामग्रीको पहुँच सुनिश्चित भई शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया आधुनिक र प्रविधिमैत्री बनेछ ।¹
- शैक्षिक सत्र सुरु हुनु अगावै विद्यार्थीको हातमा समयमै पाठ्यपुस्तक पुग्ने सुनिश्चितता हुनेछ ।¹
- शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि भई नयाँ पाठ्यक्रम र परिमार्जित मूल्याङ्कन प्रणाली अनुसार कक्षाकोठामा गुणस्तरीय सिकाइ सामग्री सिर्जना र प्रयोग गर्न सक्षम हुनेछन् ।¹

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	एकीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेको विद्यालय सङ्ख्या	१०१	१०१	१०१	१०१	१०१	१०१
२	परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	१०१	१०१	१०१	१०१	१०१	१०१
३	स्थानीय भाषामा कक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालय	०	०	०	०	०	१
४	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९
५	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्री, अपाङ्ग मैत्री तथा स्थानीय सन्दर्भ सापेक्ष गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	१	२	२	२	२	१९

४.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स	क्रियाकलाप	इकाइ	कक्षा/ विषय	भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)	जिम्मेवारी निकाय
				१	२	३	४	५		
१	स्थानीय पाठ्यक्रम २०७८ कार्यान्वयन	संख्या	१ देखि ८	१०१	१०१	१०१	१०१	१०१	१०१	
१.१	स्थानीय पाठ्यक्रम परीक्षण	कक्षा / विषय	१-८							नगरपालिका
१.२	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन	कक्षा / विषय	१-८							नगरपालिका
१.३	सिकाइ सहजीकरण पुस्तिका निर्माण र वितरण	कक्षा / विषय	१-५							नगरपालिका
१.४	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री	कक्षा / विषय	१-५	६-८						नगरपालिका
२	विद्यार्थी मूल्याङ्कन	कक्षा / विषय	१-५							नगरपालिका
२.१	नमुना साधन विकास	कक्षा / विषय	१-५							नगरपालिका
२.२	कार्य सञ्चयिका (Portfolio) फाइलको प्रयोग	कक्षा / विद्यार्थी	सबै							विद्यालय
३	मातृभाषा वा स्थानीय भाषा	सबै								
३.१	स्थानीय पाठ्यक्रमलाई मातृभाषा वा स्थानीय भाषामा रूपान्तरण गर्ने	संख्या	०	०	१	०	०	०	१	नगरपालिका
३.२	सिकाइ सहजीकरण पुस्तिकालाई	कक्षा / विषय	०	०	१	०	०	०	१	नगरपालिका

	मातृभाषा वा स्थानीय भाषामा रूपान्तरण गर्ने									
४	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित डिजिटल सामग्री	प्रतिशत	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	संघ

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

परिचय

शिक्षक विद्यालय शिक्षाको मेरुदण्ड हो । जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकामा शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्न शिक्षकहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन, क्षमता विकास, उचित उत्प्रेरणा र दरबन्दी मिलान अपरिहार्य छ । शिक्षकको व्यावसायिक दक्षता, उत्तरदायित्व र सन्तुष्टिले नै विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्छ ।

४.२.१ वर्तमान अवस्था

१. **शिक्षक दरबन्दीको अपर्याप्तता:** विद्यार्थी सङ्ख्या र विषयगत आवश्यकता अनुसार शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन हुन सकेको छैन ।

२. **क्षमता विकासमा कमी:** शिक्षकहरूलाई आधुनिक शिक्षण विधि, ICT को प्रयोग, र बालमैत्री शिक्षण सम्बन्धी नियमित तथा प्रभावकारी पेशागत विकास तालिम (TPD) को अभाव छ ।

३. **उत्प्रेरणा र कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन:** शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनको आधारमा प्रोत्साहन वा दण्डको स्पष्ट संयन्त्र नहुँदा उत्प्रेरणामा कमी आएको छ ।

४. **राजनीतिकरण र उत्तरदायित्वमा कमी:** कतिपय विद्यालयमा शिक्षक नियुक्ति तथा सरुवामा राजनीतिक हस्तक्षेप हुने गरेको र शिक्षकहरूको पेसागत उत्तरदायित्वमा कमी आएको गुनासो छ ।

शिक्षक व्यवस्थापनमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू

१. विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात (PTR) लाई सन्तुलनमा राख्न दरबन्दीको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने ।

२. शिक्षकहरूलाई ICT र आधुनिक प्रविधिमैत्री शिक्षण विधिमा दक्ष बनाउन निरन्तर तालिमको व्यवस्था गर्ने ।

३. कार्यसम्पादनमा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली (Performance-Based Assessment) लागू गरी उत्कृष्ट शिक्षकहरूलाई उत्प्रेरित गर्ने ।

४. शिक्षकको पेशागत सुरक्षा र स्थायित्व सुनिश्चित गर्दै राजनीतिक हस्तक्षेपलाई नियन्त्रण गर्ने ।

५. शिक्षकको सन्तुष्टि र मनोबल बढाउन उपयुक्त सुविधा र पेसागत विकासका अवसरहरू सिर्जना गर्ने ।

४.२.२ उद्देश्य

यस योजनाले शिक्षक व्यवस्थापन सम्बन्धि निम्न उद्देश्य राखेको छ;

१. विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात (PTR) लाई वैज्ञानिक रूपमा मिलान गरी विषयगत शिक्षकको अभाव हटाउनु ।

२. सबै शिक्षकहरूलाई ICT मैत्री शिक्षण विधि, बालकेन्द्रित विधि र नयाँ पाठ्यक्रममा आधारित नियमित पेशागत विकास (TPD) तालिम प्रदान गरी दक्ष बनाउनु ।

३. शिक्षकको कार्यसम्पादनमा आधारित स्पष्ट मूल्याङ्कन प्रणाली (Performance-Based Evaluation) लागू गरी उत्तरदायित्व बढाउने र उत्कृष्ट कार्य गर्ने शिक्षकलाई पुरस्कृत गर्नु ।
४. शिक्षकको मनोबल उच्च राख्न पर्याप्त सुविधा, पेसागत सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने र विद्यालयमा राजनीतिक हस्तक्षेपलाई शून्यमा झार्नु ।
५. स्थायी दरबन्दी नभएका विद्यालयहरूमा आवश्यक शिक्षक व्यवस्थापनका लागि स्पष्ट मापदण्ड बनाई नगर शिक्षकको व्यवस्था गर्नु ।
६. पालिकाले उत्कृष्ट शिक्षकहरूलाई आन्तरिक रूपमा ग्रेडवृद्धि वा बढुवाको व्यवस्था गर्नु ।

४.२.३ रणनीतिहरू

उद्देश्य हासिल गर्न निम्न रणनीति अबलम्बन गर्नेछ;

१. वैज्ञानिक दरबन्दी मिलान र शिक्षक व्यवस्थापन रणनीति: विद्यार्थी सङ्ख्या, विषयगत आवश्यकता र भौगोलिक विकटताको आधारमा विद्यालयहरूबीच शिक्षक दरबन्दी पुनःवितरण गर्ने र नगर शिक्षकहरूको लागि योग्यता तथा सेवा सर्त सम्बन्धी स्पष्ट कार्यविधि बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।
२. निरन्तर पेशागत विकास (TPD) र ICT दक्षता रणनीति: सबै शिक्षकका लागि ICT, प्रोजेक्टमा आधारित सिकाइ (PBL), र बहुकक्षा शिक्षण विधि सम्बन्धी अनिवार्य र चक्रिय तालिम सञ्चालन गर्ने । विषय विज्ञहरू मार्फत 'कक्षाकोठामा मेन्टरिङ' कार्यक्रमलाई नियमित गर्ने ।
३. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन र उत्तरदायित्व रणनीति: शिक्षकहरूको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि, विद्यालयको सुधार र कक्षाकोठा व्यवस्थापनसँग जोड्ने । उत्कृष्ट कार्य गर्ने शिक्षकलाई 'उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार' (Best Teacher Award) बाट सम्मान गरी उत्प्रेरित गर्ने ।
४. मनोबल र पेसागत सुरक्षा रणनीति: शिक्षकहरूको सामाजिक सुरक्षा, स्वास्थ्य बीमा र वृत्तिविकासका अवसर सुनिश्चित गर्ने । विद्यालय व्यवस्थापन समिति र स्थानीय सरकारबाट हुने अनावश्यक हस्तक्षेप रोक आचारसंहिता कडाइका साथ लागू गर्ने ।
५. शिक्षक नेतृत्व विकास रणनीति: शिक्षकहरूलाई विद्यालयको निर्णय प्रक्रियामा सहभागी गराउने र शैक्षिक नेतृत्व विकास तालिम प्रदान गरी भावी प्रधानाध्यापक वा शैक्षिक नेतृत्वका लागि तयार गर्ने ।
६. पालिकाले उत्कृष्ट शिक्षकहरूलाई आन्तरिक रूपमा ग्रेडवृद्धि वा बढुवाको व्यवस्थाका लागि कार्यविधि निर्माण गर्ने ।

४.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. वैज्ञानिक दरबन्दी मिलानका कारण विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात (PTR) सन्तुलित हुनेछ र सबै विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको उपलब्धता सुनिश्चित हुनेछ ।
२. सबै शिक्षकहरू ICT र आधुनिक शिक्षण विधिमा दक्ष भई कक्षाकोठाको सिकाइ प्रक्रिया प्रभावकारी बनेछ ।
३. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली लागू भई शिक्षकहरूको पेसागत उत्तरदायित्व र शिक्षणमा समर्पण बढ्नेछ ।
४. शिक्षकको मनोबल उच्च हुनेछ र विद्यालय प्रशासनमा राजनीतिक हस्तक्षेप शून्यमा झरी शिक्षकको पेसागत सुरक्षा सुनिश्चित हुनेछ ।
५. स्थायी दरबन्दी नभएका विद्यालयहरूमा नगर शिक्षक व्यवस्थापन प्रभावकारी भई शिक्षण कार्यमा स्थायित्व आउनेछ ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको सङ्ख्या	१०६					
२	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक सङ्ख्या	३५३					
३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्यूनतम योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक सङ्ख्या	९९					
४	सूचना तथा प्रविधिसम्बन्धी न्यूनतम सक्षमता भएका शिक्षक (%)	३८	४५	५५	६५	८०	१००
५	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली लागु भएका विद्यालय	५९ सबै					

४.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

सि.नं.	क्रियाकलाप	इकाइ	भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	जिम्मेवारी निकाय
			१	२	३	४	५		
१	शिक्षण पेशाप्रति आकर्षण र नियुक्ति		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		
१.१	स्वयम् सेवक शिक्षक तयारी	संख्या	५	५	५	५	५	६०	नगरपालिका
१.२	पालिका श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकका लागि निर्देशिका निर्माण	पटक	१	०	०	०	०	१	नगरपालिका
२	शिक्षक तयारी		निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
२.१	नयाँ नियुक्त शिक्षकलाई सेवा प्रवेश तालिम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	१०	संघ, प्रदेश/नगरपालिका
३	कक्षा १-३ को शिक्षकलाई एकीकृत पाठ्यक्रम सम्बन्धि तालिम	पटक	१	१	१	१	१	१०	संघ, नगरपालिका
३.१	शिक्षण सिकाइ नियमित गर्न मापदण्ड विकास	पटक	१	०	०	०	०	१	नगरपालिका
३.२	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति अभिमुखीकरण	पटक	१	१	१	१	१	१०	विद्यालय
३.३	एक विद्यालय एक पुस्तकालय	संख्या	२२	१	१	१	१	३१	संघ, प्रदेश/नगरपालिका
३.४	एक विद्यालय एक ICT ल्याब	संख्या	२४	२	२	२	२	३८	संघ, प्रदेश/नगरपालिका

३.५	शिक्षक पेशागत सहयोग पद्धति	पटक	१	०	०	१	०	३	संघ, प्रदेश/नगरपालिका
३.६	शिक्षक पेशागत सहयोग मार्गदर्शन विकास गर्ने	पटक	१	०	०	१	०	३	नगरपालिका
३.७	पेशागत शैक्षिक अवलोकन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	नगरपालिका
४	शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	०	०	१	०	१	६	तालिम केन्द्र, नगरपालिका
४.१	छोटो अवधिको पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
४.२	बाल विकास सहजकर्ताको लागि ३० दिने आधारभूत तालिम	पटक	०	१	०	०	०	२	नगरपालिका
५	शिक्षक उत्तरदायित्व	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	नगरपालिका
५.१	शिक्षकले शिक्षणमा विताउने समयमा प्र.अ. लाई जिम्मेवार बनाउने	सबै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	नगरपालिका
५.२	विद्यालयमा छुट्टै प्र.अ. पदको व्यवस्था गर्ने	संख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९	नगरपालिका
६	शिक्षकको आपूर्ति र वितरण (विद्यार्थी संख्याको आधारमा दरबन्दी व्यवस्थापन)	संख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९	संघ, प्रदेश/नगरपालिका

४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण

परिचय

शिक्षामा समता र समावेशीकरणको अर्थ सबै बालबालिकाको, विशेषगरी सीमान्तकृत, विपन्न, अपाङ्गता भएका र लैङ्गिक तथा जातीय विविधता भएका समुदायका बालबालिकाको, गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र टिकाउ सुनिश्चित गर्नु हो। यसको उद्देश्य कुनै पनि बालबालिकालाई उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक वा शारीरिक अवस्थाका कारण शिक्षाबाट वञ्चित नगरियोस् भन्ने सुनिश्चित गर्नु हो। जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको सन्दर्भमा, यसले लक्षित छात्रवृत्ति, अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार निर्माण, स्थानीय भाषा र संस्कृतिको सम्मान, र धार्मिक विद्यालयहरूलाई आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा जोड्ने कार्यलाई समेटेछ। यस उपमहानगरको लक्ष्य "समावेशी र पहुँचयोग्य शिक्षा" को उद्देश्यलाई पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन गर्नु हो।

४.३.१ वर्तमान अवस्था

१. **पहुँच र टिकाउमा असमानता:** विपन्न, दलित, अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाको पहुँच बढे पनि उनीहरूको नियमितता (Regularity) र विद्यालय टिकाउ दर राष्ट्रिय औसतभन्दा कम छ।

२. **भौतिक पूर्वाधारमा कमी:** अधिकांश विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार पूर्ण रूपमा अपाङ्गतामैत्री छैन (र्याम्प, पहुँचयोग्य शौचालयको कमी) र दृष्टिविहीन वा श्रवणशक्तिमा कमी भएका विद्यार्थीका लागि विशेष शैक्षिक सामग्रीको अभाव छ।

३. **लैङ्गिक संवेदनशीलता:** विद्यालयहरूमा छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापन, निःशुल्क स्यानिटरी प्याड लगायतका वास (WASH) सुविधामा कमी छ, जसले छात्राहरूको नियमित उपस्थितिमा असर पारेको छ।

४. विशेष शिक्षा र आवासीय व्यवस्थाको अभावः अति विपन्न, अनाथ, र दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकालाई लक्षित गरी नगरस्तरीय आवासीय विद्यालयको स्थापना र विशेष शिक्षाको प्रभावकारी व्यवस्थापन हुन सकेको छैन ।

५. धार्मिक विद्यालयहरूको व्यवस्थापनः नगरभित्र रहेका मदरसा, गुरुकुल जस्ता धार्मिक विद्यालयहरूलाई आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध गर्ने कार्यको सुरुवात भए पनि शैक्षिक गुणस्तर र पूर्वाधारमा एकरूपता कायम गर्न चुनौती छ ।

६.विशेष शिक्षामा तालिम प्राप्त शिक्षक पर्याप्त नहुनु ।

विद्यमान चुनौतीहरू

१. पहुँच र टिकाउमा समानता कायम गर्नेः विपन्न, दलित, अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाको पहुँच बढे पनि उनीहरूको नियमितता (Regularity) र विद्यालय टिकाउ दर राष्ट्रिय औसतभन्दा कम हुनु ।

२. भौतिक पूर्वाधार व्यवस्थापनमा समानता कायम गर्नेः अधिकांश विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार पूर्ण रूपमा अपाङ्गतामैत्री नहुनु (जस्तैः र्याम्प, पहुँचयोग्य शौचालयको कमी) र दृष्टिविहीन वा श्रवणशक्तिमा कमी भएका विद्यार्थीका लागि विशेष शैक्षिक सामग्रीको अभाव हुनु ।

३. लैङ्गिक संवेदनशीलता व्यवस्थापन गर्नेः विद्यालयहरूमा छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापन, निःशुल्क स्यानिटरी प्याड लगायतका वास (WASH) सुविधामा कमी हुनु, जसले गर्दा छात्राहरूको नियमित उपस्थितिमा असर पर्नु ।

४. विशेष शिक्षा र आवासीय व्यवस्थापन गर्नेः अति विपन्न, अनाथ, र दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकालाई लक्षित गरी नगरस्तरीय आवासीय विद्यालयको स्थापना र विशेष शिक्षाको प्रभावकारी व्यवस्थापन हुन नसक्नु ।

५. धार्मिक विद्यालयहरूको व्यवस्थापन गर्नेः नगरभित्र रहेका मदरसा, गुरुकुल जस्ता धार्मिक विद्यालयहरूलाई आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध गर्ने कार्यको सुरुवात भए पनि शैक्षिक गुणस्तर र पूर्वाधारमा एकरूपता कायम गर्न चुनौती हुनु ।

६.विशेष शिक्षामा तालिम प्राप्त शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने ।

४.३.२ उद्देश्य

१. विपन्न, दलित, अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि लक्षित छात्रवृत्ति र विशेष प्रोत्साहन कार्यक्रम लागू गरी उनीहरूको विद्यालयमा शतप्रतिशत पहुँच र नियमितता सुनिश्चित गर्नु ।

२. सबै विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारलाई पूर्ण रूपमा अपाङ्गतामैत्री (र्याम्प, पहुँचयोग्य शौचालय) बनाउने र दृष्टिविहीन तथा श्रवणशक्तिमा कमी भएका विद्यार्थीका लागि विशेष शैक्षिक सामग्री र प्रविधिको व्यवस्था गर्नु ।

३. विद्यालयहरूमा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन (MHM) सहितको पूर्ण वास (WASH) सुविधा सुनिश्चित गर्ने र छात्राहरूका लागि निःशुल्क स्यानिटरी प्याड उपलब्ध गराई लैङ्गिक संवेदनशीलता कायम गर्नु ।

४. अति विपन्न, अनाथ र दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकालाई लक्षित गरी नगरस्तरीय आवासीय विद्यालयको स्थापना र प्रभावकारी सञ्चालन गर्ने तथा विशेष शिक्षाको व्यवस्थापनलाई सुदृढ गर्नु ।

५. नगरभित्रका धार्मिक विद्यालयहरू (मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा) लाई आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध गर्न शैक्षिक गुणस्तर, विज्ञान/गणित अध्यापन र पूर्वाधारमा एकरूपता कायम गर्नु ।

६.विशेष शिक्षामा तालिम प्राप्त शिक्षक व्यवस्थापन गर्नु ।

४.३.३ रणनीतिहरू

१. लक्षित समुदाय पहिचान र विशेष प्रोत्साहन रणनीति: विपन्न, दलित, अपाङ्गता भएका र सीमान्तकृत समुदायका बालबालिकाहरूको वडागत तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने, उनीहरूका लागि लक्षित छात्रवृत्ति (जस्तै: यातायात सुविधा, शैक्षिक सामग्री) लागू गर्ने र विद्यालयमा नियमित उपस्थितिका लागि विशेष प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
२. पूर्ण अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार रणनीति: सबै विद्यालयहरूमा र्याम्प, पहुँचयोग्य शौचालय, र अपाङ्गतामैत्री फर्निचरको निर्माण गरी भौतिक पूर्वाधारलाई पूर्ण अपाङ्गतामैत्री बनाउने। विशेष आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि ब्रेल सामग्री, अडियो बुक्स र सहायक प्रविधिहरू उपलब्ध गराउने।
३. लैङ्गिक समता र महिनावारी स्वच्छता (MHM) रणनीति: छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन (MHM) सहितको छुट्टै र सफा शौचालय, निःशुल्क स्यानिटरी प्याड भेन्डिङ मेसिनको व्यवस्था गर्ने, र लैङ्गिक संवेदनशीलता सम्बन्धी शिक्षक तथा विद्यार्थीलाई नियमित तालिम दिने।
४. आवासीय शिक्षा र विशेष शिक्षा व्यवस्थापन रणनीति: अति विपन्न, अनाथ, र दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकालाई लक्षित गरी 'नगरस्तरीय आवासीय विद्यालय' स्थापना गर्ने र विशेष शिक्षा कार्यक्रमहरूलाई सबल बनाउन स्रोत कक्षाहरूलाई सुदृढीकरण गर्ने।
५. धार्मिक विद्यालय आधुनिकीकरण र मूलधारमा आबद्ध गर्ने रणनीति: धार्मिक विद्यालयहरू (मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा) को भौतिक तथा शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न विशेष अनुदान दिने, उनीहरूलाई आधुनिक विषय (विज्ञान, गणित, कम्प्युटर) पढाउन आवश्यक शिक्षकको व्यवस्था गर्ने र नगरको शिक्षा सूचना प्रणाली (IEMIS) मा अनिवार्य दर्ता गर्ने।

६. विशेष शिक्षामा तालिम प्राप्त शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने।

४.३.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. विपन्न, दलित र अपाङ्गता भएका बालबालिकाको शतप्रतिशत पहुँच र नियमितता सुनिश्चित हुनेछ।
२. सबै विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार पूर्ण रूपमा अपाङ्गतामैत्री (र्याम्प, पहुँचयोग्य शौचालय) बनेछ र विशेष आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि आवश्यक प्रविधि उपलब्ध हुनेछ।
३. विद्यालयहरूमा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन (MHM) सहितको वास (WASH) सुविधा पूर्ण रूपमा सुनिश्चित भई छात्राहरूको नियमित उपस्थितिमा सुधार आउनेछ।
४. नगरस्तरीय आवासीय विद्यालयको स्थापनाबाट अति विपन्न र अनाथ बालबालिकाको गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित हुनेछ।
५. धार्मिक विद्यालयहरू (मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा) आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा आबद्ध भई शैक्षिक गुणस्तरमा एकरूपता कायम हुनेछ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

सि.नं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत (जिम्मेवारी)
			१	२	३	४	५		
१	शिक्षामा समता र समावेशीकरण अवस्था र आवश्यकता पहिचान	पटक	१	०	०	१	०	४	नगरपालिका
२	विद्यालयहरूमा बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री र लैङ्गिकमैत्री भौतिक संरचना निर्माण	संख्या	१०	५	५	५	५	२८	संघ/प्रदेश/नगरपालिका
३	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरी सहभागिता	३०	३०	३०	३०	३०	३०	३०	सा.सि.के.
५	मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिने	संख्या	०	१	०	०	०	२	विद्यालय
६	वर्गीय आधारमा छात्रवृत्ति वितरण	संख्या							नगरपालिका
७	मनोसामाजिक परामर्श	संख्या	३०	३०	३०	३०	३०	३०	विद्यालय
८	लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्तिको क्षमता विकास	संख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९	संघ/प्रदेश/नगरपालिका
९	गुनासो सुनुवाई समिति गठन र परिचालन	संख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९	नगरपालिका/संघ संस्था
१०	गुनासो सुनुवाई समितिको क्षमता विकास	पटक	१	०	१	०	१	५	नगरपालिका/संघ संस्था
११	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जालको परिचालन	पटक	०	१	०	१	०	४	नगरपालिका/संघ संस्था

४.३.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	आधारभूत तहमा महिला शिक्षकको सङ्ख्या	१७६	१७७	१७८	१७९	१८०	१८२
२	माध्यमिक तहमा महिला शिक्षकको सङ्ख्या	१८	१८	१९	२०	२१	२२

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

परिचय

विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासका लागि अपरिहार्य छ । यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीहरूको पोषण स्थिति सुधार गर्नु, रोगहरूबाट बचाउनु, र स्वस्थ सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्नु हो । जीतपुरसिमराको सन्दर्भमा, यसले दिवा खाजा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउने, सुरक्षित खानेपानी (WASH), सरसफाइ, र छात्राका लागि महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापनलाई सुनिश्चित गर्ने कुरामा जोड दिन्छ । स्वस्थ बालबालिका मात्र गुणस्तरीय शिक्षा हासिल गर्न सक्छन् भन्ने मान्यताका साथ यो खण्डले विद्यालय स्वास्थ्य सेवा, पोषण शिक्षा र शारीरिक शिक्षालाई एकीकृत गरी विद्यार्थीको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यलाई प्रवर्द्धन गर्नमा केन्द्रित छ ।

४.४.१ वर्तमान अवस्था

१. सार्वजनिक विद्यालयहरूमा दिवा खाजा कार्यक्रम लागू भए पनि कतिपय विद्यालयमा यो अनियमित हुने गरेको वा व्यवस्थापनमा सहजकर्ता/शिक्षकलाई थप भार पर्ने गरेको देखिन्छ ।
२. दिवा खाजा व्यवस्थापनमा अधिकांश विद्यालयहरूले स्थानीय तहको मेनु अनुसार कार्य गरे पनि कतिपय संस्थागत विद्यालयहरूमा भने यो सुविधा उपलब्ध छैन ।
३. विद्यालयहरूमा सुरक्षित पिउने पानी, सफा शौचालय र हात धुने ठाउँ जस्ता वास (WASH) पूर्वाधारको अवस्था जीर्ण र अपर्याप्त छ ।
४. छात्रा विद्यार्थीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापन अन्तर्गत स्यानिटरी प्याडको व्यवस्थापन नगरपालिकाबाट भए पनि केही विद्यालयमा आवश्यकता अनुसार वा सबै कक्षामा यसको पहुँच पुग्न सकेको छैन ।
५. विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण शिक्षा कार्यक्रमलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा प्रभावकारी रूपमा एकीकृत गर्न र निरन्तरता दिन स्रोत तथा समन्वयको कमी छ ।

विद्यमान चुनौतीहरू

१. दिवा खाजा कार्यक्रमको व्यवस्थापन गर्ने: सार्वजनिक विद्यालयहरूमा दिवा खाजा कार्यक्रम अव्यवस्थित हुने र व्यवस्थापनमा शिक्षक/सहजकर्तालाई थप प्रशासनिक भार पर्नु । स्थानीय उत्पादनको सट्टामा रेडिमेड तथा आयातित खाद्यान्नको प्रयोग बढि हुनु ।
२. वास (WASH) पूर्वाधार निर्माण र मर्मत: सुरक्षित पिउने पानी, सफा शौचालय, र हात धुने ठाउँ जस्ता वास (WASH) पूर्वाधारको अवस्था जीर्ण र अपर्याप्त हुनु ।
३. महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापन: छात्रा विद्यार्थीहरूका लागि स्यानिटरी प्याड लगायत महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापनको पहुँच केही विद्यालयमा आवश्यकता अनुसार पुग्न नसक्नु ।
४. पोषण र स्वास्थ्य शिक्षाको एकीकरण: विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण शिक्षा कार्यक्रमलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा प्रभावकारी रूपमा एकीकृत गर्न र निरन्तरता दिन आवश्यक स्रोत तथा समन्वयको अभाव हुनु ।

४.४.२ उद्देश्य

१. विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रमलाई स्थानीय उत्पादन र पोषणको मापदण्ड अनुसार नियमित, व्यवस्थित र शिक्षकलाई प्रशासनिक भार कम हुने गरी सञ्चालन गर्नु ।

२. सबै विद्यालयहरूमा सुरक्षित पिउने पानी, सफा शौचालय, र हात धुने ठाउँ जस्ता वास (WASH) पूर्वाधारलाई पूर्ण, अपाङ्गतामैत्री र सुरक्षित बनाउनु ।
३. छात्रा विद्यार्थीहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन (MHM) अन्तर्गत स्यानिटरी प्याड लगायतका सामग्रीहरूको उपलब्धता र सुरक्षित विसर्जनलाई सबै विद्यालयमा सुनिश्चित गर्नु ।
४. विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण शिक्षा कार्यक्रमलाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा प्रभावकारी रूपमा एकीकृत गर्ने, आवश्यक स्रोत व्यवस्थापन गर्ने र नियमित health परीक्षण सुनिश्चित गर्नु ।

४.४.३ रणनीतिहरू

१. दिवा खाजा कार्यक्रमको विकेन्द्रीकृत र पोषणमा आधारित सञ्चालन रणनीति: स्थानीय उत्पादनमा आधारित पोषिलो दिवा खाजाको मेनु निर्माण गर्ने र व्यवस्थापनको प्रशासनिक भार शिक्षकबाट हटाई विद्यालय व्यवस्थापन समिति वा स्थानीय महिला समूह/सहकारीमार्फत सञ्चालन गर्ने ।
२. पूर्ण वास (WASH) पूर्वाधार र सरसफाइ मापदण्ड रणनीति: सबै विद्यालयमा सुरक्षित पिउने पानीका लागि वाटर फिल्टर, अपाङ्गतामैत्री शौचालय, र हात धुने स्टेशनको निर्माण गरी वास (WASH) मापदण्डहरूलाई कडाइका साथ लागू गर्ने र नियमित मर्मत सम्भार कोषको व्यवस्था गर्ने ।
३. महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापन सुनिश्चितता रणनीति: छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता कीट (MHM Kits) र निःशुल्क स्यानिटरी प्याड भेन्डिड मेसिनको व्यवस्था गर्ने, र प्रयोग गरिएका प्याडहरूको सुरक्षित विसर्जनका लागि इन्सिनेरेटर (Incinerator) जडान गर्ने ।
४. एकीकृत स्वास्थ्य र पोषण शिक्षा रणनीति: स्थानीय स्वास्थ्य चौकीसँग समन्वय गरी विद्यार्थीहरूको वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण (Health Check-up) अनिवार्य गर्ने । पाठ्यक्रममा स्वास्थ्य, पोषण र शारीरिक शिक्षालाई एकीकृत गरी विद्यार्थी तथा अभिभावकका लागि सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
५. शारीरिक तथा मानसिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धन रणनीति: विद्यालयमा नियमित शारीरिक अभ्यास, योग तथा खेलकुद गतिविधिहरू अनिवार्य गर्ने र विद्यार्थीहरूमा तनाव तथा मनोसामाजिक समस्या समाधानका लागि विद्यालयमा मनोसामाजिक परामर्शदाता (Counselor) को उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने ।

४.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. दिवा खाजा कार्यक्रम स्थानीय उत्पादनमा आधारित र पोषणयुक्त भई विद्यार्थीको पोषण स्थितिमा उल्लेख्य सुधार आउनेछ र शिक्षकको प्रशासनिक भार घट्नेछ ।
२. सबै विद्यालयमा पूर्ण वास (WASH) पूर्वाधार र सरसफाइ मापदण्डहरू लागू भई स्वच्छ र सुरक्षित सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुनेछ ।
३. छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापन (स्यानिटरी प्याड र इन्सिनेरेटर) सुनिश्चित भई उनीहरूको विद्यालयमा नियमित उपस्थिति बढ्नेछ ।
४. विद्यार्थीहरूको वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण अनिवार्य हुनेछ र एकीकृत स्वास्थ्य तथा पोषण शिक्षाले विद्यार्थी तथा अभिभावकको स्वास्थ्य चेतना अभिवृद्धि गर्नेछ ।
५. नियमित शारीरिक अभ्यास, योग र मनोसामाजिक परामर्शको व्यवस्थाले विद्यार्थीको शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धन हुनेछ ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका (%)	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%
२	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेको बालबालिका* (%)	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने कक्षा	१-५	१-५	१-५	१-५	१-५	१-५
४	वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको सङ्ख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९
५	खाने पानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेका विद्यालय सङ्ख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९
६	नर्सिङ सेवा तथा सुबिधा पुगेको विद्यालय सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१
७	WASH कार्यक्रम संचालित विद्यालय	३०	३५	४०	४५	५०	५९

४.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

सि.नं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	जिम्मेवारी
			१	२	३	४	५		
१	विद्यालय दिवा खाजा कार्यविधि २०७७ अद्यावधिक र परिमार्जन	पटक							संघ/नगरपालिका
२	स्थानीय उत्पादनमा चक्रिय पोषणयुक्त दिवा खाजा वितरण गर्ने विद्यालय	संख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९	नगरपालिका, विद्यालय
३	विद्यालयमा पोषण कर्नर निर्माण	संख्या	०	१०	२०	३०	५९	५९	नगरपालिका, विद्यालय
४	विद्यालयहरूमा उपयुक्त भान्सा कोठाको व्यवस्थापन	संख्या	५०	५२	५४	५६	५८	५९	नगरपालिका
५	अभिभावक आमा समूह	संख्या	२०	५९					विद्यालय
६	User Manual समेतको प्राथमिक उपचार बाकस	संख्या	३७	५९					नगरपालिका
७	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी	संख्या	०	२	५	१२	१४	१७	संघ/प्रदेश/नगरपालिका
८	स्थानीय पाठ्यक्रममा किशोरी शिक्षा	कक्षा	१-८	१-८	१-८	१-८	१-८	१-८	विद्यालय
९	सरसफाई सम्बन्धी आवश्यक पूर्ण पूर्वाधार विकास	संख्या	१७	२७	३७	४५	५५	५९	संघ/प्रदेश

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

परिचय

विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता (School Safety, Disaster Risk Reduction, and Resilience) कुनै पनि शैक्षिक योजनाको एक महत्त्वपूर्ण र अनिवार्य पाटो हो। जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति र मौसमी प्रकोपको जोखिमलाई ध्यानमा राख्दै, यस कार्यक्रमले बालबालिका र शिक्षकहरूलाई सुरक्षित सिकाइ वातावरण प्रदान गर्नमा जोड दिन्छ। यसको मुख्य लक्ष्य विद्यालयका भौतिक संरचनाहरूलाई विपत् प्रतिरोधी बनाउनु, विपत् आउनु अघि, विपत्को समयमा र विपत्पश्चात् अपनाउनुपर्ने सुरक्षाका उपायहरू बारे विद्यार्थी तथा कर्मचारीहरूलाई तालिम दिनु, र विपत्को अवस्थामा पनि शैक्षिक कार्यलाई निरन्तरता दिने क्षमता (Educational Continuity) विकास गर्नु हो। यो खण्डले विद्यालयलाई विपत् उत्थानशील समुदायको केन्द्रबिन्दुको रूपमा स्थापित गर्नमा केन्द्रित छ।

४.५.१ वर्तमान अवस्था

१. अधिकांश विद्यालय भवनहरू विपत् उत्थानशील (Disaster Resilient) मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका छैनन्, जसले गर्दा भूकम्प वा अन्य प्रकोपको जोखिम उच्च छ।
२. विद्यालय स्तरमा विपत् जोखिम न्यूनीकरण योजना (DRR Plan) तयार गरिएको छैन र यसको नियमित पुनरावलोकन तथा अध्यावधिक गर्ने अभ्यास छैन।
३. विद्यार्थी तथा शिक्षकहरूका लागि नियमित रूपमा विपत् जोखिम सम्बन्धी अभ्यास (Mock Drill) र तालिमको व्यवस्था छैन, जसले गर्दा विपत्को समयमा सुरक्षा उपायको ज्ञान र तयारी कम छ।
४. विपत्को समयमा प्रयोग गर्न सकिने सुरक्षित आश्रयस्थल (Safe Shelter) वा निर्दिष्ट भेला हुने ठाउँ (Assembly Point) को व्यवस्थापन प्रभावकारी छैन।
५. विपत्पश्चात् शिक्षण सिकाइ कार्यलाई निरन्तरता दिनका लागि 'शैक्षिक निरन्तरता योजना' (Educational Continuity Plan) को अभाव छ।

विद्यमान चुनौतीहरू

१. जोखिमरहित भवन निर्माणमा चुनौती: अधिकांश विद्यालय भवनहरू विपत् उत्थानशील (Disaster Resilient) मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका छैनन्, जसले गर्दा भूकम्प वा अन्य प्रकोपको जोखिम उच्च हुनु।
२. विद्यालय स्तरमा विपत् जोखिम न्यूनीकरण योजना निर्माण, पुनरावलोकन तथा अध्यावधिकमा चुनौती: विद्यालय स्तरमा विपत् जोखिम न्यूनीकरण योजना (DRR Plan) तयार गरिएको छैन र यसको नियमित पुनरावलोकन तथा अध्यावधिक गर्ने अभ्यास नहुनु।
३. विपत् जोखिम सम्बन्धी अभ्यासमा निरन्तरताको चुनौती: विद्यार्थी तथा शिक्षकहरूका लागि नियमित रूपमा विपत् जोखिम सम्बन्धी अभ्यास (Mock Drill) र तालिमको व्यवस्था नहुनु, जसले गर्दा विपत्को समयमा सुरक्षा उपायको ज्ञान र तयारी कम हुनु।
४. सुरक्षित आश्रयस्थल र निर्दिष्ट स्थान व्यवस्थापन: विपत्को समयमा प्रयोग गर्न सकिने सुरक्षित आश्रयस्थल (Safe Shelter) वा निर्दिष्ट भेला हुने ठाउँ (Assembly Point) को व्यवस्थापन प्रभावकारी नहुनु।
५. शैक्षिक निरन्तरता योजना निर्माणमा चुनौती: विपत्पश्चात् शिक्षण सिकाइ कार्यलाई निरन्तरता दिनका लागि 'शैक्षिक निरन्तरता योजना' (Educational Continuity Plan) को अभाव हुनु।

४.५.२ उद्देश्य

१. विद्यालय भवनहरूलाई विपत् उत्थानशील (Disaster Resilient) मापदण्ड अनुसार निर्माण, मर्मत सम्भार र रेट्रोफिटिङ गरी भौतिक जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्नु।
२. सबै विद्यालयमा 'विपत् जोखिम न्यूनीकरण योजना' (DRR Plan) तयार गरी नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने र कार्यान्वयनमा ल्याउनु।
३. विद्यार्थी, शिक्षक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई विपत् जोखिम सम्बन्धी अभ्यास (Mock Drill), प्राथमिक उपचार र खोज तथा उद्धार तालिममा पूर्ण रूपमा दक्ष बनाउनु।
४. विपत्को समयमा सुरक्षित आश्रयस्थल (Safe Shelter) र भेला हुने ठाउँ (Assembly Point) को व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने र विद्यालयलाई विपत् उत्थानशील समुदायको केन्द्रको रूपमा विकास गर्नु।
५. विपत् पश्चात् शिक्षण सिकाइ कार्यलाई निरन्तरता दिनका लागि 'शैक्षिक निरन्तरता योजना' (Educational Continuity Plan) को विकास र कार्यान्वयन गर्नु।

४.५.३ रणनीतिहरू

१. विद्यालय भवनहरूको चरणबद्ध विपत् उत्थानशील निर्माण तथा रेट्रोफिटिङ रणनीति: सबै विद्यालय भवनहरूको संरचनागत सुरक्षा लेखापरीक्षण (Structural Audit) गर्ने र विपत् उत्थानशील मापदण्ड (Disaster Resilient Standards) अनुसार चरणबद्ध रूपमा नयाँ निर्माण गर्ने, मर्मतसम्भार गर्ने र जोखिमयुक्त भवनहरूको रेट्रोफिटिङ गर्ने।
२. विद्यालयस्तरीय विपत् जोखिम न्यूनीकरण योजना (DRR Plan) तर्जुमा र संस्थागत गर्ने रणनीति: उपमहानगरपालिकाको विपत् व्यवस्थापन योजनासँग समन्वय गरी प्रत्येक विद्यालयमा स्थानीय जोखिमको विश्लेषणमा आधारित DRR Plan तयार गर्ने र त्यसलाई विद्यालयको नियमित अभ्यास र बजेटमा संस्थागत गर्ने।
३. अनिवार्य क्षमता विकास र नियमित अभ्यास (Mock Drill) रणनीति: विद्यार्थी, शिक्षक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरूलाई प्राथमिक उपचार, खोज तथा उद्धार, र विपत् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी अनिवार्य तालिम (Training) प्रदान गर्ने र वर्षमा कम्तीमा दुई पटक नियमित विपत् अभ्यास (Mock Drill) सञ्चालन गर्ने।
४. सुरक्षित आश्रयस्थल व्यवस्थापन र विपत् उत्थानशील समुदायको केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने रणनीति: विद्यालय परिसरभित्र सुरक्षित आश्रयस्थल (Safe Shelter) र भेला हुने ठाउँ (Assembly Point) हरूको स्पष्ट पहिचान र व्यवस्थापन गर्ने। विद्यालयलाई विपत्को समयमा समुदायका लागि प्राथमिक सहायता र सूचना केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।
५. शैक्षिक निरन्तरता योजना (ECP) को विकास र वैकल्पिक सिकाइ प्रवर्द्धन रणनीति: विपत्पश्चात् पठनपाठनमा आउने अवरोधलाई कम गर्न 'शैक्षिक निरन्तरता योजना' (ECP) तयार गर्ने। यसका लागि डिजिटल माध्यम (e-learning), सामुदायिक रेडियो, र स्वयंसेवक परिचालन मार्फत वैकल्पिक सिकाइ विधिहरूको विकास र प्रवर्द्धन गर्ने।

४.५.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. सबै विद्यालय भवनहरूको संरचनागत सुरक्षा लेखापरीक्षण (Structural Audit) सम्पन्न भई जोखिमयुक्त भवनहरूको रेट्रोफिटिङ वा पुनर्निर्माण हुनेछ र सबै भौतिक संरचनाहरू विपत् उत्थानशील मापदण्ड (Disaster Resilient Standards) अनुरूप हुनेछन्।
२. उपमहानगरपालिकाको विपत् व्यवस्थापन योजनासँग समन्वय गरी प्रत्येक विद्यालयमा स्थानीय जोखिमको विश्लेषणमा आधारित 'विपत् जोखिम न्यूनीकरण योजना' (DRR Plan) तयार भई कार्यान्वयनमा आउनेछ।

३. विद्यार्थी, शिक्षक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरू विपत् जोखिम न्यूनीकरण, प्राथमिक उपचार र खोज तथा उद्धार सम्बन्धी तालिममा पूर्ण रूपमा दक्ष हुनेछन् र वर्षमा कम्तीमा दुई पटक नियमित विपत् अभ्यास (Mock Drill) सञ्चालन हुनेछ।

४. विद्यालय परिसरभित्र सुरक्षित आश्रयस्थल (Safe Shelter) र भेला हुने ठाउँ (Assembly Point) को व्यवस्थापन प्रभावकारी भई विद्यालयहरू विपत्को समयमा समुदायका लागि प्राथमिक सहायता र सूचना केन्द्रको रूपमा विकास हुनेछन्।

५. 'शैक्षिक निरन्तरता योजना' (ECP) को विकास र कार्यान्वयन भई विपत्पश्चात् पठनपाठनमा आउने अवरोध न्यूनीकरण हुनेछ र डिजिटल माध्यम (e-learning) जस्ता वैकल्पिक सिकाइ विधिहरूको प्रवर्द्धन हुनेछ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सिप सहित महामारी तथा विपत् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	१७	३०	४०	४५	५०	५९
२	हरित विद्यालय सङ्ख्या	०	२	२	४	५	४
३	जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकासका निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९

४.५.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत (जिम्मेवारी)
			१	२	३	४	५		
१	सुरक्षित शिक्षण सिकाइ सहजीकरण योजना	आवश्यकतानुसार	१०	२०	३०	४०	५०	५९	संघ/प्रदेश/नगरपालिका
२	सिकाइ अपुरण तथा द्रुत सिकाइ योजना बारे	पटक	१	१	१	१	१	१०	संघ/नगरपालिका

	शिक्षकको क्षमता विकास								
३	मापदण्ड अनुसारको भौतिक पूर्वाधार	निरन्तर	२२	२२	२२	२२	२२	२२	संघ/प्रदेश/नगरपालिका
४	समुदायमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार	प्रतिशत	२५	२५	२५	२५	२५	२५	संघ/नगरपालिका
५	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास	संख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९	नगरपालिका
६	User manual सहितको प्राथमिक उपचार बाकस	संख्या	३०	५९					नगरपालिका

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

परिचय

विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार शैक्षिक गुणस्तर र सुरक्षित सिकाइ वातावरणको आधारभूत तत्व हो। जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको उद्देश्य अनुसार नगरका विद्यालयहरूलाई अपाङ्गतामैत्री, विपत उत्थानशील, र हरित विद्यालय (Green School) को अवधारणालाई साकार पार्न भौतिक पूर्वाधार विकासलाई विशेष प्राथमिकता दिइएको छ। यस अन्तर्गत आधुनिक कक्षाकोठा, सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ सुविधा र वातावरणमैत्री संरचनाहरूको निर्माण गरी सिकाइ प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी बनाउने लक्ष्य राखिएको छ।

४.६.१ वर्तमान अवस्था

१. अधिकांश विद्यालय भवनहरू पुरानो र जीर्ण अवस्थामा छन्। धेरैजसो संरचनाहरू विपत उत्थानशील (Disaster Resilient) मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका छैनन्, जसले गर्दा भूकम्प लगायत अन्य विपतको जोखिम उच्च छ।
२. विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा कक्षाकोठा र अपुग भवन संख्या को कमी छ। मौजुदा कक्षाकोठाहरूमध्ये धेरैजसोमा भुइँ, छत, वा भित्ता मर्मत गर्नुपर्ने अवस्थामा छन् र अधिकांश विद्यालयमा घेराबारको व्यवस्था छैन।
३. विद्यालयहरूमा सुरक्षित पिउने पानी, सफा शौचालय, र हात धुने ठाउँ जस्ता वास (WASH) पूर्वाधार जीर्ण र अपर्याप्त छन्। अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार (र्याम, पहुँचयोग्य शौचालय) को अभाव छ।
४. मौजुदा फर्निचर (डेस्क-बेन्च) को संख्या अपर्याप्त हुनुका साथै बाल विकास कक्षामा समेत पर्याप्त खेल सामग्री र खेल मैदानको अभाव छ।

५. विद्यालयहरूमा पुस्तकालय र आधुनिक विज्ञान प्रयोगशाला को व्यवस्थापन कमजोर छ । हरित विद्यालय (Green School) अवधारणा अनुसार वातावरणमैत्री संरचना र फोहोर व्यवस्थापन प्रणालीको कार्यान्वयन न्यून छ ।

विद्यमान चुनौतीहरू

१. भौतिक पूर्वाधारको जीर्ण अवस्था र विपत् जोखिम: अधिकांश विद्यालय भवनहरू पुरानो र जीर्ण हुनुका साथै विपत् उत्थानशील (Disaster Resilient) मापदण्ड अनुसार नहुनुले भूकम्प लगायत अन्य प्रकोपको जोखिम उच्च हुनु ।
२. कक्षाकोठा, फर्निचर र वास (WASH) पूर्वाधार: विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा अपुग कक्षाकोठा र फर्निचरको व्यवस्थापन गर्नुका साथै सुरक्षित खानेपानी, सफा शौचालय र हात धुने ठाउँ जस्ता वास (WASH) पूर्वाधार जीर्ण र अपर्याप्त हुनु ।
३. अपाङ्गतामैत्री तथा लैङ्गिक-मैत्री संरचना: अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार (र्याम्प, पहुँचयोग्य शौचालय) को अभाव हुनु र छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न नसक्नु ।
४. विशिष्ट पूर्वाधार र हरियाली व्यवस्थापन: विद्यालयहरूमा पुस्तकालय, आधुनिक विज्ञान प्रयोगशाला र बाल विकास कक्षाका लागि पर्याप्त खेल मैदान तथा सामग्रीको व्यवस्थापन कमजोर हुनुका साथै हरित विद्यालय (Green School) अवधारणाको कार्यान्वयन न्यून हुनु ।
५. दिगो मर्मतसम्भार र स्रोत व्यवस्थापन: विद्यालय भवन र पूर्वाधारको नियमित मर्मतसम्भारका लागि दिगो कोष र प्रभावकारी व्यवस्थापन प्रणालीको अभाव हुनु ।

४.६.२ उद्देश्य

१. सबै विद्यालय भवनहरूलाई विपत् उत्थानशील (Disaster Resilient) मापदण्ड अनुसार निर्माण, मर्मतसम्भार र रेट्रोफिटिङ गरी भौतिक पूर्वाधारको सुरक्षा सुनिश्चित गर्नु ।
२. विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा अपुग कक्षाकोठा र फर्निचरको व्यवस्थापन गरी सुरक्षित खानेपानी, सफा शौचालय र हात धुने ठाउँ (WASH) जस्ता पूर्वाधारलाई पूर्ण अपाङ्गतामैत्री बनाउनु ।
३. छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापन सहितको लैङ्गिक-मैत्री पूर्वाधार सुनिश्चित गर्नु ।
४. पुस्तकालय, आधुनिक विज्ञान प्रयोगशाला र बाल विकास कक्षाका लागि पर्याप्त खेल मैदान तथा सामग्रीको व्यवस्थापन गरी हरित विद्यालय (Green School) अवधारणा लागू गर्नु ।
५. विद्यालय भवन र पूर्वाधारको नियमित मर्मतसम्भारका लागि दिगो कोष र प्रभावकारी व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्नु ।

४.६.३ रणनीतिहरू

१. विपत् उत्थानशील पूर्वाधार रणनीति: गुरुयोजनामा आधारित संरचनागत सुरक्षा लेखापरीक्षण (Structural Audit) गर्ने र जोखिमयुक्त विद्यालय भवनहरूको चरणबद्ध विपत् उत्थानशील रेट्रोफिटिङ वा पुनर्निर्माण गर्ने ।
२. पूर्ण वास (WASH) र अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधार रणनीति: विद्यार्थी सङ्ख्या अनुरूप आवश्यक कक्षाकोठा र फर्निचरको व्यवस्थापन गर्ने, र सबै विद्यालयमा अपाङ्गतामैत्री शौचालय, सुरक्षित खानेपानी र हात धुने स्टेशनसहितको पूर्ण वास (WASH) मापदण्ड लागू गर्ने ।
३. लैङ्गिक-मैत्री र महिनावारी स्वच्छता (MHM) व्यवस्थापन रणनीति: छात्राका लागि छुट्टै र सफा महिनावारीमैत्री शौचालय निर्माण गर्ने, निःशुल्क स्यानिटरी प्याड भेन्डिङ मेसिन र प्रयोग गरिएका प्याड विसर्जनका लागि इन्सिनरेटर (Incinerator) को व्यवस्था गर्ने ।

४. विशिष्ट सिकाइ पूर्वाधार र हरित विद्यालय रणनीति: बाल विकास, पुस्तकालय, र आधुनिक विज्ञान प्रयोगशालाको लागि आवश्यक विशिष्ट पूर्वाधार र सिकाइ सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने, साथै विद्यालयमा वृक्षारोपण र फोहोर व्यवस्थापनसहित 'हरित विद्यालय' (Green School) अवधारणा लागू गर्ने।

५. दिगो मर्मतसम्भार र स्रोत परिचालन रणनीति: विद्यालय व्यवस्थापन समितिमार्फत पूर्वाधारको नियमित मर्मतसम्भारका लागि 'स्थानीय मर्मतसम्भार कोष' स्थापना गर्ने र स्रोत परिचालनका लागि उपमहानगरपालिका, दातृ निकाय र समुदायसँग साझेदारी गर्ने।

४.६.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. गुरुयोजनामा आधारित संरचनागत सुरक्षा लेखापरीक्षण सम्पन्न भई सबै जोखिमयुक्त भवनहरूको विपत् उत्थानशील (Disaster Resilient) मापदण्ड अनुसार रेट्रोफिटिङ वा पुनर्निर्माण हुनेछ।

२. विद्यार्थी सङ्ख्या अनुरूप आवश्यक कक्षाकोठा र फर्निचरको व्यवस्थापन भई सबै विद्यालयमा पूर्ण वास (WASH) मापदण्ड (सुरक्षित पानी, अपाङ्गतामैत्री शौचालय) लागू हुनेछ।

३. छात्राका लागि छुट्टै महिनावारीमैत्री शौचालय, निःशुल्क स्यानिटरी प्याड र इन्सिनरेटरको व्यवस्थापन सुनिश्चित भई लैङ्गिक-मैत्री सिकाइ वातावरण बनेछ।

४. बाल विकास, पुस्तकालय र आधुनिक विज्ञान प्रयोगशाला लगायत विशिष्ट सिकाइ पूर्वाधारहरू उपलब्ध हुनेछन् र विद्यालयहरू 'हरित विद्यालय' (Green School) को रूपमा रूपान्तरित हुनेछन्।

५. विद्यालय व्यवस्थापन समितिमार्फत 'स्थानीय मर्मतसम्भार कोष' स्थापना भई पूर्वाधारको दिगो व्यवस्थापन र उपमहानगरपालिका तथा समुदायसँगको साझेदारीबाट स्रोत परिचालन संस्थागत हुनेछ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	२०	२४	२६	२८	३०	४०
२	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या	१६	२४	२४	२४	२४	१६
३	सबलीकरण (Retrofitting) गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या	०	६	६	६	६	४
४	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने शौचालय सङ्ख्या	२	३	४	२	२	२
५	विद्यालयमा अपाङ्गतामैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार हुने संख्या	४	६	६	६	६	४
६	विद्यालयको क्षेत्रभित्र घेराबारा र प्रवेश गेट निर्माण भएको संख्या	५०	५३	५४	५७	५८	६०

७	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नुपर्ने विद्यालय सङ्ख्या	१	१	०	०	०	०
---	--	---	---	---	---	---	---

४.६.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

सि.नं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	जिम्मेवारी
			१	२	३	४	५		
१	पूर्वाधार विकासका लागि मापदण्ड	पटक	१						नगरपालिका
२	पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि १० वर्षे गुरु योजना तयार	पटक	१					१	नगरपालिका
३	अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार निर्माण	संख्या		१				१	नगरपालिका
४	पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
५	विद्यालयको मर्मत सम्भार	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
६	प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवन	आवश्यक							नगरपालिका
७	छात्र-छात्राका लागि वास सहितको शौचालय तथा खानेपानी र सरसफाइको प्रबन्ध	विद्यालय सङ्ख्या							नगरपालिका
८	विद्यालय भौतिक निर्माणमा वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी रुजुसूची (Checklist) भर्ने	विद्यालय सङ्ख्या							नगरपालिका

४.७ विद्यालयमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधि

परिचय

सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) लाई २१औँ शताब्दीको शिक्षाको मेरुदण्ड मानिन्छ। जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको शैक्षिक रूपान्तरणको दूरदृष्टिलाई साकार पार्न विद्यालयहरूमा ICT को एकीकृत प्रयोग अपरिहार्य छ। यस उपमहानगरपालिकाले ICT लाई केवल एक विषयवस्तुको रूपमा नभई शिक्षण सिकाइको प्रक्रियालाई स्मार्ट बनाउने, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने, सुशासन (E-governance) कायम गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई डिजिटल युगको

लागि तयार पार्ने मुख्य रणनीतिक औजारको रूपमा लिएको छ। यस खण्डले डिजिटल पूर्वाधार विस्तार, ई-लर्निङ सामग्रीको विकास, कागजविहीन प्रशासनको स्थापना, र शिक्षकको प्राविधिक दक्षता अभिवृद्धिमा केन्द्रित रहनेछ।

४.७.१ वर्तमान अवस्था

१. **पूर्वाधारमा कमी:** विद्यालयहरूमा उच्च गतिको ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट, आधुनिक कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला, र स्मार्ट बोर्ड जस्ता आधुनिक शिक्षण प्रविधि तथा सामग्रीहरूको पहुँच अत्यन्तै न्यून रहेको छ।

२. **शिक्षण सिकाइमा न्यून प्रयोग:** शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा डिजिटल पाठ्यपुस्तक (e-books), खुला शैक्षिक स्रोत (OER), र अडियो-भिडियो सामग्री जस्ता ई-लर्निङ सामग्रीको उपलब्धता तथा प्रयोग सीमित छ। फलस्वरूप, विद्यार्थीहरू 'स्मार्ट लर्निङ' र नवप्रवर्तन (Innovation) बाट वञ्चित छन्।

३. **शिक्षकको प्राविधिक क्षमता:** शिक्षकहरूमा आधुनिक शिक्षण विधि तथा सूचना प्रविधिको एकीकृत प्रयोग सम्बन्धी नियमित तथा प्रभावकारी पेशागत विकास तालिम (TPD) को कमी छ। धेरै शिक्षकहरूले ICT, AI उपकरण र डिजिटल साक्षरता सम्बन्धी थप तालिमको आवश्यकता औँल्याएका छन्।

४. **प्रशासनिक प्रविधि (E-governance) को प्रारम्भिक चरण:** विद्यालय प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने ई-गभर्नेन्स र 'कागजविहीन प्रक्रिया' (Paperless Process) को अभ्यास प्रारम्भिक चरणमा मात्रै छ। साथै, विद्यार्थीहरूको नियमित उपस्थिति, सिकाइ प्रगति र बीचैमा विद्यालय छोड्ने अवस्थाको निगरानी गर्नुपर्ने प्रभावकारी 'विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली' को पूर्ण कार्यान्वयन हुन सकेको छैन।

विद्यमान चुनौतीहरू

१. **पर्याप्त डिजिटल पूर्वाधारको व्यवस्थापन:** विद्यालयहरूमा उच्च गतिको ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट, आधुनिक कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला, र स्मार्ट बोर्ड जस्ता आधुनिक शिक्षण प्रविधि तथा सामग्रीहरूको पहुँच अत्यन्तै न्यून रहनु।

२. **ई-लर्निङ र नवप्रवर्तनमा जोड:** शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा डिजिटल पाठ्यपुस्तक (e-books), खुला शैक्षिक स्रोत (OER), र अडियो-भिडियो सामग्रीको उपलब्धता तथा प्रयोग सीमित हुनु, जसले विद्यार्थीहरूलाई 'स्मार्ट लर्निङ' र नवप्रवर्तनबाट वञ्चित गर्नु।

३. **शिक्षकको प्राविधिक क्षमता अभिवृद्धि:** शिक्षकहरूमा आधुनिक शिक्षण विधि र सूचना प्रविधिको एकीकृत प्रयोग (ICT, AI, डिजिटल साक्षरता) सम्बन्धी नियमित तथा प्रभावकारी पेशागत विकास तालिम (TPD) को कमी हुनु।

४. **ई-गभर्नेन्सको कार्यान्वयनमा चुनौती:** विद्यालय प्रशासनमा ई-गभर्नेन्स र 'कागजविहीन प्रक्रिया' (Paperless Process) प्रारम्भिक चरणमा मात्रै रहनु। साथै, विद्यार्थीहरूको नियमित उपस्थिति र सिकाइ प्रगति निगरानी गर्ने प्रभावकारी 'विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली' को पूर्ण कार्यान्वयन हुन नसक्नु।

४.७.२ उद्देश्य

१. सबै विद्यालयमा उच्च गतिको ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट, आधुनिक कम्प्युटर ल्याब, र स्मार्ट बोर्डको व्यवस्थापन गरी पूर्ण डिजिटल पूर्वाधार सुनिश्चित गर्नु।

२. डिजिटल पाठ्यपुस्तक (e-books), खुला शैक्षिक स्रोत (OER) र अडियो-भिडियो सामग्रीको प्रयोगलाई व्यापक बनाई शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई 'स्मार्ट लर्निङ' र 'पुस्तकविहीन' अवधारणातर्फ उन्मुख गराउनु।

३. शिक्षकहरूको पेशागत विकास (TPD) तालिमलाई ICT, AI र डिजिटल साक्षरतामा केन्द्रित गरी आधुनिक शिक्षण विधिहरू कक्षाकोठामा प्रयोग गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति तयार गर्नु।

४. विद्यालय प्रशासनमा ई-गभर्नेन्स र 'कागजविहीन प्रक्रिया' (Paperless Process) लाई पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन गर्ने र विद्यार्थीहरूको उपस्थिति तथा सिकाइ प्रगति निगरानी गर्न प्रभावकारी 'विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली' लागू गर्नु ।
५. विद्यार्थीहरूमा अनुसन्धान, सिर्जनात्मक सोच र व्यावहारिक सीप विकास गर्न विद्यालयहरूमा 'इन्नोभेसन ल्याब' (Innovation Lab) र स्टेम (STEM) शिक्षा प्रवर्द्धन गर्नु ।

४.७.३ रणनीतिहरू

१. एकीकृत डिजिटल पूर्वाधार र ब्रोडब्यान्ड विस्तार रणनीति: नेपाल टेलिकम वा स्थानीय सेवा प्रदायकसँग समन्वय गरी सबै विद्यालयमा 'हाइ-स्पीड' ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट जडान गर्ने र पावर ब्याकअपसहितको आधुनिक डिजिटल ल्याब स्थापना गर्ने ।
२. स्मार्ट लर्निङ र डिजिटल स्रोत पोर्टल रणनीति: डिजिटल पाठ्यपुस्तक (e-books), खुला शैक्षिक स्रोत (OER) र अडियो-भिडियो सामग्री समेटिएको नगर स्तरीय "डिजिटल रिसोर्स पोर्टल" निर्माण गर्ने र क्रमशः कक्षा ६-१० मा 'पुस्तकविहीन' (ट्याब्लेट/ई-बुक) अवधारणा सुरु गर्ने ।
३. ICT र AI मा केन्द्रित शिक्षक दक्षता अभिवृद्धि रणनीति: सबै शिक्षकका लागि ICT को एकीकृत प्रयोग, AI उपकरण र डिजिटल साक्षरता सम्बन्धी अनिवार्य तथा चक्रिय तालिम सञ्चालन गर्ने र कक्षाकोठामा 'मास्टर मेन्टरिङ' प्रणाली लागू गर्ने ।
४. ई-गभर्नेन्स र कागजविहीन प्रशासन रणनीति: विद्यालयको प्रशासनिक, आर्थिक र शैक्षिक अभिलेखका लागि एकीकृत सफ्टवेयर (School EMIS/Central Dashboard) लागू गर्ने, शिक्षकको डिजिटल हाजिरीलाई तलब प्रणालीसँग जोड्ने र सम्पूर्ण पत्राचार 'ई-अफिस' मार्फत कागजविहीन बनाउने ।
५. इन्नोभेसन, STEM र विद्यार्थी ट्र्याकिङ रणनीति: माध्यमिक विद्यालयहरूमा 'स्टेम (STEM) तथा इन्नोभेसन ल्याब' स्थापना गर्ने र विद्यार्थीको नियमित उपस्थिति र सिकाइ प्रगतिको निगरानीका लागि 'युनिक स्टुडेन्ट आइडी' सहितको केन्द्रिकृत ट्र्याकिङ प्रणाली पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

४.७.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. सबै विद्यालयमा ब्रोडब्यान्ड इन्टरनेट, आधुनिक डिजिटल ल्याब र स्मार्ट बोर्डको व्यवस्थापन सुनिश्चित भई डिजिटल पूर्वाधार पूर्ण हुनेछ ।
२. नगर स्तरीय "डिजिटल रिसोर्स पोर्टल" निर्माण भई शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया 'स्मार्ट' र 'पुस्तकविहीन' अवधारणातर्फ उन्मुख हुनेछ ।
३. शिक्षकहरू ICT, AI र डिजिटल साक्षरतामा दक्ष भई आधुनिक शिक्षण विधिहरूको एकीकृत प्रयोग हुनेछ ।
४. विद्यालय प्रशासनमा ई-गभर्नेन्स लागू भई पूर्ण रूपमा 'कागजविहीन' र पारदर्शी सुशासन कायम हुनेछ ।
५. माध्यमिक विद्यालयहरूमा 'इन्नोभेसन ल्याब' र 'युनिक स्टुडेन्ट आइडी' सहितको केन्द्रिकृत विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन हुनेछ ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८
१	इन्टरनेट जडान भएका विद्यालयको सङ्ख्या	५९					५९
२	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटरलगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय सङ्ख्या	१९	२३	२९	३५	४५	५९
३	मुख्य विषयमा डिजिटल पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	४	९	१३	१७	२२	३०
४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	३०	३५	४०	४५	५०	५९
५	विद्युतको पहुँच पुगेको विद्यालय सङ्ख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९

४.७.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

सि. नं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	भौगोलिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत (जिम्मेवारी)
		इकाइ	१	२	३	४	५		
१	प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार	संख्या	८	१३	१८	२३	३०	५९	संघ/प्रदेश/नगरपालिका
२	पूर्णकालीन ICT शिक्षक व्यवस्थापन(तालिम), डिजिटल ल्याब स्थापना	संख्या	१०	१५	२०	२५	३०	५९	प्र. / स्थानीय
३	कक्षाकोठामा प्रविधिको प्रयोग	संख्या	सबै						विद्यालय
४	ई-पुस्तकालय अद्यावधिक र विस्तार	संख्या	१०	२०	३०	४०	५०	५९	नगरपालिका
५	विद्यार्थीको हातमा भिडियो प्लेयर वा	संख्या	०	०	०	०	०	०	संघ/प्रदेश/नगरपालिका

	Android फोनका साथै पेनड्राइभको पहुँच								
६	तथ्याङ्क पद्धति पूर्ण पेपरलेस	संख्या	०	३	५	१०	१३	१७	नगरपालिका
७	फ्रि वाई-फाई चौतारी	संख्या	५६					५६	नगरपालिका
८	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
९	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग	न/सू	न/सू	न/सू	न/सू	न/सू	न/सू	निरन्तर	नगरपालिका
१०	सूचना आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन	पटक	१	०	१	०	१	२	संघ/प्रदेश/नगरपालिका

परिच्छेद ५ : अन्य उपक्षेत्र

५.१ उच्च शिक्षा

परिचय

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका आर्थिक, औद्योगिक र सामाजिक दृष्टिकोणले तीव्र विकासोन्मुख नगर हो। यस उपमहानगरपालिकामा जगलाई बलियो बनाउन कक्षा १२ सम्म अध्यापन हुने १६ वटा विद्यालयहरू सञ्चालित छन्। माध्यमिक शिक्षा पूरा गरेपछि नगरका विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय स्तरमै गुणस्तरीय, सर्वसुलभ र व्यावसायिक उच्च शिक्षा प्रदान गर्न त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट मान्यता/सम्बन्धन प्राप्त ३ वटा क्याम्पसहरू सञ्चालनमा रहेका छन्। यी क्याम्पसहरूले नगरको उच्च शिक्षाको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्दै दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आएका छन्।

५.१.१ वर्तमान अवस्था

१. शैक्षणिक संस्थाको उपलब्धता: नगरभित्र माध्यमिक शिक्षा (कक्षा १२) सम्म अध्यापन गराउने १२ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू छन्, जसले बर्सेनि ठुलो संख्यामा उच्च शिक्षाका लागि विद्यार्थीहरू तयार गर्छन्।
२. उच्च शिक्षाको पहुँच: त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त ३ वटा क्याम्पसहरू सञ्चालनमा छन्। यी क्याम्पसहरूमा मुख्य रूपमा शिक्षा शास्त्र (Education), व्यवस्थापन (Management), र मानविकी (Humanities) संकायमा पठनपाठन हुँदै आएको छ।
३. भौगोलिक र आर्थिक अवस्था: औद्योगिक कोरिडोर क्षेत्र भएकाले प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाको माग उच्च छ, तर वर्तमान क्याम्पसहरूमा परम्परागत विधाकै बाहुल्यता बढी देखिन्छ।

उच्च शिक्षामा विद्यमान विद्यमान चुनौतीहरू

१. विद्यार्थी पलायनको व्यवस्थापन: कक्षा १२ उत्तीर्ण गरेका (विशेष गरी विज्ञान र प्राविधिक विधा पढ्न चाहने) विद्यार्थीहरू उच्च शिक्षाका लागि वीरगन्ज, काठमाडौँ वा छिमेकी मुलुक भारततर्फ पलायन हुने क्रम रोक नसक्नु।
२. प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा संचालन: स्थानीय औद्योगिक माग र बजारको आवश्यकता अनुरूपका रोजगारमूलक, प्राविधिक र सीपमूलक उच्च शिक्षाका कार्यक्रमहरू (जस्तै: BBA, BCA, Engineering, Information Technology) पर्याप्त नहुनु।
३. भौतिक तथा डिजिटल पूर्वाधार: क्याम्पसहरूमा आधुनिक पुस्तकालय, सुविधासम्पन्न प्रयोगशाला, अनुसन्धान केन्द्र र सूचना प्रविधि (ICT) मैत्री कक्षाकोठाहरूको कमी हुनु।
४. गुणस्तर र व्यवस्थित अनुसन्धान: उच्च शिक्षालाई केवल प्रमाणपत्रमुखी बनाइनु र प्राज्ञिक अनुसन्धान (Research) एवं नवप्रवर्तन (Innovation) का कार्यहरू न्यून हुनु।

५.१.२ उद्देश्य

१. कक्षा १२ उत्तीर्ण गरेका स्थानीय विद्यार्थीहरूलाई नगरभित्रै गुणस्तरीय र बजारमुखी उच्च शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु।
२. उच्च शिक्षाको पाठ्यक्रमलाई स्थानीय उद्योग, व्यवसाय र कृषिको आवश्यकतासँग जोड्दै रोजगारमूलक बनाउनु।
३. विद्यमान क्याम्पसहरूको भौतिक, प्राज्ञिक र डिजिटल पूर्वाधारको स्तरोन्नति गरी उत्कृष्ट शैक्षणिक केन्द्र (Center of Excellence) को रूपमा विकास गर्नु।

५.१.३ रणनीतिहरू

१. सामञ्जस्यता र समन्वय: कक्षा १२ सम्म सञ्चालित १६ वटा विद्यालय र ३ वटा क्याम्पसहरूबीच समन्वय कायम गरी कक्षा १२ पछि विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय क्याम्पसमै आकर्षित गर्ने नीति लिइनेछ ।
२. नयाँ कार्यक्रम र विविधीकरण: विद्यमान क्याम्पसहरूमा त्रिभुवन विश्वविद्यालयसँगको समन्वयमा प्राविधिक, व्यवस्थापन, र सूचना प्रविधिसम्बन्धी (जस्तै: IT, Applied Science) नयाँ र मागमा आधारित कार्यक्रमहरू थप गर्न प्रोत्साहन तथा अनुदान दिइनेछ ।
३. सार्वजनिक-निजी-साझेदारी (PPP Model): स्थानीय उद्योगी, व्यवसायी र क्याम्पसहरूबीच 'उद्योग-अकादमिक सम्बन्ध' (Industry-Academia Linkage) स्थापित गरी विद्यार्थीहरूलाई इन्टर्नसिप र रोजगारीको अवसर मिलाइनेछ ।
४. छात्रवृत्ति र प्रोत्साहन: गरिब, विपन्न, महिला, दलित र सिमान्तकृत समुदायका जेहेन्दार विद्यार्थीहरूलाई नगर प्रमुख उच्च शिक्षा छात्रवृत्ति कार्यक्रममार्फत सहयोग गरिनेछ ।
५. गुणस्तर सुधार (QAA): सञ्चालित क्याम्पसहरूलाई विश्वविद्यालय अनुदान आयोग (UGC) को गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्यायन (QAA) प्रमाणपत्र प्राप्त गर्न आवश्यक प्राविधिक र आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ ।

५.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

१. स्थानीय भर्ना दरमा वृद्धि: कक्षा १२ उत्तीर्ण गरी बाहिरिने विद्यार्थीमध्ये कम्तीमा ५०% विद्यार्थीलाई स्थानीय ३ वटा क्याम्पसहरूमा उच्च शिक्षाका लागि टिकाइनेछ ।
२. दक्ष र रोजगारयुक्त जनशक्ति उत्पादन: बजारको मागअनुसार प्राविधिक र व्यवस्थापन क्षेत्रका योग्य स्नातकहरू तयार भई स्थानीय उद्योग र सेवा क्षेत्रमा खपत हुनेछन् ।
३. पूर्वाधार सुदृढीकरण: नगरका ३ वटै क्याम्पसहरू आधुनिक प्रविधि (ICT), ई-लाइब्रेरी, र सुविधासम्पन्न प्रयोगात्मक प्रयोगशालाले सुसज्जित हुनेछन् ।
४. घट्दो शैक्षिक पलायन: उच्च शिक्षाका लागि बाहिरिने विद्यार्थीहरूको संख्यामा कमी आई अभिभावकहरूको आर्थिक भार कम हुनेछ ।

५.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	भौगोलिक लक्ष्य(५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	क्याम्पस सञ्चालन अनुदान	इकाई	५० लाख	५० लाख	५० लाख	५० लाख	६० लाख		नगरपालिका

५.२ अतिरिक्त क्रियाकलाप

परिचय

अतिरिक्त क्रियाकलाप (Extracurricular Activities) बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक र सामाजिक विकासका लागि अपरिहार्य पाटो हो । विद्यालय शिक्षा केवल पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमा मात्र सीमित नभई

विद्यार्थीभिन्न लुकेका प्रतिभा प्रस्फुटन गराउने माध्यम हुनुपर्दछ। जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाले अघि सारेको १८ वटा रणनीतिक उद्देश्यहरूमध्ये "उद्देश्य ११: खेलकुद र सर्वाङ्गीण विकास" लाई मूर्तरूप दिन अतिरिक्त क्रियाकलाप उपक्षेत्रको विशेष महत्त्व रहेको छ। यस अन्तर्गत खेलकुद, संगीत, साहित्य, चित्रकला, वक्तृत्वकला र स्काउट जस्ता गतिविधिहरूलाई विद्यालयको वार्षिक शैक्षिक क्यालेन्डरमै एकीकृत गरी विद्यार्थीहरूमा नेतृत्व क्षमता, अनुशासन र सहकार्यको भावना विकास गराइनेछ।

५.२.१ वर्तमान अवस्था

१. सीमित पूर्वाधार र खेल मैदान: नगरभित्रका अधिकांश सामुदायिक विद्यालयहरूमा पर्याप्त खेल मैदान, खेल सामग्री र प्राथमिक उपचार किटको अभाव रहेको छ।

२. परम्परागत शैली र निरन्तरताको कमी: अतिरिक्त क्रियाकलापहरू नियमित नभई केवल औपचारिक दिवस वा हप्ताको एक दिन शुक्रबारमा मात्र सीमित हुने गरेका छन्।

३. दक्ष प्रशिक्षक (Coach) को अभाव: विद्यालयहरूमा खेलकुद, संगीत, र कला सम्बन्धी विधागत ज्ञान भएका दक्ष शिक्षक वा प्रशिक्षकहरूको दरबन्दी छैन।

४. विद्यार्थी क्लबहरूको निष्क्रियता: विद्यालयहरूमा बाल क्लब, खेलकुद क्लब र स्काउट संयन्त्र गठन भए तापनि आवश्यक बजेट र मार्गदर्शनको अभावमा ती निष्क्रिय प्रायः छन्।

५. प्रतिभा पहिचान र प्रवर्द्धनको अभाव: नगर र क्षेत्रीय स्तरमा रहेका औद्योगिक एवं खेलकुद सम्बन्धी विशेषताहरू (जस्तै सिमरा रङ्गशाला) सँग समन्वय गरी विद्यार्थीहरूको प्रतिभालाई व्यावसायिकतासँग जोड्ने प्रणालीको विकास हुन सकेको छैन।

अतिरिक्त क्रियाकलापमा विद्यमान चुनौतीहरू

१. प्रत्येक विद्यालयमा न्यूनतम खेलकुद पूर्वाधार, सुरक्षित खेल मैदान र विधागत खेल सामग्रीको स्थायी व्यवस्थापन गर्नु।

२. अतिरिक्त क्रियाकलापलाई झोलामुक्त दिन (Bag-free Day) सँग जोडेर प्रयोगात्मक र जीवनोपयोगी बनाउनु। ३. विद्यालयहरूमा खेलकुद र कला विषयका दक्ष प्रशिक्षक तथा शिक्षकहरू नियमित रूपमा उपलब्ध गराउनु।

४. नगर खेलकुद क्यालेन्डर निर्माण गरी अन्तर-विद्यालय प्रतियोगिताहरूलाई संस्थागत र नियमित गर्नु।

५. खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापका लागि विद्यालय स्तरमा स्थायी र दिगो कोषको स्थापना गर्नु।

५.२.२ उद्देश्य

१. नगरका सबै विद्यालयहरूमा खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार र दिगो खेल सामग्रीको सुनिश्चितता गर्नु।

२. हप्ताको एक दिन (शुक्रबार) लाई "किताबविहीन दिन" (Bag-free Day) को रूपमा पूर्ण कार्यान्वयन गर्दै विद्यार्थीहरूको शारीरिक र सिर्जनात्मक प्रतिभाको विकास गर्नु।

३. अन्तर-विद्यालय र नगर स्तरीय खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप प्रतियोगिताहरूलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गर्न "वार्षिक नगर खेलकुद क्यालेन्डर" लागू गर्नु।

४. स्थानीय खेल क्लब र संस्थाहरूसँग साझेदारी गरी विद्यालयहरूमा दक्ष खेल प्रशिक्षक (Coach) को व्यवस्था गर्नु ।

५. बालबालिकाहरूमा अनुशासन, स्वयंसेवा र सामाजिक उत्तरदायित्वको भावना जगाउन सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा स्काउट र जुनियर रेडक्रस सर्कल अनिवार्य विस्तार गर्नु ।

५.२.३ रणनीतिहरू

१. एकीकृत खेलकुद र चौतर्फी प्रतिभा प्रवर्द्धन रणनीति: "खेलकुद नै जीवनको हिस्सा" भन्ने मान्यताका साथ वार्षिक नगर खेलकुद क्यालेन्डर निर्माण गर्ने र स्थानीय खेल क्लबहरूको सहयोगमा अतिरिक्त क्रियाकलापहरूलाई नियमित गर्ने । (रणनीति ११ अनुरूप)

२. "नो ब्याग डे" र स्मार्ट लर्निङ रूपान्तरण रणनीति: हप्ताको एक दिन (शुक्रबार) लाई पूर्ण रूपमा "किताबविहीन दिन" घोषणा गरी संगीत, चित्रकला, नृत्य र जीवनोपयोगी सीपमा आधारित अतिरिक्त क्रियाकलापमा केन्द्रित गर्ने । (कार्यनीति ९ अनुरूप)

३. सार्वजनिक-निजी साझेदारी र प्रशिक्षक परिचालन रणनीति: जीतपुरसिमरा क्षेत्रका स्थापित खेल क्लबहरू, संगीत एकेडेमीहरू र औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूसँग लागत साझेदारी (PPP Model) गरी विद्यालयहरूमा विशेषज्ञ प्रशिक्षकहरू परिचालन गर्ने ।

४. स्थायी खेलकुद कोष र प्राथमिक उपचार रणनीति: प्रत्येक विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप र प्राथमिक उपचार किट (First Aid Kit) को स्थायी कोष खडा गर्ने र शारीरिक शिक्षक तथा बाल क्लबका सदस्यहरूलाई प्राथमिक उपचारको तालिम दिने ।

५. स्काउट र नेतृत्व विकास रणनीति: सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा अनिवार्य रूपमा स्काउट, इको-क्लब (ECO Club), र जुनियर रेडक्रस सर्कल गठन गरी विद्यार्थीहरूको नेतृत्व र स्वयंसेवा क्षमताको विकास गर्ने ।

५.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि १. प्रत्येक विद्यालयमा दिगो खेल पूर्वाधार र खेल सामग्रीको स्थायी कोष स्थापना भई सुरक्षित खेल वातावरण सुनिश्चित हुनेछ ।

२. हप्ताको एक दिन "किताबविहीन दिन" को सफल कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूको मानसिक तनाव कम भई रचनात्मक क्षमतामा सुधार आउनेछ ।

३. वार्षिक नगर खेलकुद क्यालेन्डर अनुसार नियमित प्रतियोगिताहरू आयोजना भई राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने योग्य खेलाडीहरू तयार हुनेछन् ।

४. स्काउट र बाल क्लबहरूको सक्रियतामार्फत विद्यार्थीहरूमा अनुशासित र संस्कारयुक्त नागरिकको भावना विकास हुनेछ ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८२/८३)	लक्ष्य २०८७	लक्ष्य २०९२	जिम्मेवारी
१	वार्षिक नगर खेलकुद क्यालेन्डर लागू गर्ने विद्यालय (%)	२०%	५०%	१००%	नगरपालिका
२	"नो बुक डे" (शुक्रबार) अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने विद्यालय संख्या	०	३०	५९	विद्यालय / नगर
३	स्थायी खेलकुद तथा प्राथमिक उपचार कोष भएका विद्यालय संख्या	०	२५	५९	विद्यालय
४	स्काउट र जुनियर रेडक्रस सर्कल सक्रिय भएका माध्यमिक विद्यालय संख्या	१५	५०	५९	नगरपालिका
५	नगर स्तरीय अतिरिक्त क्रियाकलापमा सहभागी विद्यार्थी प्रतिशत	५०%	७५%	१००%	नगरपालिका

ग) प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	एकाइ	वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	जिम्मेवारी निकाय
१	वार्षिक नगर खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप क्यालेन्डर निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
२	"नो ब्याग डे" (किताबविहीन दिन) कार्यविधि निर्माण र कार्यान्वयन	संख्या	०	३०	४५	५९	५९	५९	नगरपालिका र विद्यालय
३	विद्यालयहरूमा खेलकुद सामग्री र प्राथमिक उपचार किट (First Aid) स्थायी कोष स्थापना	संख्या	२०	३०	४०	५०	५९	५९	नगरपालिका
४	स्थानीय खेल क्लबहरूसँग सहकार्य गरी प्रशिक्षक (Coach) परिचालन	पटक	५	१०	१५	२०	२५	५०	नगरपालिका / खेल क्लब
५	अन्तर-विद्यालय खेलकुद र सिर्जनात्मक (वक्तृत्वकला, हाजिरीजवाफ, कला) प्रतियोगिता आयोजना	पटक	२	२	२	२	२	२०	नगरपालिका
६	बाल क्लब पुनर्गठन, स्काउट र रेडक्रस सर्कल स्थापना तथा अभिमुखीकरण	संख्या	३०	४०	५०	५९	५९	५९	विद्यालय र संघसंस्था

परिच्छेद ६ : सुशासन तथा व्यवस्थापन

६.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

परिचय

शिक्षाको गुणस्तर र पहुँच सुनिश्चित गर्न सुशासन, चुस्त व्यवस्थापन र संस्थागत क्षमताको विकास अनिवार्य सर्त हो। जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाले परिकल्पना गरेका १८ वटा रणनीतिक उद्देश्यहरू—विशेषगरी कागजविहीन प्रशासन (E-governance), विद्यार्थी ट्र्याकिङ, शिक्षक मेन्टरिङ र अभिभावक सहभागिता—लाई मूर्तरूप दिन शिक्षा शाखा, विद्यालय प्रशासन र सरोकारवाला निकायको संस्थागत क्षमता मजबुत हुनुपर्दछ। यसले स्रोतसाधनको उच्चतम प्रयोग गर्दै नतिजामुखी व्यवस्थापनमा जोड दिन्छ।

वर्तमान अवस्था हाल उपमहानगरपालिकामा शिक्षा प्रशासन सञ्चालनका लागि नगर शिक्षा शाखा र समितिहरू क्रियाशील छन्। विद्यालयहरूले दैनिक प्रशासन र IEMIS मा तथ्याङ्क प्रविष्टि गर्दै आएका छन्। यद्यपि, आधुनिक प्रविधिको प्रयोग र ई-गभर्नेन्सको अभ्यास प्रारम्भिक चरणमै छ। शिक्षकहरूको पेसागत विकास तालिममा सीमित छ भने मेन्टरिङ प्रणाली संस्थागत हुन सकेको छैन। सरोकारवालाहरूको सहभागिता अपेक्षाअनुरूप सशक्त छैन।

विद्यमान चुनौतीहरू

१. परम्परागत कागजी प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री र "कागजविहीन प्रक्रिया" (Paperless Process) मा रूपान्तरण गर्नु।
२. विद्यार्थीहरूको उपस्थिति, शैक्षिक प्रगति र ड्रपआउट (Drop-out) रोक प्रभावकारी "विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली" को विकास र प्रयोग गर्नु।
३. शिक्षकहरूलाई केवल तालिम मात्र नभई निरन्तर मेन्टरिङ (Mentoring) को दायरामा ल्याउनु।
४. धार्मिक विद्यालयहरूलाई आधुनिक शिक्षाको मूलधारमा जोड्ने व्यवस्थापकीय क्षमता बढाउनु।
५. विद्यालयको चौतर्फी विकासमा अभिभावक र समुदायको सक्रिय सहभागिता जुटाउनु।

६.१.१ वर्तमान अवस्था

शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि हाल संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ। मन्त्रालय अन्तर्गत केन्द्रीय तहमा विभागीय रूपमा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन्। त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील रहेका छन्। यसैगरी प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय मार्फत, शिक्षा विकास निर्देशनालय र प्रत्येक प्रदेशमा शिक्षा तालिम केन्द्र रहेका छन् भने स्थानीय तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई, प्रत्येक पालिकामा शिक्षा शाखाको व्यवस्था रहेको छ। पालिका स्तरमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनले तोकिए बमोजिमको २३ ओटा कार्यहरू कार्यान्वयनमा रहेका छन्। त्यसैगरी हरेक विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावक शिक्षक संघ गठन गरी विद्यालय संचालन गर्ने प्राबधान रहेको छ।

समस्या र चुनौतीहरू

१. १० वटा विद्यालय व्यवस्थापन समिति नहुनु।
२. १४ वटा अभिभावक शिक्षक संघ गठन नहुनु।
३. विद्यालय सुधार योजना कागजमा मात्रै सिमित हुनु।
४. विद्यालय व्यवस्थापन समिति निर्माणमा राजनैतिक हुनु।
५. समयमा सामाजिक तथा लेख परीक्षण नहुनु।

६. गुनासो सुनवाई संयन्त्र नहुनु भए पनि सहि रूपमा कार्यान्वयनमा नहुनु ।

७. अनुगमन तथा मुल्यांकन फितलो हुनु ।

६.१.२ उद्देश्य

१. विद्यालयको प्रशासनिक कार्यलाई प्रविधिमैत्री बनाउन ई-गभर्नेन्स (E-governance) लागू गर्दै "कागजविहीन प्रक्रिया" (Paperless Process) मार्फत सुशासन कायम गर्ने । (उद्देश्य ८)

२. विद्यार्थीहरूको उपस्थिति, शैक्षिक प्रगति र बीचैमा विद्यालय छोड्ने अवस्थाको निगरानी गर्न आधुनिक सफ्टवेयरमा आधारित "विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली" लागू गर्ने । (उद्देश्य १०)

३. आधुनिक शिक्षण विधि र सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि शिक्षकहरूलाई नियमित तालिम र मेन्टरिङ (Mentoring) मार्फत सक्षम र उत्तरदायी बनाउने । (उद्देश्य १३)

४. बालबालिकाको सिकाइ र विद्यालयको चौतर्फी विकासमा अभिभावक र स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता बढाउन 'अभिभावक शिक्षा' र सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने । (उद्देश्य १५)

६.१.३ रणनीतिहरू

१. ई-गभर्नेन्स र डिजिटल प्रणालीको विकास: उपमहानगरपालिका र विद्यालयबीचको सम्पूर्ण पत्राचार, शिक्षक हाजिरी, र प्रशासनिक कार्यहरू डिजिटल सफ्टवेयरमार्फत सञ्चालन गरी कागजविहीन प्रशासनको अभ्यास गर्ने ।

२. ट्र्याकिङ सफ्टवेयरको प्रयोग: विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको भर्नादेखि कक्षा पार नगर्दासम्मको सम्पूर्ण विवरण (उपस्थिति, प्राप्तांक, स्वास्थ्य स्थिति) राख्न केन्द्रीकृत विद्यार्थी ट्र्याकिङ सफ्टवेयर निर्माण गरी लागू गर्ने ।

३. मेन्टरिङ र क्षमता विकास कार्यक्रम: विषयगत विज्ञ र उत्कृष्ट शिक्षकहरू सम्मिलित 'रोस्टर' तयार गरी कमजोर नतिजा भएका विद्यालयका शिक्षकहरूलाई कार्यस्थलमै निरन्तर मेन्टरिङ प्रदान गर्ने ।

४. समुदाय र धार्मिक विद्यालय मूलप्रवाहीकरण: अभिभावक शिक्षा सञ्चालनका लागि विशेष निर्देशिका तयार गर्ने र मदरसा, गुरुकुल जस्ता धार्मिक विद्यालयको संस्थागत सुदृढीकरणका लागि बजेट तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।

६.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. उपमहानगरभित्रका सबै विद्यालयहरूमा ई-गभर्नेन्स (E-governance) लागू भई पूर्ण रूपमा कागजविहीन प्रशासन कायम भएको हुनेछ ।

२. १००% विद्यार्थीहरू 'विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली' मा आबद्ध भई बीचैमा विद्यालय छोड्ने दर शून्यमा झरेको हुनेछ ।

३. प्रत्येक विद्यालयमा शिक्षक मेन्टरिङ प्रणाली स्थापित भई शिक्षण सिकाइ प्रभावकारी भएको हुनेछ ।

४. अभिभावक सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन भई विद्यालय व्यवस्थापनमा समुदायको सक्रियता बढेको हुनेछ ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८२/८३)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
१	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय सङ्ख्या	४९	४९	५९	५९	५९	५९

२	अभिभावक शिक्षक संघ भएका विद्यालय सङ्ख्या	४५	४५	५९	५९	५९	५९
३	विद्यालय सुधार योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	३०	३०	५९	५९	५९	५९
४	माध्यमिक विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या	१६	१६	१७	१७	१७	१७
५	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्वविकास तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या	१६	१६	३२	३२	३२	३२
६	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९
७	प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	१३	१३	१७	१७	१७	१७

६.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	भौगोलिक लक्ष्य(५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन	संख्या	४९	५९	५९	५९	५९		नगरपालिका
२	अभिभावक शिक्षक संघ गठन	संख्या	४५	५९	५९	५९	५९		नगरपालिका
३	विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अपडेट	संख्या	३०	५९	५९	५९	५९		विद्यालय
४	आवश्यक कानूनी प्रबन्ध र मापदण्ड विकास	संख्या	३	३	३	३	३		स्थानीय तह
५	शिक्षा तालिम केन्द्रको स्थापना	संख्या	०	१	०	०	०	१	स्थानीय तह
६	सूचना प्रणाली सुधार तथा सुदृढीकरण	पद्धति	॥	॥	॥	॥	॥	॥ ॥	स्थानीय तह
७	प्र.अ.लाई कार्यसम्पादन करार गरी जिम्मेवार बनाउने	संख्या	५९	५९	५९	५९	५९	५९	स्थानीय तह
८	शिक्षक तथा विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने	पद्धति	॥ ॥	॥ ॥	॥ ॥	॥ ॥	॥ ॥	॥ ॥	स्थानीय तह

९	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी संयन्त्र विकास	पद्धति	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह
१०	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विपत् तथा महामारी सम्बन्धी सेवा तथा समन्वय संयन्त्रको विकास	संयन्त्र	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	स्थानीय तह र विद्यालय
११	शिक्षासम्बन्धी कार्यको लागि स्थानीय तहको जनशक्ति तथा संरचनाको क्षमता विकास गर्ने	संरचना	३	५	७	७	७	७	स्थानीय तह
१२	विद्यालय कार्यसम्पादन एबम स्वमूल्यांकनगर्ने गराउने	पटक	२	२	२	२	२	२	स्थानीय तह

६.२ स्थानिय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

परिचय

बृहत शिक्षा योजना आफैमा एक दस्तावेज मात्र हो; यसको सफलता प्रभावकारी कार्यान्वयन संयन्त्रमा निर्भर रहन्छ। योजनाले तय गरेका लक्ष्यहरू (जस्तै: नमुना विद्यालय, हरित विद्यालय, इन्ट्रोभेसन ल्याब, डिजिटल शिक्षा आदि) हासिल गर्न स्थानीय तह, विद्यालय र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको जिम्मेवारी र अन्तरसम्बन्ध स्पष्ट हुनुपर्दछ।

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउन देहायबमोजिमको जिम्मेवारी बाँडफाँड गरिनेछ:

क) स्थानिय तह नगर शिक्षा समिति र शिक्षा शाखाले समग्र योजनाको नेतृत्व लिनेछ। ई-गभर्नेन्स प्रणालीको केन्द्रीय सर्भर व्यवस्थापन, बजेट विनियोजन, विद्यार्थी ट्र्याकिङ सफ्टवेयरको मनिटरिंग, नमुना विद्यालय निर्माण, प्राविधिक शिक्षाको विस्तार र समग्र अनुगमनको मुख्य दायित्व स्थानीय तहको हुनेछ।

ख) विद्यालय योजना कार्यान्वयनको मुख्य कार्यथलो विद्यालय हो। विद्यालय व्यवस्थापन समिति र प्रधानाध्यापकले नगरको शिक्षा योजनासँग मिल्ने गरी आफ्नो विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण गर्नेछन्। हरित विद्यालयको अवधारणा कार्यान्वयन, इन्ट्रोभेसन ल्याबको सञ्चालन, स्वच्छता प्रवर्द्धन र स्थानीय पाठ्यक्रमको शिक्षण विद्यालय स्तरबाट गरिनेछ।

ग) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र गैर-औपचारिक शिक्षा, निरन्तर सिकाइ र समुदाय स्तरका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने जिम्मा यी केन्द्रलाई दिइनेछ। विशेषगरी 'अभिभावक शिक्षा' (उद्देश्य १५) सञ्चालन गर्न र स्थानीय कला/संस्कृति प्रवर्द्धनमा यिनीहरूले पुलको काम गर्नेछन्।

वर्तमान अवस्था हाल स्थानीय तह, विद्यालय र सरोकारवाला निकायहरू आ-आफ्नो तवरले कार्यरत छन्। विद्यालयहरूले विद्यालय सुधार योजना (SIP) त बनाएका छन्, तर ती योजनाहरू पूर्ण रूपमा उपमहानगरपालिकाको बृहत शिक्षा योजना र उद्देश्यहरूसँग एकीकृत भइसकेका छैनन्। सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको भूमिका पनि साँघुरो छ।

विद्यमान चुनौतीहरू

१. नगरका १८ वटै उद्देश्यहरूलाई विद्यालयको वार्षिक कार्ययोजना र विद्यालय सुधार योजना (SIP) सँग तादात्म्य मिलाउनु।

२. योजना कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तह, विद्यालय र सिकाइ केन्द्रबीच प्रभावकारी सञ्चार र समन्वय स्थापित गर्नु।

३. सीमित बजेट र स्रोतसाधनको अधिकतम परिचालन गरी नमुना विद्यालय, ई-पुस्तकालय जस्ता महत्वाकांक्षी कार्यक्रमहरू तोकिएको समयमै सम्पन्न गर्नु ।

६.२.१ उद्देश्य

१. उपमहानगरपालिकाको बृहत शिक्षा योजनाका उद्देश्यहरू कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तह, विद्यालय र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रबीच स्पष्ट जिम्मेवारी र सुदृढ समन्वय स्थापित गर्ने ।

२. विद्यालय सुधार योजना (SIP) लाई नगरको शिक्षा योजनासँग शतप्रतिशत आबद्ध गरी नतिजामुखी बजेट विनियोजन गर्ने ।

६.२.२ रणनीतिहरू

१. एकीकृत योजना निर्माण: सबै विद्यालयहरूलाई उनीहरूको विद्यालय सुधार योजना (SIP) नगरको १८ वटा उद्देश्यहरू (जस्तै: हरित विद्यालय, स्वच्छता, ई-गभर्नेन्स) सँग अनिवार्य रूपमा जोड्न लगाउने ।

२. कार्यसम्पादनमा आधारित अनुदान: नगरका योजनाहरू (जस्तै: इन्भेस्टमेन्ट ल्याब सञ्चालन, पुस्तकविहीन विद्यार्थी अवधारणा) सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय र सिकाइ केन्द्रहरूलाई थप प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराउने ।

३. संयुक्त अनुगमन संयन्त्र: वडा शिक्षा समितिको नेतृत्वमा स्थानीय तह, विद्यालय प्रतिनिधि र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रका प्रतिनिधि सम्मिलित 'योजना कार्यान्वयन तथा अनुगमन समिति' गठन गरी त्रैमासिक समीक्षा गर्ने ।

६.२.३ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

१. उपमहानगरका सम्पूर्ण विद्यालयहरूको SIP नगरको बृहत शिक्षा योजनासँग पूर्ण रूपमा अद्यावधिक र आबद्ध भएको हुनेछ ।

२. योजनाले परिकल्पना गरेका १८ वटै उद्देश्यहरू (हरित विद्यालयदेखि विद्यार्थी ट्र्याकिङसम्म) तोकिएको समयसीमाभित्र कार्यान्वयनमा आएका हुनेछन् ।

३. स्थानीय तह, विद्यालय र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रबीचको समन्वयबाट शिक्षा क्षेत्रको बजेट शतप्रतिशत सदुपयोग भई बेरुजु शून्य रहेको हुनेछ ।

६.२.४ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	भौगोलिक लक्ष्य(५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६		
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका
२	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	संख्या	३०	५९				५९	विद्यालय
३	एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सुदृढीकरण	संख्या	५९					५९	विद्यालय

परिच्छेद ७ : लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

परिचय

शिक्षामा गरिने लगानी भविष्यको समृद्धिको आधार हो। जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाले तय गरेका १८ वटा रणनीतिक उद्देश्यहरू—विशेषगरी "नगर स्तरीय नमूना विद्यालय", "इन्फोभेसन ल्याब", "कागजविहीन प्रशासन", "पुस्तकविहीन विद्यार्थी (Bookless Students)" र "नगरस्तरीय आवासीय विद्यालय" को सफल कार्यान्वयनका लागि पर्याप्त, दिगो र न्यायोचित वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन अपरिहार्य छ। परम्परागत बजेट प्रणालीबाट मात्र यी महत्वाकांक्षी र प्रविधिमैत्री लक्ष्यहरू हासिल गर्न सम्भव नहुने हुँदा, संघीय अनुदान, आन्तरिक राजस्व, सार्वजनिक-निजी साझेदारी (PPP) र औद्योगिक क्षेत्रको संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) को एकीकृत परिचालन गर्नु यस परिच्छेदको मूल मर्म हो।

७.१ वर्तमान अवस्था

हाल उपमहानगरपालिकामा शिक्षा क्षेत्रको अधिकांश बजेट संघीय र प्रादेशिक सरकारबाट प्राप्त ससर्त अनुदानमा निर्भर छ, जुन मुख्यतया शिक्षकको तलबभत्ता र प्रशासनिक कार्यमा खर्च हुने गरेको छ। स्थानीय तहको आन्तरिक स्रोतबाट शिक्षामा हुने विनियोजन न्यून छ। जीतपुरसिमरा ठुलो औद्योगिक करिडोर भएको क्षेत्र भए तापनि, उद्योग कलकारखानाबाट प्राप्त हुने संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) कोषलाई शिक्षाको डिजिटल रूपान्तरण, इन्फोभेसन र प्राविधिक शिक्षामा प्रभावकारी रूपमा च्यानलाइज (Channelize) गर्न सकिएको छैन।

विद्यमान चुनौतीहरू

१. "नगर स्तरीय नमूना विद्यालय" र "नगरस्तरीय आवासीय विद्यालय" (उद्देश्य ३ र १७) निर्माण तथा सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने ठुलो पुँजीगत खर्च जुटाउनु।
२. ई-पुस्तकालय, डिजिटल ल्याब, विद्यार्थी ट्याकिङ सफ्टवेयर र "पुस्तकविहीन विद्यार्थी" (उद्देश्य ६, ९ र १०) जस्ता प्रविधिमैत्री कार्यक्रमहरूका लागि निरन्तर आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता गर्नु।
३. कुल बजेटको ठुलो हिस्सा तलबभत्तामा खर्च हुने हुँदा शैक्षिक गुणस्तर सुधार, अनुसन्धान (Innovation) र हरित विद्यालय प्रवर्द्धन (उद्देश्य ४ र ७) मा पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्न नसक्नु।
४. धार्मिक विद्यालयहरूलाई आधुनिक मूलधारमा ल्याउन (उद्देश्य १८) र सबैलाई निःशुल्क शिक्षा प्रदान गर्न (उद्देश्य १ र २) आर्थिक दायित्व बढ्दै जानु।

७.२ उद्देश्य

१. उपमहानगरपालिकाको कुल आन्तरिक बजेटको कम्तीमा १५ देखि २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रको गुणस्तर सुधार र पूर्वाधार विकासमा विनियोजन गर्ने।
२. नगरका १८ वटै रणनीतिक उद्देश्यहरू (विशेषतः प्राविधिक शिक्षा, इन्फोभेसन ल्याब, र ई-गभर्नेन्स) पूरा गर्न सरकारी, निजी, तथा दातृ निकायको लगानीलाई एकद्वार प्रणालीमार्फत परिचालन गर्ने।
३. जीतपुरसिमरा औद्योगिक क्षेत्रका उद्योगहरूबाट प्राप्त हुने संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) कोषलाई 'नगर शिक्षा विकास कोष' मा आबद्ध गरी नमूना र प्राविधिक विद्यालयको विकासमा उपयोग गर्ने।

७.३ रणनीतिहरू

१. आन्तरिक बजेट वृद्धि र प्राथमिकता: प्रत्येक आर्थिक वर्षमा उपमहानगरपालिकाले आफ्नो आन्तरिक आयको निश्चित प्रतिशत (१५-२०%) शिक्षा क्षेत्रका लागि विनियोजन गर्ने नीति लिनेछ। यो बजेट विशेषतः शिक्षक मेन्टरिङ, खेलकुद पूर्वाधार र स्वच्छता (उद्देश्य ११, १२ र १३) मा केन्द्रित गरिनेछ।

२. संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) को उपयोग: नगरभित्रका उद्योग तथा व्यापारिक प्रतिष्ठानहरूसँग समन्वय गरी उनीहरूको CSR कोषलाई "इन्फोभेसन ल्याब", "ई-पुस्तकालय", र "प्राविधिक विद्यालय" (उद्देश्य ५, ६ र ७) स्थापना गर्नमा परिचालन गरिनेछ ।

३. सार्वजनिक-निजी-साझेदारी (PPP Model): "पुस्तकविहीन विद्यार्थी" (डिजिटल ट्याब्लेट/ई-लर्निङ) र "कागजविहीन प्रशासन" (उद्देश्य ८ र ९) जस्ता कार्यक्रमहरू लागू गर्न दूरसञ्चार सेवा प्रदायक र प्रविधि कम्पनीहरूसँग लागत-साझेदारी (Cost-sharing) गरिनेछ ।

४. सम्पत्तिको अधिकतम उपयोग: विद्यालयको नाममा रहेका जग्गा, भवन र सटरहरूलाई व्यावसायिक प्रयोजनमा ल्याई विद्यालयको आन्तरिक आय वृद्धि गरिनेछ, जसबाट हरित विद्यालय र सरसफाई कार्यक्रमहरू (उद्देश्य ४ र १२) सञ्चालन गरिनेछन् ।

५. दातृ निकाय र गैर-सरकारी संस्थासँग समन्वय: नगरस्तरीय आवासीय विद्यालय र समावेशी शिक्षा (उद्देश्य १ र १७) सञ्चालनका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर-सरकारी संस्थाहरू र दातृ निकायको प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग भित्र्याइनेछ ।

७.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

१. उपमहानगरपालिकाको आन्तरिक बजेटबाट शिक्षा क्षेत्रमा कम्तीमा २०% सम्म बजेट विनियोजन हुने अभ्यास स्थापित भएको हुनेछ ।

२. 'नगर शिक्षा विकास कोष' स्थापना भई औद्योगिक क्षेत्रको CSR रकम इन्फोभेसन ल्याब र प्राविधिक शिक्षामा लगानी भएको हुनेछ ।

३. वित्तीय स्रोतको सुनिश्चिततासहित प्रत्येक वडामा नमुना विद्यालय, ई-पुस्तकालय र खेलकुद पूर्वाधारहरू सञ्चालनमा आएका हुनेछन् ।

४. पर्याप्त आर्थिक व्यवस्थापनका कारण कक्षा १ देखि ८ सम्मको अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा र अति विपन्नका लागि आवासीय शिक्षा पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।

७.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.स	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र, विषय	आर्थिक वर्ष					पाँचवर्षको जम्मा	दश वर्षको जम्मा	स्थानीय तह	प्रदेश	संघ	संघ/संस्था
		१ वर्ष	२ वर्ष	३ वर्ष	४ वर्ष	५ वर्ष						
१	बालविकास र शिक्षा	४४७७८०००	४७०१६९००	४९३६७७४५	५१८३६१३२	५४४२७७३९	२४७४२६७१६	४९४८५३४३२	१८५६६९००८		३०९१४४२४	
२	आधारभूत शिक्षा	२०२१८४०००	२१२२९३२००	२२२९०७८६०	२३४०५३२५३	२४५७५५९१६	१११७१९४२२९	२२३३३८८४५७	१६०८७५९७		२२१८३००८६०	
३	माध्यमिक शिक्षा	७४८३६०००	७८५७८००	८२५०६६९०	८६६३२०२५	९०९६३६२६	४१३५१६१४०	८२७०३२२८०	४४२४६२२७		७८२७८६०५३	
४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	७०००००	७३५०००	७७१७५०	८१०३३८	८५०८५४	३८६७९४२	७७३५८८४	०		७७३५८८४	
५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाई	२२५००००	२३६२५००	२४८०६२५	२६०४६५६	२७३४८८९	१२४३२६७०	२४८६५३४१	०		२४८६५३४१	
६	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, त्साकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन	२१६१९०००	२२६९९९५०	२३८३४४४८	२५०२६६९५	२६२७८०३०	११९४५८६२२	२३८९१७२४४	२६५१९८१४		२१२३९७४३०	
७	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१८०००००	१८९००००	१९८४५००	२०८३७२५	२१८७९११	९९४६१३६	१९८९२२७३	१९८९२२७३		०	
८	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	८२४४००	८६९८२००	९१३३११०	९५८९७६६	१००६२२५४	४५७७४३२९	९१५४८६५९	५५२९५३९		८६०१९१२०	
९	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	५०७७४०००	५३२३९२००	५५९०११६०	५८६९६२१८	६१३९१०२९	२८०१७१६०७	५६०३४३२१४	२६५०४२३४		५३३८३९८०	
१०	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	२९६६४२२३	३११४४४३४	३२७०४८०६	३४४०००४६	३६०५७०४८	१६३९१३५५८	३२७८२७११५	१९६६६६२६९	१६०५३३४	१२१५५८२९४	
११	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	१२५०००००	१३१२५०००	१३७८१२५०	१४४००३१३	१५१९३८२८	६९०७०३९१	१३८१४०७८१	१६५७६८९४		१२१५६३८८८	
१२	उच्च शिक्षा	६४६१०००	६७८४०५०	७१२३२५३	७४७९४१५	७८५३३८६	३५७०११०४	७४०२२०७	६०३९४१५		११०५३०६२	०
१३	शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास	२३७६३००	२४९५११५	२६१९७४१	२७५०८६४	२८८८४०८	१३१३०५५८	२६२६१११५	५६०६७४८		२०६५४३६७	
१४	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन	५०००००	५२५०००	५५१२५०	५७८८१३	६०७७५३	२७६२८१६	५५२५६३१	५५२५६३१		०	
१५	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१६७३०००	१७५६६५०	१८४४४८३	१९३६७०७	२०३३४४२	९२४४३८१	१८४८८७६२	०		१८४८८७६२	
१६	अन्य	२६६१५६७०	२७९४४४५४	२९३४३७७६	३०८१०९६५	३२३५१५१३	१४४०८६३७८	२९४१३६७५६	११०३६०१११		१८३७७६४५	
१७	जम्मा	४९०७८१९९३	५१५३२०२५३	५४१०८६२६५	५६८१४०५७९	५९६५४७६०७	२७११८७५८९७	५४२३५१७९४	१६२९८३७४१४		६२३७३१४६	३७३१५१२३४

७.६ योजना कार्यान्वयनका लागि वार्षिक रणनीति कार्यान्वयन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाले परिकल्पना गरेका "नगर स्तरीय नमूना विद्यालय", "इन्जिनेरिंग ल्याब", र "कागजविहीन प्रशासन" जस्ता २० वटा रणनीतिक उद्देश्यहरू पूरा गर्न हालको सीमित ससर्त अनुदानले मात्र नपुग्ने हुँदा सिर्जना हुने वित्तीय खाडललाई पुर्न बहुपक्षीय स्रोत परिचालनको नीति लिइनेछ । यसका लागि उपमहानगरपालिकाको कुल आन्तरिक आयको कम्तीमा १५ देखि २० प्रतिशत रकम शिक्षामा अनिवार्य विनियोजन गर्ने, वीरगन्ज-पथलैया औद्योगिक कोरिडोरका उद्योगहरूको संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) कोषलाई 'नगर शिक्षा विकास कोष' मा केन्द्रीकृत गरी प्राविधिक शिक्षामा लगानी गर्ने, र डिजिटल शिक्षा सञ्चालन गर्न निजी क्षेत्रसँग लागत-साझेदारी (PPP Model) गरिनेछ । यसरी सङ्कलित स्रोतको सुनिश्चितता तथा दिगोपना कायम गर्न शिक्षाको बजेटलाई अन्यत्र रकमान्तर गर्न नपाइने गरी सुरक्षित (Ring-fenced) गर्दै, डिजिटल लेखा प्रणाली र नियमित वित्तीय तथा शैक्षिक परीक्षणमार्फत आर्थिक अनियमितता र मर्मतसम्भार अभावजस्ता सम्भावित जोखिमहरूलाई कडाइका साथ न्यूनीकरण गरिनेछ ।

परिच्छेद ८ : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

परिचय

शिक्षा क्षेत्रमा गरिएको लगानी र तय गरिएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता मापन गर्ने प्रमुख औजार अनुगमन तथा मूल्याङ्कन हो। जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाले परिकल्पना गरेका १८ वटा रणनीतिक उद्देश्यहरू—जस्तै: 'नगर स्तरीय नमूना विद्यालय', 'हरित विद्यालय', 'इन्ट्रोभेसन ल्याब', 'विद्यार्थी ट्याकिङ प्रणाली', र 'कागजविहीन प्रशासन'—को सफल कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न एक निरन्तर, प्रविधिमैत्री र नतिजामुखी अनुगमन संयन्त्रको आवश्यकता पर्दछ। भौतिक पूर्वाधारको निर्माणदेखि विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र शिक्षकको कार्यसम्पादनसम्मका विषयहरूलाई वस्तुगत रूपमा मापन गरी आवश्यक सुधार र पृष्ठपोषण (Feedback) प्रदान गर्नु यस परिच्छेदको मुख्य ध्येय हो। यस बृहत शिक्षा योजनाको समग्र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने मुख्य जिम्मेवारी नगर शिक्षा समितिको रहनेछ।

८.१ वर्तमान अवस्था

हाल उपमहानगरपालिकामा शिक्षा क्षेत्रको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन परम्परागत ढाँचामा सञ्चालित छ। नगर शिक्षा समिति, वडा समिति र शिक्षा शाखाबाट बेलाबेलामा विद्यालयहरूको निरीक्षण हुने गरेको छ। तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि IEMIS (एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली) को प्रयोग भइरहेको भए तापनि यसलाई विश्लेषण गरी नीतिगत सुधारमा पूर्ण रूपले आबद्ध गर्न सकिएको छैन। अनुगमन प्रायः भौतिक पूर्वाधार र प्रशासनिक कार्यमा मात्र केन्द्रित हुने गरेको र 'शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण' (Academic Audit) को अभ्यास कमजोर रहेको अवस्था छ।

विद्यमान चुनौतीहरू

१. परम्परागत अनुगमन प्रणालीलाई रूपान्तरण गरी 'विद्यार्थी ट्याकिङ प्रणाली' (उद्देश्य १०) र 'ई-गभर्नेन्स' (उद्देश्य ८) सँग आबद्ध गर्दै रियल-टाइम (Real-time) अनुगमन गर्नु।
२. 'इन्ट्रोभेसन ल्याब' (उद्देश्य ७), 'प्राविधिक शिक्षा' (उद्देश्य ५), र 'शिक्षक मेन्टरिङ' (उद्देश्य १३) जस्ता नवीन र प्राविधिक कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता मापन गर्न सक्ने विज्ञ जनशक्तिको अभाव हुनु।
३. अनुगमन र मूल्याङ्कनबाट प्राप्त नतिजालाई शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको दण्ड र पुरस्कारसँग सीधै जोड्न कानुनी र व्यावहारिक कठिनाई हुनु।
४. विद्यालय स्तरमा हुने सामाजिक परीक्षण (Social Audit) र आर्थिक पारदर्शिताका अभ्यासहरू कर्मकाण्डी मात्र हुनु।

८.२ उद्देश्य

१. उपमहानगरपालिकाको बृहत शिक्षा योजनाले तय गरेका १८ वटै उद्देश्यहरूको कार्यान्वयनको अवस्था नियमित रूपमा मापन गर्न प्रविधिमा आधारित एकीकृत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने।
२. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि, विद्यालयको शैक्षिक वातावरण (हरित विद्यालय र सरसफाइ), र शिक्षकको कार्यसम्पादनको आधारमा विद्यालयहरूको आवधिक 'शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण' (Academic Audit) गर्ने।
३. अनुगमनबाट प्राप्त तथ्याङ्क र पृष्ठपोषणलाई विद्यालयको अनुदान वितरण, स्रोत बाँडफाँड र शिक्षक/प्रधानाध्यापकको पुरस्कार तथा दण्ड प्रणालीसँग प्रत्यक्ष रूपमा जोड्ने।

८.३ रणनीतिहरू

१. मूल जिम्मेवारी र नेतृत्व: यो शिक्षा योजनाको कार्यान्वयन अवस्थाको समग्र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने अन्तिम जिम्मेवारी नगर शिक्षा समितिको रहनेछ। समितिले आवधिक रूपमा योजनाको समीक्षा गर्नेछ।

२. डिजिटल अनुगमन प्रणाली: 'विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली' र 'ई-गभर्नेन्स' को सफ्टवेयरलाई केन्द्रीय ड्यासबोर्डसँग जोडी विद्यार्थी उपस्थिति, शिक्षकको नियमन र सिकाइ प्रगतिको 'डिजिटल र रियल-टाइम' अनुगमन गरिनेछ ।
३. बहु-स्तरीय अनुगमन संयन्त्र: नगर स्तर: नगर शिक्षा समितिको मूल जिम्मेवारीमा रहने गरी नगर प्रमुखको नेतृत्वमा नीतिगत र समग्र योजना (जस्तै: नमुना विद्यालय, प्राविधिक शिक्षा) को अनुगमन गरिनेछ ।
- वडा तथा विद्यालय स्तर: वडा अध्यक्षको नेतृत्वमा वडा शिक्षा समिति तथा विद्यालय व्यवस्थापन समिति (वि.व्य.स.) र शिक्षक अभिभावक संघ (PTA) को सक्रिय सहभागितामा विद्यालयको सरसफाइ (उद्देश्य १२), दिवा खाजा, हरित विद्यालय (उद्देश्य ४), र स्थानीय पाठ्यक्रम (उद्देश्य १४) को नियमित अनुगमन गरिनेछ ।
४. विज्ञ रोस्टर र शैक्षिक परीक्षण (Academic Audit): भौतिक पूर्वाधारको मात्र अनुगमन नगरी विद्यालयहरूको नियमित शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण गर्न नगरपालिका भित्रकै दक्ष, योग्य, सक्रिय, र अनुभवी प्रधानाध्यापक (प्र.अ.), सहायक प्रधानाध्यापक (स.प्र.अ.), वा विषयगत विज्ञ शिक्षकहरूको एउटा 'रोस्टर टीम' तयार गरिनेछ । यस टोलीले विद्यालयको पठनपाठन शैली, ई-पुस्तकालय/इन्ट्रोभेसन ल्याबको उपयोग, र नैतिक शिक्षा (उद्देश्य १६) को प्रभावकारिता मापन गर्नेछ ।
५. नतिजामा आधारित मूल्याङ्कन: अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने, 'पुस्तकविहीन विद्यार्थी' अवधारणा लागू गर्ने, र विद्यार्थी टिकाउ दर उच्च राख्ने विद्यालय र प्रअलाई 'नतिजामा आधारित प्रोत्साहन अनुदान' प्रदान गरिनेछ ।
६. सार्वजनिक सुनुवाइ र सामाजिक परीक्षण: अभिभावक र समुदायको सक्रियता (उद्देश्य १५) बढाउन प्रत्येक विद्यालयले वार्षिक रूपमा अनिवार्य सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक सुनुवाइ गर्नुपर्ने नीतिलाई कडाइका साथ लागू गरिनेछ ।

८.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

१. नगर शिक्षा समितिको नेतृत्वमा अनुगमन प्रणाली संस्थागत भई योजनाका १८ वटै लक्ष्यहरूको प्रगति मापन सहज र पारदर्शी भएको हुनेछ ।
२. वडा अध्यक्ष, वि.व्य.स. र शिक्षक अभिभावक संघको सक्रियतामा विद्यालयको सरसफाइ, दिवा खाजा र हरित विद्यालय कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
३. नगरपालिका भित्रकै अनुभवी प्र.अ. र शिक्षकहरूको रोस्टर टोलीमार्फत 'शैक्षिक परीक्षण' (Academic Audit) सञ्चालन भई शिक्षण सिकाइमा गुणात्मक सुधार आएको हुनेछ ।
४. अनुगमनका आधारमा बजेट विनियोजन र पुरस्कार/दण्ड प्रणाली लागू भई शैक्षिक सुशासन कायम भएको हुनेछ ।

८.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	भौगोलिक लक्ष्य(५ वर्ष)					भौगोलिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६		
१	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरू तयार गर्ने	पटक		१				१	नगरपालिका

२	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्रको निर्माण	पटक	१						नगरपालिका
३	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरू अध्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको तीन तीन महिनामा अनुगमन गर्ने	पटक	४	४	४	४	४	२०	नगरपालिका, प्रदेश र संघ विद्यालयमा
५	कार्यक्रम कार्यान्वयनको तीन तीन महिनामा समीक्षा र प्रतिवेदन	पटक	४	४	४	४	४	२०	नगरपालिका र विद्यालय
६	एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन पद्धतिमा सूचना अध्यावधिक गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	विद्यालय
७	विभिन्न कार्यक्रमको आवधिक मूल्याङ्कन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
८	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	२०	नगरपालिका
९	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	१०	नगरपालिका र विद्यालय

अनुसूची-१: जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको शिक्षक दरबन्दी विवरण

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका अर्न्तगत सामुदायिक विद्यालयहरूको शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण, २०८३

क्र.सं.	विद्यालयको नाम र ठेगाना	संचालित कक्षा	मौजुदा दरबन्दी									बढी/ कम	कैफियत
			प्राथमिक			निम्न माध्यमिक			माध्यमिक				
			शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि स	शि:वि अनुपात	शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि स	शि:वि अनुपात	शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि स	शि:वि अनुपात		
१	श्री नेपाल माध्यमिक विद्यालय अमलेखगंज	१२	७	९०	१:१३	३	११८	१:३९	३	१६६	१:५५	०	२ प्रा. बढी, नि. १ कम, मा. १ कम (१ नि. र १ मावि मा मिलान गर्ने)
२	श्री नेपाल राष्ट्रिय आधारभुत विद्यालय चकरी	८	४	१६५	१:४१	०	१०१		०	०		-५	१ प्रा वि कम, ४ नि. कम
३	श्री धानी आधारभुत विद्यालय विरेदमार	८	६	८८	१:१५	१	६३	१:६३	०	०		-२	प्रा. १ बढी, नि. ३ कम (१ बढी लाई नि. मा मिलान गर्ने)
४	श्री सुर्‍योदय आधारभुत विद्यालय ढुकुवावास	५	३	४३	१:१४	०	०		०	०		-२	प्रा. २ कम
५	श्री प्रमानन्द आ.वि.	५	५	१६७	१:३३	०	०		०	०		०	पुगेको
६	श्री ने.रा.आ.वि. बेहरा बलुवा	५	४	१३९	१:३५	०	०		०	०		-१	प्रा. १ कम
७	श्री ने.रा.आ.वि. नितनपुर	८	६	१६१	१:२७	१	१२२	१:१२२	०	०		-२	प्रा. १ बढी, नि. ३ कम (१ बढी लाई नि. मा मिलान गर्ने)
८	श्री ने.रा.आ.वि. गम्हरगावा	५	५	११४	१:२३	०	०		०	०		०	पुगेको
९	श्री ने.रा.मा.वि. छातापिपरा	१०	८	१७०	१:२१	३	८६	१:२९	१	४०	१:४०	-२	प्रा. ३ बढी, नि. १ कम, मा. ४ कम (३ बढी लाई नि. र मावि मा समायोजन)
१०	श्री ने.रा.आ.वि. बेहरी	५	३	७०	१:२३	०	०		०	०		-२	प्रा. २ कम
११	श्री ने.रा.मा.वि. टंगियावस्ती	८	४	१९८	१:५०	३	१५२	१:५१	०	८०		-७	प्रा. १ कम, नि. १ कम, मा. ५ कम
१२	श्री बाल ज्योती आ.वि. भवानीपुर	५	६	१०१	१:१७	०	०		०	०		+१	प्रा. १ बढी
१३	श्री ने.रा.आ.वि. पोता	५	३	५४	१:१८	०	०		०	०		-२	प्रा. वि २ कम

क्र.सं.	विद्यालयको नाम र ठेगाना	संचालित कक्षा	मौजुदा दरबन्दी									वढी/ कम	कैफियत
			प्राथमिक			निम्न माध्यमिक			माध्यमिक				
			शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि स	शि:वि अनुपात	शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि स	शि:वि अनुपात	शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि स	शि:वि अनुपात		
१४	श्री जनकल्याण आ.वि.नयाँवस्ती	८	६	७१	१:१२	०	३५		०	०		-३	प्रा. १ वढी, नि. ४ कम (१ वढीलाई नि. मा समायोजन)
१५	श्री शान्ती आ.वि. टाँगीयावस्ती	५	४	८५	१:२१	०	०		०	०		-१	प्रा. १ कम
१६	श्री ने.रा.मौवादेवी मा.वि. डकाहा	१०	६	५६	१:९	२	७४	१:३७	०	३४		-६	प्रा. १वढी, नि. २ कम, मा. ५ कम (१ वढीलाई नि. मा समायोजन)
१७	श्री ने.रा.मा.वि. डुमरवाना	१२	७	१७७	१:२५	४	१३६	१:३४	५	६७	१:१३	+१	प्रा. २ वढी, नि. १ कम (२ वढी लाई नि. मा समायोजन)
१८	श्री प्रगती आ.वि. थारुटोल	३	२	८	१:४	०	०		०	०		०	पुगेको
१९	श्री जन जागृती मा.वि. सखुवाघाट	१२	७	२६१	१:३७	४	११५	१:२९	५	६६	१:१३	+१	प्रा. २ वढी, नि. १ कम (२ वढी लाई नि. मा समायोजन)
२०	श्री ने.रा.आ.वि. कतर्वा	५	५	३७	१:७	०	५		०	०			पुगेको
२१	श्री जनता मा.वि. रजघट्टा	१२	९	२१९	१:२४	५	२३१	१:४६	४	१९०	१:४८	+४	प्रा. ४ वढी, नि. १ वढी, मा. १ कम नि. को १ वढीलाई मा. मा समायोजन)
२२	श्री ने.रा.आ.वि. आमाडार	५	४	१८०	१:४५	०	०		०	०		-१	प्रा. १ कम
२३	श्री हंशवाहिनी आ.वि. पिपरिया	८	५	५५	१:११	०	४४		०	०		-४	नि. ४ कम
२४	श्री ने.रा.मा.वि. फत्तेपुर	१२	५	१४७	१:२९	४	९८	१:२५	५	१५०	१:३०	०	पुगेको
२५	श्री ने.रा.आ.वि. खैर्वा	८	५	१०२	१:२०	१	४८	१:४८	०	०		-३	नि. ३ कम
२६	श्री ने.रा.मा.वि. रघुनाथपुर	१२	६	१३१	१:२२	४	९५	१:२४	५	८५	१:१७	+१	प्रा. १ वढी
२७	श्री ने.रा.दलित आ.वि. मोथियाही	३	१	६९	१:६९	०	०		०	०		-३	प्रा. ३ कम
२८	श्री दुलारीमाई आ.वि.	८	५	२४३	१:४९	१	११९	१:११९	०	०		-३	नि. ३ कम

क्र.सं.	विद्यालयको नाम र ठेगाना	संचालित कक्षा	मौजुदा दरबन्दी									बढी/ कम	कैफियत
			प्राथमिक			निम्न माध्यमिक			माध्यमिक				
			शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि सं	शि:वि अनुपात	शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि सं	शि:वि अनुपात	शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि सं	शि:वि अनुपात		
२९	श्री ने.रा.आ.वि. कंचनपुर	८	५	२७३	१:५५	१	१००	१:१००	०	०		-३	नि. ३ कम
३०	श्री सरस्वती मा.वि. इनर्वासिरा	१२	६	३१९	१:५३	५	३२३	१:६५	३	१९६	१:६५	०	प्रा. १ बढी, नि. १ बढी, मा. २ कम (२ बढीलाई नि. मा समायोजन)
३१	श्री ने.रा.आ.वि. मटेरिया	५	३	७६	१:२५	०	०		०	०		-२	प्रा. २ कम
३२	श्री विक्रम आ.वि. बसिडलवा	८	६	१६२	१:२७	१	१०९	१:१०९	०	०		-२	प्रा. १ बढी, नि. ३ कम १ बढीलाई नि.मा समायोजन)
३३	श्री बुद्ध आ.वि. मथुरापुर	५	३	९२	१:३१	०	०		०	०		-२	प्रा. २ कम
३४	श्री लोक सामुदायिक आ.वि.	३	२	७२	१:३६	०	०		०	०		-३	प्रा. ३ कम
३५	श्री जन सामुदायिक आ.वि. इनर्वासिरा	५	३	१४४	१:४८	०	०		०	०		-२	प्रा. २ कम
३६	श्री जन बादी गणतन्त्र आ.वि.	५	२	५६	१:२८	०	०		०	०		-३	प्रा. ३ कम
३७	श्री ने.रा.आ.वि. विसौलिया	५	२	७२	१:३६	०	०		०	०		-३	प्रा. ३ कम
३८	श्री ने.रा.आ.वि. नगौल	८	५	२१४	१:४३	३	७९	१:२६	०	०		-१	नि. १ कम
३९	श्री ने.रा.आ.वि. रमौली लोहसण्डा	७	४	१५२	१:३८	०	४८		०	०		-५	प्रा. १ कम, नि. ४ कम
४०	श्री फकिरा गिरी राजेश्वर गिरी मा.वि.	१२	५	५६२	१:११२	४	२९९	१:७५	६	२२३	१:३७	-९	प्रा. ६ कम, नि. ४ कम,मा १ बढी (१ बढीलाई नि मा समायोजन)
४१	श्री ने.रा.न.मा.वि. भकुलिया भवानीपुर	१२	१०	५१०	१:५१	४	३०२	१:७६	४	४१३	१:१०३	+५	प्रा. ५ बढी, प्राविधिक ले पुगेको
४२	श्री सामुदायिक आ.वि. सगरदिना	२	१	८८	१:८८	०	०		०	०		-४	प्रा. ४ कम
४३	श्री ने.रा.मा.वि. जैतापुर	१०	७	८०	१:११	४	५८	१:१५	०	५५		-३	प्रा. २ बढी, मा. ५ कम (२ बढीलाई समायोजन)
४४	श्री ने.रा.आ.वि. बडहर्वा	५	४	४७	१:१२	०	०		०	०		-१	प्रा. १ कम
४५	श्री बालबालिका आ.वि. लामिडाडा	५	५	९४	१:१९	०	०		०	०		०	पुगेको

क्र.सं.	विद्यालयको नाम र ठेगाना	संचालित कक्षा	मौजुदा दरबन्दी									बढी/ कम	कैफियत
			प्राथमिक			निम्न माध्यमिक			माध्यमिक				
			शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि सं	शि:वि अनुपात	शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि सं	शि:वि अनुपात	शिक्षक दरबन्दी	जम्मा वि सं	शि:वि अनुपात		
४६	श्री ने.रा.आ.वि. नरवस्ती	८	५	५७	१:११	०	३९		०	०		-४	नि. ४ कम
४७	श्री सरस्वती आ.वि. दशविगाहा	५	५	४३	१:९	०	०		०	०		०	पुगेको
४८	श्री ने.रा.आ.वि. वजनी	५	५	७९	१:१६	०	३		०	०		०	पुगेको
४९	श्री ने.रा.मा.वि. औराहा	१२	६	१५९	१:२७	४	१४९	१:३७	४	६९	१:१७	०	प्रा. १ बढी, मा. १ कम (समायोजन)
५०	श्री ने.रा.मा.वि. पयलैया	१२	६	१०५	१:१८	५	९५	१:१९	४	६३	१:१६	-१	प्रा. १ बढी, नि. १ बढी, मा. १ कम (१ बढीलाई समायोजन)
५१	श्री ने.रा.मा.वि. सिमरा	१२	१०	३३०	१:३३	५	३६७	१:७३	७	३६३	१:५२	+२	प्रा. ५ बढी, नि. ३ कम, मा. १ बढी, उ. २ बढी
५२	श्री धानीमाई आ.वि. सिमरा	३	३	२८	१:९	०	०		०	०		-२	प्रा. २ कम
५३	श्री ने.रा.मा.वि. हरपुर	१०	५	२५५	१:५१	४	१४७	१:३७	०	८३		-२	मा. ५ कम
५४	श्री ने.रा.आ.वि. मिल्सएरिया	५	५	२०४	१:४१	०	३		०	०		०	पुगेको
५५	श्री स्याङ्गो छथेलिङ्ग बौद्ध गुम्बा अमलेखगंज	४	१	७२	१:७२	०			०			-४	प्रा. ४ कम
५६	मदर्शा इस्लामिया इनवीसिरा	५	०	२१५		०			०			-५	प्रा. ५ कम
५७	श्री मदर्शा इस्लामिया जीतपुर	५	०	१५१		०			०			-५	प्रा. ५ कम
५८	मतिमखाना रसदिया	५	०	१६१		०			०			-५	प्रा. ५ कम

१०५ कमी

अनुसूची-२ शिक्षा क्षेत्रका सबल पक्ष, कमजोरी, अवसर, चुनौती (SWOT) विश्लेषण

क्र. सं.	विवरण	विस्तृतीकरण
१.	मुख्य समस्या	विद्यालय शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच, सहभागिता र प्रविधिमैत्री गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्न नसक्नु। प्राविधिक र सीपमूलक जनशक्ति उत्पादन हुन नसक्नु।
२.	कारण	- विद्यालयहरूको भौतिक संरचना पूर्ण रूपमा बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र प्रविधिमैत्री (E-class/Innovation lab) नहुनु। - कागजमा आधारित परम्परागत प्रशासन हुनु र 'विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली' नहुनु। - अभिभावकहरू शिक्षाको महत्त्व र बाल-मनोविज्ञानप्रति पूर्ण जानकारी नहुनु। - गरिबी र विपन्नताका कारण सीमान्तकृत बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहनु। - शिक्षक दरबन्दी अपर्याप्त हुनु र विषयगत (विशेषतः विज्ञान र प्राविधिक) शिक्षकको कमी हुनु। - परम्परागत शिक्षण शैली हुनु र सिकाइमा आधुनिक प्रविधि (E-library, Digital Tablet) को प्रयोग नहुनु। - औद्योगिक कोरिडोर भए तापनि मागअनुसारको प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारका कार्यक्रम न्यून हुनु। - मदरसा, गुरुकुल जस्ता धार्मिक विद्यालयहरू पूर्ण रूपमा आधुनिक मूलधारमा आउन नसक्नु।
३.	असर	- विद्यार्थीहरूले बीचमै पढाइ छाड्ने (Dropout) दर बढ्नु। - कक्षा दोहोर्‍याउने दर बढी हुनु र सिकाइ उपलब्धि न्यून हुनु। - अपाङ्गता, विपन्न तथा पिछडिएका परिवारका बालबालिका शिक्षाबाट वञ्चित रहनु। - विद्यार्थीको झोला भारी हुनु र सिकाइ बोझिलो बन्नु। - गुणस्तरीय र बजारको माग अनुरूपको प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन नहुँदा बेरोजगारी बढ्नु। - उच्च शिक्षा र प्राविधिक शिक्षाका लागि विद्यार्थीहरू बाहिर वा भारततर्फ पलायन हुनु।

शिक्षा क्षेत्रका सबल पक्षहरू (Strengths)	शिक्षा क्षेत्रका कमजोरीहरू (Weaknesses)
१. उपमहानगरपालिकाभित्र कक्षा १२ सम्म अध्यापन हुने १६ वटा माध्यमिक विद्यालय र ३ वटा क्याम्पस सञ्चालनमा रहनु। २. 'नगर स्तरीय नमूना विद्यालय' र 'हरित विद्यालय' बनाउने स्पष्ट स्थानीय नीति र १८ वटा रणनीतिक उद्देश्यहरू तय हुनु। ३. अधिकांश विद्यालयमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र सञ्चालनमा रहनु। ४. स्थानीय सरकार, जनप्रतिनिधि र समुदाय शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न पूर्ण रूपले तत्पर रहनु। ५. विद्यालयहरूको आफ्नै जग्गा र आधारभूत भौतिक संरचना उपलब्ध हुनु। ६. केही विद्यालयमा प्राविधिक धार र स्थानीय पाठ्यक्रमको अभ्यास सुरु हुनु।	१. आधुनिक डिजिटल पूर्वाधार (ई-पुस्तकालय, इन्ट्रोभेसन ल्याब, उच्च गतिको इन्टरनेट) को अभाव हुनु। २. विद्यालय प्रशासन अझै पनि परम्परागत र कागजी (Paper-based) हुनु। ३. शिक्षक दरबन्दी न्यायोचित रूपमा मिलान नहुनु र विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात असन्तुलित हुनु। ४. विपन्न र सीमान्तकृत विद्यार्थीका लागि आवासीय सुविधा र 'विद्यार्थी ट्र्याकिङ प्रणाली' नहुनु। ५. धार्मिक विद्यालयहरू (मदरसा, गुरुकुल) को भौतिक र शैक्षिक गुणस्तर कमजोर रहनु। ६. शिक्षकहरूमा प्रविधि प्रयोग गर्ने सीप र मेन्टरिङको कमी हुनु।

शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरू (Opportunities)	शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरू (Threats/Challenges)
१. वीरगन्ज-पथलैया औद्योगिक कोरिडोरमा रहेका सयौं उद्योगहरूबाट संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व (CSR) कोष प्राप्त गर्न सकिने । २. औद्योगिक कोरिडोरको मागअनुसार 'पढाइसँगै कमाइ' गर्ने प्राविधिक शिक्षा विस्तारको अथाह सम्भावना हुनु । ३. कागजविहीन प्रशासन (E-governance) र पुस्तकविहीन विद्यार्थीको अवधारणा कार्यान्वयन गर्न दूरसञ्चार तथा IT कम्पनीहरूसँग लागत-साझेदारी (PPP Model) गर्न सकिने । ४. सङ्घीय र प्रादेशिक सरकारबाट नमुना विद्यालय र डिजिटल शिक्षाका लागि अनुदान प्राप्त गर्ने अवसर हुनु । ५. स्थानीय कला, कृषि र भाषालाई प्रवर्द्धन गर्ने गरी स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनको अनुकूल वातावरण हुनु ।	१. १८ वटा महत्वाकांक्षी उद्देश्यहरू (जस्तै: इन्फोभेसन ल्याब, ई-पुस्तकालय, आवासीय विद्यालय) कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने ठुलो आर्थिक स्रोत (बजेट) जुटाउनु । २. 'पुस्तकविहीन विद्यार्थी' अवधारणाका लागि सबै विद्यार्थीलाई डिजिटल डिभाइस (ट्याब्लेट) व्यवस्थापन गर्नु । ३. विद्यार्थीहरू उच्च शिक्षाका लागि वीरगन्ज, काठमाडौं वा भारततर्फ पलायन हुने क्रम रोक्नु । ४. प्रविधिमैत्री पूर्वाधार निर्माण गरेपछि त्यसको निरन्तर मर्मतसम्भार र दिगोपन कायम गर्नु । ५. विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षक नियुक्तिमा हुने राजनैतिक र अवाञ्छित हस्तक्षेपलाई पूर्ण रूपमा रोक्नु । ६. शैक्षिक नतिजा र कार्यसम्पादनका आधारमा प्र.अ. र शिक्षकलाई दण्ड र पुरस्कारको भागीदार बनाउनु ।

अनुसूची ३

जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको शिक्षा योजनामा उल्लेखित नमूना विद्यालय हुन तपशिलका मापदण्डहरू पूरा गरेको हुनुपर्नेछ;

1. प्रविधिमैत्री शिक्षण (ICT Integration): प्रत्येक कक्षाकोठामा इन्टरनेट, मल्टिमिडिया र स्मार्ट बोर्डको पहुँचसहित सूचना प्रविधिको सघन प्रयोग हुनुपर्ने ।
2. नवप्रवर्तन र अनुसन्धान (Innovation & STEM): विद्यार्थीहरूमा रचनात्मक सोच बढाउन विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिङ र गणित (STEM) मा आधारित प्रयोगात्मक प्रयोगशाला सञ्चालन हुनुपर्ने ।
3. समावेशी सिकाइ वातावरण (Inclusive Education): अपाङ्गतामैत्री भौतिक संरचना, विशेष सिकाइ सामग्री र बहुभाषिक पाठ्यक्रमको सुनिश्चितता हुनुपर्ने ।
4. औद्योगिक साझेदारी (Industry-Academia Linkage): स्थानीय औद्योगिक माग पहिचान गरी वीरगन्ज-पथलैया औद्योगिक कोरिडोरका उद्योगहरूसँग विद्यार्थीका लागि 'इन्टर्नसिप' र रोजगारी सम्झौता हुनुपर्ने ।
5. व्यावहारिक र सीपमूलक शिक्षा (Vocational Skills): माध्यमिक तहदेखि नै कृषि, पर्यटन, र प्राविधिक विधामा कम्तीमा एउटा सीपमूलक व्यावसायिक तालिम अनिवार्य हुनुपर्ने ।
6. नैतिकता र मूल्य मान्यता (Value-based Education): पाठ्यक्रममा संस्कारयुक्त, नैतिक र नागरिक कर्तव्य सिकाउने 'नैतिक शिक्षा' र मार्गदर्शन सत्रहरू समावेश हुनुपर्ने ।
7. राष्ट्रियस्तरको प्रतिस्पर्धात्मकता (Competitive Learning): राष्ट्रियस्तरका परीक्षाहरू र अतिरिक्त प्रतिस्पर्धाहरूमा उत्कृष्ट नतिजा ल्याउन विशेष कोचिङ र नेतृत्व विकास कार्यक्रम हुनुपर्ने ।
8. दक्ष र आधुनिक जनशक्ति (Teacher Professional Development): शतप्रतिशत शिक्षकहरू आधुनिक शिक्षण विधि, एआई (AI) टुल्स र नवप्रवर्तनमा नियमित तालिमप्राप्त हुनुपर्ने ।
9. उत्पादन र उद्यमशीलता (Entrepreneurship Cells): विद्यार्थीहरूलाई स्वरोजगार बन्न प्रेरित गर्ने 'उद्यमशीलता क्लब' र स्टार्ट-अप आइडिया सेन्टरको स्थापना हुनुपर्ने ।
10. दिगो गुणस्तर र अनुगमन (Quality Assurance): डिजिटल हाजिरी, सटिक डेटा ट्र्याकिङ र त्रैमासिक रूपमा सिकाइ उपलब्धिको तेस्रो पक्ष मूल्यांकन प्रणाली लागू हुनुपर्ने ।
11. आवास तथा सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार (Residential & Base Infra): टाढाका विद्यार्थी र दुर्गमका शिक्षकका लागि सुविधासम्पन्न आवास (Hostel) सुविधा र पर्याप्त घेराबारसहितको सुरक्षित विद्यालय हाता हुनुपर्ने ।
12. हरित, स्वस्थ र खेलकुद वातावरण (Eco-friendly & Sports Environment): पर्या-मैत्री हरित पूर्वाधार (Green School), शुद्ध पिउने पानीको सुनिश्चितता र शारीरिक विकासका लागि आधुनिक खेलमैदान एवं खेलकुद सामग्रीको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

अनुसूची-४ शिक्षासँग सम्बन्धित ऐन, नियम, निर्देशिका लगायतका नीतिगत दस्तावेजहरूको सूची

१. नेपालको संविधान
२. सोह्रौँ आवधिक योजना
३. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७
४. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली
५. विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan) र सिकाइ आपूरण तथा द्रुत सिकाइ योजना (REAL Plan)
६. शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षाको सोचपत्र २०७९
७. विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति
८. दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाँचा
९. स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना
१०. राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन
११. विद्यालय सुधार योजना (SIP) र अन्य सरकारी र गैर-सरकारी सङ्घ संस्थाका शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू आदि । महत्वपूर्ण लिङ्कहरू

निकायको नाम	वेबसाइट लिङ्क
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	https://moest.gov.np/
शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र	https://cehrd.gov.np
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	https://www.moecdc.gov.np
विद्यालय शिक्षक किताबखाना	https://stro.gov.np
परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय, सानोठिमी, भक्तपुर	http://www.neb.gov.np
शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, बारा	http://edcubara.gov.np/
जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिकाको आधिकारिक वेबसाइट	https://jitpursimaramun.gov.np/

स्रोत सामग्रीहरू

- विद्यालय शिक्षाका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, (२०६३), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- विद्यालय शिक्षाका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारूप, (२०७१), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- विद्यालय शिक्षाका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, (२०७६), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन, (२०७६), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, (२०६९), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- आधारभूत तह (कक्षा १-३) पाठ्यक्रम, (२०७६), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- शैक्षिक स्मारिका (२०७५, २०७६, २०७७), शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र भक्तपुर
- नेपालको संविधान (२०७२), कानून किताव खाना काठमाडौँ
- शिक्षा सम्बन्धी ऐन नियम तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति (२०७६), कानून किताव खाना काठमाडौँ
- आर्थिक सर्वेक्षण (२०७७), अर्थ मन्त्रालय
- पन्ध्रौँ योजनाको आधारपत्र, सोपान मासिक डिल्लीबजार
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन (२०७४), कानून किताव खाना काठमाडौँ
- प्रधानाध्यापक नेतृत्व क्षमता विकास तालिम (२०७४), शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र भक्तपुर
- माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम (२०७१), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर
- शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय आबद्ध विभिन्न वेबसाइटहरू
- शिक्षा क्षेत्रको योजना (२०७७), DRAFT, शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय